

Tisdagen den 29 april fm.

Kl. 13.00

Förhandlingarna leddes till en början av förste vice talmannen.

**1 §** Justerades protokollet för den 21 innevarande månad.

**2 §** Föredrogs och hänvisades

Propositionerna

1985/86:150 Bil. 1 hemställan mom. 20–36 och 42 till skatteutskottet

mom. 47 till näringsutskottet

i övrigt till finansutskottet

Bil. 2 bil 2.1 yrkande 1 till skatteutskottet

i övrigt till jordbruksutskottet

bil. 2.2 till skatteutskottet

Bil. 3 till försvarsutskottet

Bil. 4 och 5 till arbetsmarknadsutskottet

propositionen i övrigt till finansutskottet

1985/86:168 till skatteutskottet

**3 §** Föredrogs och hänvisades

Motionerna

1985/86:555–558 till socialutskottet

**4 §** Föredrogs men bordlades åter

Socialutskottets betänkanden 1985/86:18 och 19

Utbildningsutskottets betänkanden 1985/86:16, 17, 29 och 35

**5 §** Fortsattes behandlingen av finansutskottets betänkanden 1985/86:17,

12, 15 och 18 (forts. från prot. 127).

**Anf. 1 LISBET CALNER (s):**

Fru talman! Finansutskottets betänkande 1985/86:15 behandlades delvis, som talmannen meddelade, redan den 24 april. Det handlar om vissa anslag inom civildepartementets område, den statliga förvaltningens effektivitet, den offentliga sektorns förnyelse samt anslag till vissa myndigheter.

Den rubrik som har tilldragit sig det största intresset, den längsta reservationen och det längsta anförandet är den offentliga sektorns verksamhet. Reservation 1, signerad av moderater och folkpartister, handlar just om detta. Vi socialdemokrater noterar med uppskattning att centern inte gått med på den. När man läser igenom reservationen blir min reaktion: alltför väl känner vi den sången. För det är som vanligt en lovsång till hur privatisering, av det som jag vill kalla för den gemensamma sektorn, skall bringa lycka och välstånd till människorna.

Reservation 1 är en åtgärds katalog på hur marknadskrafterna enligt moderater och folkpartister är nödvändiga för att man skall kunna åstadkomma en förnyelse av den gemensamma sektorn. Jag skall kommentera några av förslagen.

Avskaffa monopol och specialregler vad gäller arbetsförmedling, post, tele och transporter är ett av kraven. Monopolet vad gäller postverket innebär endast att man mot betalning befordrar slutna brev upp till 20 gram. Hur tror Margitta Edgren att postdistributionen till exempelvis Kosteröarna, till Gotland, till glesbygderna i vårt land skulle se ut om inte postverket i kraft av sitt monopol hade skyldighet att en gång om dagen nå alla hushåll i vårt avlånga land? Men det är vad som sker i dag, och det kallar jag service. Det är en service som jag är helt övertygad om inte skulle bli bättre av en privatisering. För övrigt är de flesta av postverkets verksamheter konkurrensutsatta.

Transporter nämns också i reservationen. Beträffande järnvägen är historien den att vi byggde privata järnvägar en gång i tiden i det här landet. Men de privata intressena kunde inte ställa upp med den service som allmänheten begärde. Staten tog över för att den servicen skulle komma de många människorna till del.

Vidare krävs i reservationen att hotet mot privata läkare, tandläkare och sjukgymnaster måste undanröjas och att Dagmarreformen måste upphävas. Vilka är det som hotas? Det kan man ju diskutera. I enlighet med Dagmarreformen, som vi för övrigt till stora delar är överens med centern om, är det vår bestämda uppfattning att en bättre fördelning av läkare över hela landet skall kunna ge alla människor möjlighet att nå en läkare när så behövs. Hotet att inte kunna få kontakt med en läkare när man blir akut sjuk vill vi undanröja. Det är människors rätt att kräva den servicen och omtanken i den gemensamma sektorn.

En planering för utförsäljning av statliga företag krävs också. En sådan planering löser väl inga problem. Ingenstans i den ekonomiska litteraturen kan man hitta belägg för att en utförsäljning av företag och råvarutillgångar varaktigt kan lösa en stats ekonomiska problem. Att avhända sig företag som lämnar ett överskott till statskassan verkar inte särskilt förnuftigt. En del

liknar detta vid att slakta hönan som värper guldägg.

När det gäller statlig företagsamhet i sin helhet pågår kontinuerligt en strukturomvandling för effektivitet och samhällsekonomisk lönsamhet. Statsrådet Holmberg redovisar i propositionen huvuddragen i det arbete som pågår med den offentliga sektorns förnyelse med syfte att förbättra den statliga förvaltningens effektivitet. Uppmärksamhet ägnas bl. a. åt myndigheternas ledning, försök med treåriga budgetramar, utvärdering, revisionskontorens organisation och datafrågor.

Välfärd handlar inte bara om kvantitet utan också om kvalitet, står det i reservationen. Därvidlag är vi helt ense. Socialdemokraternas politik för att leva upp till den devisen är att en väl fungerande och stor offentlig sektor är av avgörande betydelse för en framgångsrik välfärdspolitik. Kapitalismen kan inte förena materiell tillväxt med social rättvisa, det är vår övertygelse.

För oss är det självklart att verksamheter som vård, omsorg och utbildning är av så grundläggande betydelse för människorna att de måste tillkomma alla medborgare på lika villkor utan hänsyn till deras individuella ekonomiska resurser. Vi befarar att en privatisering av den här sortens tjänsteproduktion kan leda till fördelningspolitiska förändringar som inte är önskvärda.

Reservation nr 2 från centerpartiet förbryllar mig. Jag för min del tycker det verkar som om vi är ense. I reservationen sägs att man skall tillämpa en helhetssyn på datafrågor. I finansutskottets betänkande nr 5 i år om datapolitik betonar utskottet just datateknikens stora betydelse för samhället och behovet av en övergripande datapolitik. I reservationen talas om ett gemensamt intresse för en bred datautbildning. Det var också ett område som utskottet underströk vikten av i det sammanhanget. Utskottet sade att kravet på en bred utbildning skall speciellt uppmärksammas. Jag ser inte riktigt skillnaden.

Reservation 3 handlar om begränsningsförordningens status. Man föreslår att den skall upphöjas till lag. Är inte det att krångla till det? Det finns ju redan bestämmelser som säger att en förordning som är utfärdad av regeringen är lika bindande som en lag. Preciserar bättre samrådsskyldighet och hur samrådsförfarande skall gå till, är ett annat krav i reservationen. Sådana begränsningar – för det är ju vad det blir med en precisering – ter sig för oss socialdemokrater onödigt formalistiska, och risk för ineffektivitet kan misstänkas. Nämnas bör att en arbetsgrupp har bildats inom industridepartementet med uppgift att leda arbetet med att förenkla och avbyråkratisera. Det tycker vi är viktigt.

På regeringens uppdrag har SIND gjort en undersökning rubricerad Krångelsverige – myt eller sanning? Där kan man bl. a. utläsa att 85 % av de tillfrågade säger: "Myndigheten är inget problem" samt att de flesta företagare anser att myndigheter och offentliga organ blivit mer serviceinriktade. Vi vill fortsätta på den inslagna vägen.

I reservation 4 från centerpartiet kan man läsa att det är värdefullt att statistiskt kunna följa den kooperativa verksamheten. Det är också utskottsmajoritetens uppfattning. SCB publicerar också visst material som belyser denna verksamhet. Utskottet anser emellertid att det statsfinansiella läget just nu inte medger att ytterligare medel anslås för detta ändamål.

Reservation 5 är gemensam för de borgerliga partierna och handlar om

SCB:s verksamhetsområde. Utskottet anser i likhet med motionärerna att onödigt uppgiftssamlande måste undvikas. Detta är första meningen i reservationen, och den instämmer utskottsmajoriteten livligt i. Det är ju en självklarhet, för att inte säga ett axiom – men det kanske är att överdriva. Kärnpunkten är naturligtvis definitionen på vad som är nödvändigt och vad som är onödigt.

I rapporten Krångelsverige – myt eller sanning kommer många av de synpunkter fram som finns i reservationen på de problem som företagen, och då främst de små företagen, har med uppgiftslämnandet till bl. a. SCB. Utskottet förutsätter att de problem och förslag till åtgärder som utredningen tar upp kommer att övervägas och eventuellt åtgärdas på ett eller annat sätt. Regeringen utfärdade redan 1982 en förordning med regler om hur uppgiftslämnandet skall gå till och fastställde att uppgiftslämnandet skall begränsas till den information som behövs med hänsyn till ändamålet.

Industriverkets slutsatser är att SCB behöver informera mer om *nyttan* av den statistik som krävs in för planering och bedömning inom olika verksamhetsområden. Det är inte så, som en del kanske försöker insinuera, att man gör det på pin kiv, utan man har vid olika planeringar och bedömningar verkligen nytta av den statistik som lämnas.

I betänkandet finns ytterligare skrivet om vilket arbete som pågår för att lösa just de här frågorna.

Utskottets majoritet anser inte att ytterligare åtgärder nu behöver vidtas.

I reservation nr 6 anser moderaterna att SCB inte skall göra partisympatiundersökningar om de inte kan finansieras på annat sätt än genom anslagsmedel. Utskottets majoritet anser liksom tidigare att det med hänsyn till mångfalden är värdefullt att dessa undersökningar genomförs. De är av hög kvalitet vetenskapligt sett, och det stora urvalet gör det möjligt att ange väljarsympatier även på regional nivå. Viktigt är att till skillnad från andra opinionsundersökningar görs dessa med full insyn i materialet. De planerade undersökningarna bör enligt utskottet genomföras.

I reservation nr 7 av folkpartiet tycker man inte att Rosteriet på Liljeholmen skall bebyggas och föreslår att anslaget Byggnadsarbeten för statlig förvaltning minskas med 13 milj. kr.

Utskottsmajoriteten tillstyrker regeringens förslag, som är 202 milj. kr. totalt.

Fru talman! Med det anförda – och med anledning av den skära lappen där det sägs att vi överskrider vår debattid – tycker jag att jag förutom att ha kommenterat reservationerna också har kommenterat tidigare inlägg i denna fråga. Jag yrkar därmed bifall till hemställan i finansutskottets betänkande nr 15 och avslag på samtliga reservationer.

**Anf. 2 MARGITTA EDGREN (fp) replik:**

Fru talman! För folkpartiet är det tveksamt om det finns något hållbart argument för att behålla offentligt huvudmannaskap för sådan offentligt ägd verksamhet som kan skötas i fullt affärsmässiga former. Exempel är ju, förutom dem som vi har räknat upp, även domänverket. Det gäller att kunna dra gränserna för de naturliga monopolen. Det allmänna telefonnätet skall självklart vara statligt ägt, men televerket skall inte ha monopol på att sälja

telefonapparater. Järnvägsspåren skall ägas av staten men inte trafikrestaurangerna. Även kommunala bolag inom industrisektorn bör kunna utförsäljas, liksom offentligt ägda fastigheter. Det vill jag vidhålla, trots att Lisbet Calner inte instämmer.

Beträffande begränsningskungörelsen är ju svagheten i nuvarande ordning att myndigheter alltför ofta låter bli att göra de föreskrivna kostnadsanalyserna, att man inte alltid informerar riksrevisionsverket och att det inte regelbundet sker samråd med dem som drabbas av de ökade kostnaderna, främst näringslivet och företagen. Här menar vi att kraven på myndigheterna att analysera konsekvenserna av sin reglering måste skärpas ytterligare ett varv. Därför bör man kunna överväga att göra den här kungörelsen till lag.

När det gäller företagens uppgiftslämnande är det väl bra om SCB informerar om vad nytta uppgifterna har, men för den enskilde företagaren är det väl ändå viktigare att han känner att de uppgifter han lämnar ifrån sig och allt det arbete han lägger ned på att fylla i blanketter också för honom har någon viktig funktion och återförs till honom i en eller annan form. Det är där det brister.

Beträffande de 13 miljonerna till försvaret menar vi folkpartister att man inte skall lägga 13 miljoner på hus. Pengarna kan försvaret behöva till något annat. Även om det är två olika departement som är inblandade måste frågan gälla de totala försvarskostnaderna. Enligt folkpartiets mening finns det alltför många hål att stoppa pengarna i, där de bättre behövs än att läggas på nya hus.

**Anf. 3 FILIP FRIDOLFFSSON (m) replik:**

Fru talman! När finansutskottets betänkande nr 15 debatterades häromkvällen var Rune Rydén moderaternas talesman. Han är förhindrad att nu närvara. Därför skall jag i en replik säga några ord om reservationerna nr 5 och 6.

När det gäller reservation nr 5 om företagens uppgiftslämnande vågar jag påstå att jag är fackman på området. Jag är nämligen småföretagare till professionen. Det finns inte någon grupp, som drabbas så hårt av uppgiftslämnandet som just småföretagarna. Det är ett stort problem för många eftersom det är på tok för mycket uppgifter som krävs av dem. Många hinner inte sköta sitt företag.

Lisbet Calner sade att uppgifterna inte begärs in i onödan. Jag vågar påstå att så är fallet. Många uppgifter är mer eller mindre onödiga, och samma uppgifter återkommer månad efter månad. I reservation nr 5 har vi motiverat en ändring på denna punkt.

Reservation nr 6 gäller partisympatiundersökningar. Vi moderater är ensamma om reservationen. Opinionsundersökningar är något som vi politiker följer med stort intresse. Går kurvan uppåt är vi glada, går den nedåt är vi deprimerade. Man ser på kamraterna hur opinionerna svänger.

Vi anser att det är onödigt att skattebetalarna skall betala opinionsundersökningar via SCB. Det räcker med de privata opinionsinstituterna, Sifo, IMU och vad de nu heter.

Jag vill, fru talman, yrka bifall till de reservationer i betänkandet som har moderata namn.

**Anf. 4 ROLF KENNERYD (c) replik:**

Fru talman! Beträffande reservationen 2 om datapolitiken tycker vi, i likhet med vad vi tyckte i höstas, att det krävs större preciseringar när det gäller åtgärder inom datapolitikens område. Det har vi också markerat.

I fråga om reservationen 4 har utskottet kommit oss en god bit till mötes. Det är bra, men utskottet drar inte helt rätt slutsats. Vi önskar därför att riksdagen begär åtgärder för att SCB skall åstadkomma statistik om kooperativa företag. Vi är nämligen övertygade om att nyttan därav är större än utgiften för densamma. Någon mer betydande påverkan på det statsfinansiella läget, såsom åberopas i utskottets motivetext, har inte denna åtgärd.

Slutligen har man beträffande företagens uppgiftslämnande inte bara anledning att mer uppmärksamma det onödiga uppgiftslämnandet, utan man behöver också motivera företagen på ett bättre sätt när det gäller det behövliga uppgiftslämnandet. På så vis kan man undvika den irritation som uppstår i företagen. Som ett resultat av företagens större motivation för att lämna uppgifterna skapas också bättre tillförlitlighet i uppgiftslämnandet.

**Anf. 5 LISBET CALNER (s) replik:**

Fru talman! Det lät nästan som om Margitta Edgren tycker att all statlig verksamhet är monopoliserad. Så är ju inte fallet, och förmodligen menade hon inte det heller.

Riksdagen har nu på sitt bord för behandling proposition nr 142 om försöksverksamhet i statlig reglering gentemot näringslivet, i vilken frågor om statlig reglering gentemot företagen tas upp. Regeringen är alltså inte omedveten om de problem som finns, utan kommer i samarbete att försöka lösa dem.

Beträffande de övriga replikerna, fru talman, hänvisar jag till mitt tidigare anförande.

**Anf. 6 LARS LEIJONBORG (fp):**

Fru talman! För några dagar sedan beslöt Boxholms kommun i Östergötland att lägga ut sin skolmåltidsverksamhet på ett privat företag. Kommunen räknar med att tjäna ungefär en halv miljon kronor per år på det arrangemanget. Boxholm har socialdemokratisk majoritet.

Häromveckan presenterades en rapport till socialdemokraternas distriktskongress i Kopparbergs län, i vilken det föreslås att kommunerna i Dalarna i högre grad skall lägga ut uppgifter på entreprenad till bl. a. företag som skulle drivas av f. d. kommunalanställda.

Den socialdemokratiska majoriteten i Eskilstuna kommun beslöt för ett par år sedan att bygga och driva ett badhus tillsammans med ett privat bolag.

Socialdemokratiska Hofors har lagt ut pensionärsmåltidsverksamheten på ett hotellföretag, och socialdemokratiska Järfälla har lagt ut parkförvaltningen på ett privat företag.

En rad socialdemokratiska landsting använder sig av privata vårdhem, och nästan alla socialdemokratiska kommuner skickar alkohol- och narkotikamissbrukare till privata eller ideellt drivna vårdhem.

Jag har många fler exempel, men dessa kan räcka för att belysa vad som är på gång runt om i landet, också i socialdemokratiskt styrda kommuner och

landsting. Kommunalpolitikerna, som brottas med regeringens oupphörliga förslag till nya och plötsliga statsbidragsnedskärningar, har inte råd med den dogmatism när det gäller dessa frågor som präglar finansutskottets betänkande och även Lisbet Calners anförande i dag.

Frågan om vad som skall hända med den offentliga sektorn är en nyckelfaktor för svensk ekonomi. Jag är litet förvånad och något besviken över finansutskottets skrivning, eftersom många andra socialdemokrater har insett detta. Om man t. ex. läser det som finansminister Feldt skriver i årets budgetproposition finner man att detta ligger mycket nära det som folkpartiet under flera år har sagt. Jag tog också med stort intresse del av vad finansministern sade om dessa frågor på Landstingsförbundets kongress i förra veckan.

Många socialdemokrater inser att effektiviteten i den kommunala verksamheten måste öka, eftersom produktivitets- och kostnadsutvecklingen enligt en rad undersökningar har varit otillfredsställande. Det ligger en väldig förnyelsekraft i att släppa in enskilda initiativ på det här området. Bara detta att få ett jämförelseobjekt, så att man kan mäta hur effektiv den verksamhet kommunen driver i egen regi är jämfört med den verksamhet som privata företag driver, är av värde.

Jag läste för något år sedan att en undersökning visat att barnomsorgen i Norge bara är hälften så dyr per barn som barnomsorgen i Sverige. Trots att jag har tagit upp denna fråga vid åtskilliga tillfällen har jag emellertid ännu inte träffat någon som vågar hävda att barnomsorgen i Sverige skulle vara dubbelt så bra som den i Norge. Orsaken till den jämförelsevis låga kostnaden för barnomsorgen i Norge är, enligt min uppfattning, att man där sedan lång tid tillbaka har haft en helt annan öppenhet än vi har i Sverige mot nya initiativ på barnomsorgsområdet. Man har tillåtit barnomsorg i alternativa former, och detta har lett till en kostnadspress.

Socialdemokraterna i Sundbyberg bestämde häromveckan att man skulle privatisera kommunens fotvårdsverksamhet. En av de socialdemokratiska politikerna i Sundbyberg sade i en intervju att det var en plikt mot skattebetalarna att driva en rationell verksamhet inom kommunen. De socialdemokratiska politikerna menade alltså att fotvårdsverksamheten skulle bli mer rationell om den drevs i privat regi.

Utifrån alla de exempel jag har anfört skulle jag vilja fråga Lisbet Calner om de socialdemokrater som har medverkat till de här besluten är dåliga socialdemokrater, om de har fattat felaktiga beslut och om den socialdemokratiska gruppen i finansutskottet vill uppmana de aktuella kommunerna att riva upp besluten. Jag har mycket svårt att tro att finansministern skulle ställa sig bakom en sådan rekommendation, han som nu gång på gång upprepar hur viktigt det är att kommunerna effektiviserar sin verksamhet.

I utskottsbetänkandet gör man – och det gjorde även Lisbet Calner i sitt anförande här – en distinktion mellan vård och utbildning å ena sidan och mera tekniska verksamheter å den andra. Jag menar att det är väldigt svårt att intellektuellt försvara den gränsdragningen. Jag tror att få vanliga människor håller med om att en privat tandläkare på något sätt skulle borra och fylla sämre än en tandläkare i folktandvården. I praktiken upprätthåller man inte heller från socialdemokratisk sida den här gränsen. Jag nämnde ett

par exempel på det nyss. Jag kan bygga på med att nämna att flera kommuner nu går in för att använda privata företag i hemtjänsten för gamla och även i andra delar av socialvårdens verksamhet.

Jag är litet förvånad över att centern har svält detta utskottsbetänkande utan vidare när det gäller det avsnitt som handlar om den offentliga sektorn. Centerpartiet har ju i flera andra sammanhang här i riksdagen ställt sig bakom utlåtanden som innebär att avmonopolisering och ökade inslag av entreprenader skulle bidra till en effektivisering av den offentliga verksamheten och i många fall också till ökad valfrihet för medborgarna.

Jag är som jag sade tidigare också litet förvånad över att majoriteten i finansutskottet inte har anslutit sig till den växande skara som inser att den offentliga sektorns problem – och där är kommunerna den stora delen, ca 80 % av de anställda inom den offentliga sektorn är anställda i kommuner och landsting – för sin lösning kräver att man hittar former som innebär att beslutsfattarna stimuleras att förnya verksamheten. En sådan förnyelse tror jag att man i hög grad uppmuntrar genom att släppa in också andra producenter.

Det vore bra om man kom bort från den ganska polariserade debatt som vi har haft några år och där man å ena sidan har privatiseringsanhängarna och å andra sidan de som säger att allt skall drivas i egen regi av kommuner och landsting. I praktiken finns det ju flera bra mellanformer, t. ex. entreprenaden. Den innebär att politikerna lägger fast de politiska målen, t. ex. att alla barn skall ha rätt till barnomsorg eller att alla gamla skall ha rätt till hemservice eller någonting annat, men att man sedan lägger ut på privata företag att producera de tjänsterna. Vem har sagt att det är just de kommunala förvaltningarna som har den största kompetensen när det gäller sådant som att laga mat, städa och tvätta?

Jag är litet rädd för att detta yttrande från finansutskottet av socialdemokratiska kommunalpolitiker kan uppfattas som en signal att det nu är dags att slå till bromsarna i det förnyelsearbete som har kommit i gång. Därför vore det värdefullt om Lisbet Calner ville slå fast att det är god socialdemokratisk politik att ibland också använda t. ex. entreprenader för att effektivisera den kommunala verksamheten.

#### **Anf. 7 LISBET CALNER (s):**

Fru talman! Svaret på Lars Leijonborgs direkta fråga är: Nej, de är naturligtvis inte dåliga socialdemokrater. De utnyttjar den kommunala självstyrelsen, och det med all rätt. Konkurrens är nog bra och riktigt på många områden, t. ex. när det gäller förbrukningsvaror, när det gäller tekniska lösningar, kanske t. o. m. när det gäller fotvård, men på områden som vård, utbildning och omsorg tror vi socialdemokrater mer på solidaritet och jämlikhet inom den gemensamma sektorn, där behovet är avgörande, än på vad marknadskrafterna har att erbjuda. Jag tycker inte att jag är speciellt dogmatisk bara därför att jag sagt detta.

Vad som är positivt när det gäller Lars Leijonborgs motion och inlägg här är att han ändå är mycket väl medveten om vad som pågår inom den offentliga sektorn. Det är ju onekligen en hel del som sker där.

Jag citerar ur Lars Leijonborgs motion: "Det sjuder av nytänkande på

detta område och det gäller både socialdemokratiskt och borgerligt styrda kommuner." Jag för min del tycker att man ute i kommunerna skall få diskutera sådana här frågor och att kommuerna skall få sjuda av liv.

Vidare hänvisade Lars Leijonborg till landstingsområdet. I Landstingsförbundets verksamhetsberättelse "Landstingsåret 1985" står det att man är väldigt noga med att ta upp sådana här frågor. Man lyssnar på personalen för att få reda på om det finns några nya idéer. Även av propositionen, som vi ju har behandlat i detta betänkande, framgår det alldeles tydligt att ett omfattande arbete pågår på detta område.

Jag låter mig nöja med detta. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i betänkandet.

**Anf. 8 ROLF KENNERYD (c):**

Fru talman! Anledningen till att vi i centerpartiet inte har skrivit under reservation 1 är inte att vi inte i stora delar instämmer i vad som står där, utan anledningen är att det för närvarande faktiskt pågår en mycket ingående diskussion i dessa frågor och att utvecklingen mycket snabbt går mot en allt större flexibilitet inom den offentliga verksamheten. Lars Leijonborg gav själv i sitt anförande uttryckliga bevis för att så är fallet. Vi tycker att utvecklingen för närvarande sker i en lugn och relativt stabil takt – för att inte säga i ganska lagom takt.

Jag vill passa på att fästa uppmärksamheten på den risk som en alltför snabb privatisering av den offentliga verksamheten innebär när det gäller servicegraden i glesbygd. De erfarenheter man hittills gjort ger nämligen belägg för att intresset för en etablering av privat verksamhet inom traditionellt offentliga verksamhetsområden gärna koncentreras till landets tätortsområden.

**Anf. 9 LARS LEIJONBORG (fp):**

Fru talman! Jag är mycket angelägen om att den här diskussionen förs så seriöst och avspänt som möjligt. Jag är nämligen övertygad om att denna fråga i hög grad är avgörande för hur vårt lands ekonomi kommer att utvecklas i framtiden. Vi som är överens om att det för många uppgifter behövs en offentlig sektor bör vara särskilt angelägna om att denna sektors finansierings- och effektivitetsproblem hela tiden bearbetas. Om vi hamnar i det läget att den offentliga sektorns finansieringskris blir ännu besvärligare än den har varit under de senaste tio åren, riskerar vi annars att få en oplanerad övergång till andra lösningar, som kan bli väsentligt sämre.

Ja, det är sant att mycket är på gång. Flera andra talare här har sagt det, även jag i mitt första inlägg. Men jag tror inte att man, som Rolf Kenneryd gör, kan säga att takten är lagom – att utvecklingen går tillräckligt fort. Med tanke på de kostnadsproblem som kommunerna står inför under de närmaste åren krävs det ett ganska omfattande nytänkande.

Det står klart att socialdemokraterna är på reträtt i denna fråga – liksom i så många andra frågor. När det gäller att privata företag kan göra insatser också på vårdområdet har vi nu, så att säga, kommit så långt som till fotknölarna. Lisbeth Calner kan ju nu acceptera att även fotvården privatiseras eller läggs ut på entreprenad. För min del tror jag att detta med

Prot. 1985/86:130  
29 april 1986

*Granskning av riksgäldskontorets förvaltning*

fötterna bara är första steget. Jag tror nämligen att man kommer att inse att privat företagsamhet kan göra mycket goda insatser även när det gäller många andra delar av kroppen och i andra delar av samhällslivet.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslutet redovisas efter debatten om finansutskottets betänkande 18.)

**Anf. 10 FÖRSTE VICE TALMANNEN:**

Jag får meddela att anslag om kvällsplenum nu har uppsatts.

**Anf. 11 FÖRSTE VICE TALMANNEN:**

Kammaren övergår nu till att debattera finansutskottets betänkande 18 om verkställd granskning av riksgäldskontorets förvaltning under budgetåret 1984/85.

**Granskning av riksgäldskontorets förvaltning**

**Anf. 12 FILIP FRIDOLFSSON (m):**

Fru talman! Finansutskottets betänkande 18 behandlar bl. a. riksdagsrevisorernas granskning av riksgäldskontorets förvaltning under budgetåret 1984/85. I denna granskning har revisorerna tagit upp riksgäldsfullmäktiges beslut angående Zenit-Shipping AB. Jag skall inte närmare kommentera Zenitaffären, utan min moderata kollega Per Westerberg, som sitter i näringsutskottet och som är väl insatt i ärendet, skall säga några ord om detta senare. Jag skall endast kort beröra den reservation som vi moderater i finansutskottet har fogat till betänkandet.

Vi följer i denna reservation upp de moderata riksdagsrevisorernas reservation i Zenitaffären. I likhet med dem avstyrker vi ansvarsfrihet för de ledamöter som stod bakom beslutet den 11 april 1985. Vi moderater anser att Zenitaffärens handläggning ur juridisk, politisk och saklig synpunkt är inkorrekt och felaktig.

I vår reservation följer vi också upp en motion väckt av Staffan Burenstam Linder – som nu har lämnat riksdagen – där han kritiserar de metoder som användes för att täcka Zenits förluster. Vi har reserverat oss till förmån för motionen.

Fru talman! Med detta korta inlägg yrkar jag bifall till den moderata reservationen i finansutskottets betänkande 18. I övrigt stöder jag mig på Per Westerbergs kommande motivering.

**Anf. 13 CHRISTER NILSSON (s):**

Fru talman! Jag skall enbart i korta ordalag beröra den fråga i betänkandet där det råder delade meningar. I den moderata reservationen, grundad på en motion av Staffan Burenstam Linder m. fl., vill man inte ge ansvarsfrihet för de ledamöter i riksgäldsfullmäktige som stod bakom beslutet i april 1985 angående Zenit Shipping AB. Moderaterna menar att övertagandet av betalningsansvaret på ca 1,1 miljard kronor strider mot riksdagens beslut.

Som framgår av utskottets betänkande, har riksdagens revisorer ägnat

särskild uppmärksamhet åt denna fråga. Den är nog utredd – en särskild utredningsman har varit inkopplad. Mot den bakgrunden anser revisorerna att rättsliga invändningar mot beslutet inte kan resas och att några befogenheter inte har överskridits. Utskottets majoritet delar denna uppfattning.

Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till hemställan i finansutskottets betänkande 1985/86:18.

**Anf. 14 PER WESTERBERG (m):**

Fru talman! Zenitaffären går tillbaka till riksdagens beslut 1983 om att städa upp i Svenska Varv och dess dotterbolag Zenit Shipping AB. 1983 års beslut innebär att riksdagen sade att högst 3 000 milj. kr. fick åtgå för denna städning och utförsäljning av de fartygsenheter som då fanns kvar i Zenit Shipping AB. 800 miljoner var en direkt förlusttäckning för redan gjorda förluster.

Sedan dess har riksgälden tillskjutit – utöver de 2 200 miljoner som var direkt friskt kapital – ytterligare 2 800 milj. kr. i nya friska pengar. Detta innebär att det sedan 1983 års beslut har tillskjutits totalt sett 5 000 milj. kr. – och då är att märka att Zenit Shipping AB vid den tiden var värderat endast till två tredjedelar av vad som i dag har tillskjutits. Hade vi då, 1983, skänkt bort båtarna, sänkt dem utanför Göteborg eller var som helst, hade svenska skattebetalare sparat avsevärda penningbelopp. Vi moderater var redan vid den tiden inne på att man borde göra en mycket snabb avveckling av Zenit Shipping AB. Vid kostnadsberäkningar som då gjordes sades det att avvecklingen skulle kosta ca 1 800 milj. kr., en bräddel av vad det än så länge har kostat att fortsätta avvecklingen av rederiet. Den är som bekant ännu inte avslutad. Det har alltså visat sig att den spekulation i fartygspriser som regeringen, med riksdagsmajoritetens bifall, gav sig in på har kostat svenska skattebetalare tusentals miljoner kronor i ökade förluster.

Men i finansutskottets betänkande nr 18, som vi har att behandla nu, behandlas också en annan principiellt utomordentligt viktig fråga. När man på Zenit Shipping AB fann att riksdagens beslut från 1983 inte stod sig, att pengarna tog slut och likvidationsplikt förelåg, gick företrädare för Zenit Shipping AB till regeringen och begärde att man skulle lägga fram en proposition till riksdagen och bevilja nya pengar för den fortsatta avvecklingen. Men regeringen vägrade och pekade i stället på riksgälden. Vi tycker att det är gravt stötande att man inte låter ärendet gå tillbaka till den instans som skall stå för räkningen och betala pengarna, utan att man i stället låter riksgäldskontoret stå för ett beslut om att ta över lån på utomordentligt stora belopp. Riksdagen hade redan satt en gräns för hur mycket av dessa som fick åtgå. Vi tycker att det är en felaktig politik. Motiveringarna har varit hemligstämplade och alltså inte varit tillgängliga för riksdagen. Detta stämmer inte heller särskilt bra med den ursprungliga motiveringen att det statliga företagandet skulle ge ökad insyn jämfört med motsvarande privata företagande.

Fru talman! Jag tycker att det är speciellt allvarligt att detta inte är den enda gången man på detta sätt kör över riksdagen. I två propositioner som redan ligger på riksdagens bord förekommer samma sak gång på gång.

Prot. 1985/86:130  
29 april 1986

*Granskning av riksgäldskontorets förvaltning*

Informationen är bristfällig, och man lever inte upp till de krav på insyn och information som exempelvis börsföretagen i dag ställs inför i och med att näringslivets börskommitté har fastslagit sådana rekommendationer.

Jag tycker att detta är mycket betänkligt, och av den anledningen yrkar jag bifall till reservationen till finansutskottets betänkande 18.

**Anf. 15 CHRISTER NILSSON (s):**

Fru talman! Detta tycker jag är en ansvarsfrihetsfråga, inte en näringspolitisk. Jag har därför ingen anledning att i det här sammanhanget kommentera Per Westerbergs inlägg.

**Anf. 16 PER WESTERBERG (m):**

Fru talman! Detta är en näringspolitisk fråga som ytterst hänger samman med ansvarsfriheten för riksgälden. Det är styrelsen för riksgäldskontoret som har fattat beslutet om att i praktiken köra över 1983 års riksdagsbeslut. Om man med sitt beslut skjuter till ytterligare kapital när regeringen har vägrat är detta allvarligt. Det gäller såväl näringspolitik som ansvarsfrihet.

Överläggningen var härmed avslutad.

#### **Finansutskottets betänkande 17**

##### **Punkt 7 (Statens arbetsgivarverk)**

Kammaren biföll med 167 röster mot 150 det av Birgit Friggebo under överläggningen framställda yrkandet om återförvisning av punkt 7 till utskottet för ytterligare beredning. 1 ledamot avstod från att rösta.

Återförvisningsyrkandet hade alltså bifallits med erforderligt antal röster, dvs. minst en tredjedel av de röstande.

#### **Övriga punkter**

Utskottets hemställan bifölls.

#### **Finansutskottets betänkande 12**

##### **Mom. 1-3**

Utskottets hemställan bifölls.

##### **Mom. 4 och 5 (Världsbanken och Internationella valutafonden)**

Utskottets hemställan bifölls med 300 röster mot 18 för reservation 1 av Hans Petersson i Hallstahammar.

##### **Mom. 6 (skuldkrisen)**

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Hans Petersson i Hallstahammar – bifölls med acklamation.

#### **Finansutskottets betänkande 15**

##### **Punkt 1**

##### **Mom. 1 (den offentliga sektorns förnyelse)**

Utskottets hemställan bifölls med 205 röster mot 111 för reservation 1 av Björn Molin m. fl.

*Mom. 2 a* (prioriteringen av åtgärder inom datapolitiken)

Utskottets hemställan bifölls med 277 röster mot 41 för reservation 2 av Nils G. Åsling och Rolf Kenneryd.

*Mom. 3* (begränsningsförordningens status)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Björn Molin m. fl. – bifölls med acklamation.

**Punkt 7**

*Mom. 1* (kooperativ statistik)

Utskottets hemställan bifölls med 277 röster mot 41 för reservation 4 av Nils G. Åsling och Rolf Kenneryd.

*Mom. 2* (företagens uppgiftslämnande)

Utskottets hemställan bifölls med 168 röster mot 150 för reservation 5 av Björn Molin m. fl.

*Mom. 4* (anslag till Statistiska centralbyrån: Statistik, register och prognoser)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Rune Rydén m. fl. – bifölls med acklamation.

**Punkt 11**

*Mom. 2* (anslag till Byggnadsarbeten för statlig förvaltning)

Utskottets hemställan bifölls med 272 röster mot 46 för reservation 7 av Björn Molin och Margitta Edgren.

**Övriga punkter och moment**

Utskottets hemställan bifölls.

**Finansutskottets betänkande 18**

*Mom. 1 och 3* (Zenit Shipping AB:s förluster)

Utskottets hemställan bifölls med 251 röster mot 66 för reservationen av Filip Fridolfsson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

*Mom. 2*

Utskottets hemställan bifölls.

**6 § Föredrogs**

socialförsäkringsutskottets betänkanden

1985/86:14 om studiesocialt stöd m. m. (prop. 1985/86:100 delvis),

1985/86:15 om folkpensioner m. m. (prop. 1985/86:100 delvis) och

1985/86:16 om bidrag till sjukförsäkringen m. m. (prop. 1985/86:100 delvis).

**Anf. 17 FÖRSTE VICE TALMANNEN:**

Socialförsäkringsutskottets betänkanden 14, 15 och 16 kommer att debatteras i nu nämnd ordning. Voteringarna äger rum i ett sammanhang efter avslutad debatt.

**Studiesocialt stöd m. m.**

**Anf. 18 GULLAN LINDBLAD (m):**

Fru talman! I det betänkande – socialförsäkringsutskottets betänkande 1985/86:14 – som vi nu skall diskutera och som gäller det studiesociala stödet föreligger inte mindre än 21 reservationer och ett särskilt yttrande. Därav har vi moderater 10 reservationer, som jag redan nu ber att få yrka bifall till, nämligen reservationerna 4, 5, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 17 och 20.

Åsikterna går som synes ganska starkt isär i de studiesociala frågorna. Vi moderater föreslår besparingar och omfördelningar på en rad områden av samhällsekonomiska skäl, men vi "plussar" också på inom några områden. Det gäller de studerandes möjligheter att förbättra sina knappa studiemedel genom arbete på fritiden utan att därmed förlora studiemedel, det gäller statsbidraget till studerandehälsovården och det gäller de ungas möjligheter att studera utomlands. Vi vill också ta bort äktamakeprövningen vid återbetalningen av studiemedel.

Fru talman! Det finns all anledning att beklaga att vi för närvarande inte ansett oss ha möjlighet att föreslå ett helt nytt studiefinansieringssystem för de heltidsstuderande vid våra universitet och högskolor. Dagens mycket knappa studiemedel, de förhållandevis låga lönerna för akademikerna under en lång följd av år parade med vårt progressiva skattesystem gör det sannerligen inte särskilt attraktivt för unga människor att välja högskolestudier! Många föredrar helt enkelt kortare studier framför att sätta sig i skuld för hundratusentals kronor – skulder som de sedan får dras med upp till 50-årsåldern – när de ändå inte kan räkna med att få någon särskild lön för mödan. De ser till den s. k. livslönen, som sannerligen *inte* talar för långa högskolestudier. Inte minst den aktuella debatten om sjuksköterskornas situation i dag vittnar om detta förhållande.

En av våra mer populära s. k. damtidningar redogör i sitt senaste nummer för Birgittas situation. Birgitta är socialarbetare, 40 år, och har två tonåringar som hon försörjer. Hennes lön är 8 600 kr. i månaden, dvs. vad som motsvarar en högst ordinär industriarbetarlön. Hon är egentligen socialbidragsberättigad – således berättigad till de socialbidrag som hon själv sitter och administrerar. Men hon vill inte söka socialbidrag.

Hon är alltså i denna situation och har ändå 130 000 kr. att dras med i studieskulder som hon skall betala av inom loppet av några år. Vi vet att förhållandena är sådana att den här skulden inte blir mindre efter några år utan tvärtom ökar, beroende på återbetalningskonstruktionen.

Denna debatt är alltså synnerligen aktuell.

Vi har från moderata samlingspartiets sida angett riktlinjer för ett kommande studiemedelssystem. För närvarande har vi inte upprepat dessa yrkanden i motioner, men vi hoppas naturligtvis att den utredning som nu bedrivs skall ta hänsyn till de förslag som vi tidigare har framfört. Jag vill bl. a. erinra om möjligheten att låta bidragsdelen, som i dag bara är

7-procentig, ersättas av en väsentligt större lånedel, liksom möjligheten att lyfta ut lånehanteringen ur statsbudgeten och ersätta den med ett statsgaranterat studielånesystem i bankerna. Vidare måste man se på återbetalningssystemet och avskrivningsmöjligheterna i framtiden. Det går inte att, som man kom fram till i en tidigare utredning, se enbart på de sociala skälen när det gäller möjligheten att få studiemedel. Den utredningen blev ju också föremål för en omfattande debatt i kammaren, och det rådde ganska stor oenighet inte minst inom de socialdemokratiska leden. Det är viktigt att fastlägga att det måste finnas studieförutsättningar som en grund för erhållande av studiemedel.

Efter vad jag nu har sagt om studiesociala medel i allmänhet vill jag tillägga att vi bör stimulera ungdomar till högre studier genom att vi förbättrar återbetalningsmöjligheterna samt genom en ändrad löne- och skattepolitik. Men visst är det också viktigt att den pågående utredningen arbetar skyndsamt och att vi får ett bra förslag att ta ställning till så snart som möjligt.

Därmed övergår jag, fru talman, till att tala om reservationerna.

I reservation nr 4 som vi har gemensam med folkpartiet, anser vi att fribeloppsgränserna bör ändras. Nuvarande regler inskränker på ett orimligt sätt de studerandes möjligheter till extrainkomster på fritiden och ger också stora marginaleffekter. Vi har föreslagit en ökad medelsanvisning med 10 milj. kr., och jag anser att regeringen bör lägga fram ett förslag med detta ytterligare anslag som grund.

I reservation nr 5 vill vi tillsammans med folkpartiet – i anledning av en folkpartimotion – avskaffa äktamakeprövningen inom återbetalningssystemet. Det talas ofta om jämställdhet i denna församling, men vad är äktamakeprövningen om inte dess raka motsats? Individens rätt till ekonomisk självständighet bör ju gälla även inom studiestödsområdet. Hur mycket större möjligheter har jag rent praktiskt att återbetala studiemedel enbart för att min make har en på papperet hög inkomst? Resultatet blir ju att många avstår från studier på grund av denna ojämlika bestämmelse. Vi förutsätter att den kommitté som nu utreder studiestödet också kommer med ett förslag om att avskaffa äktamakeprövningen.

I reservation nr 7 understryker vi moderater att unga människors internationella kontakter i form av studier är betydelsefulla och att studiestöd för sådana studier bör utgå efter i princip samma regler som gäller för studier här hemma. Denna vår mening bör ges regeringen till känna.

I reservation nr 9 återkommer vi med våra besparingar inom vuxenstudiestödsområdet. Vi föreslår att 156,8 milj. kr. av den s. k. vuxenutbildningsavgiften utöver den av regeringen föreslagna summan kan tillföras anslaget C4, som gäller bidrag till studieförbunden. Härigenom avlastar vi statsbudgeten med en icke oväsentlig summa. Det återstående utrymmet för vuxenstudiestöd bör fördelas på 14 200 särskilda vuxenstudiestöd, 13 000 dagstudiestöd och 15 000 timstudiestöd. Inkomstbidraget inom dagstudiestödet bör enligt vår mening utgå med 240 kr. per dag i stället för föreslagna 252 kr. per dag och timstudiestödet med nuvarande 40 kr. per timme i stället för föreslagna 42 kr. per timme.

För uppsökande verksamhet på arbetsplatser och utbildning av fackliga studieorganisatörer anser vi att 7 miljoner är till fyllest med hänsyn till att det

har utgått ett betydande stöd till sådana ändamål under senare år. Behoven av kontakt och påverkan till studier torde i stor utsträckning redan vara tillgodosedda.

I reservation nr 11 säger vi nej till försöksverksamhet med vidgad rätt till kollektiv ansökan om timstudiestöd och dagstudiestöd för pensionärs- och handikapporganisationer. Med en kollektiv ansökan riskerar man ju att syftet med vuxenstudiestödet inte uppnås, eftersom utbildningsbakgrunden i denna grupp naturligtvis skiljer sig högst väsentligt från individ till individ. Vi anser att frågan om kollektiv rekvisering av studiestöd bör bli föremål för omprövning. Det är de enskilda människorna som behöver stöd, som skall ha det, inte ihopfösta kollektiv.

I reservation nr 13 anser vi att den högre timersättningen vid vissa vuxenutbildningar bör bestämmas till 40 kr. per timme, som en följd av vårt tidigare förslag om att timstudiestödet skall utgå med detta belopp.

I reservation nr 14 anser vi att kostnaderna för studerandehälsövården bör räknas upp med 5 %, eftersom kostnaderna i huvudsak består av lönekostnader. Följden skulle annars bli en sänkt ambitionsnivå.

Reservation nr 17 är en följdre reservation till reservation nr 14 och gäller medelsanvisningen.

I reservation nr 20 slutligen avstyrker vi tillsammans med centern förslaget om en höjning av arbetsmarknadsavgiften. Ställningstagandet sammanhänger direkt med att socialdemokraterna i arbetsmarknadsutskottet gick ifrån regeringens förslag rörande arbetslöshetsersättningen och utbildningsbidraget och därigenom tvingades söka denna finansieringsform. Vi anser att den frågan borde ha lösts på annat sätt.

Därmed, fru talman, har jag sagt vad som för tillfället bör sägas från vårt håll, och jag ber att utöver bifallet till de moderata reservationerna också få yrka bifall till utskottets hemställan i de frågor i betänkandet där vi är överens.

**Anf. 19 BARBRO SANDBERG (fp):**

Fru talman! Dagens betänkande handlar om det studiesociala stödet. Jag skall här beröra de motioner som folkpartiet står för.

Hösten 1985 påbörjade studiemedelskommittén sitt arbete. Den har till uppgift att presentera förslag till ett nytt system för studiefinansiering.

Folkpartiet har tidigare krävt höjning av studiemedlen men har i år avstått från detta, eftersom det statsfinansiella läget ej skulle kunna medge annat än en marginell sådan. Att höja totalbeloppet vore motiverat med hänsyn till svårigheterna för stora grupper studerande att finansiera sina studier. Att göra detta innan det finns förslag till hur nya regler för återbetalningen skall utformas skulle emellertid bara leda till att den redan stora skuldbördan ytterligare skulle öka. Redan i dag är det 56 000 låntagare som har skulder över 100 000 kr., och denna grupp låntagare ökar med 30–50 % per år. Vi vill därför avvakta studiemedelskommitténs förslag.

Däremot säger vi i vår högskolemotion att fribeloppsgränsen bör höjas till 100 % av basbeloppet. Detta innebär dock en ökad utgift för staten i form av återbetalningspliktiga studiemedel, varför vi i dagens ekonomiska läge bara kan medge en höjning upp till en kostnad av 10 miljoner enligt reservation 4.

I en med företrädarna för moderata samlingspartiet gemensam reservation vill vi att riksdagen nu skall uttala att studiemedelskommittén skall presentera ett förslag, som innebär att den nuvarande äktamakeprövningen vid beräkning av amorteringarnas storlek skall tas bort. Att ta bort äktamakeprövningen är motiverat av två skäl. Det är principiellt felaktigt att det fortfarande finns sammanhang, där kvinnor och män inte blir betraktade som ekonomiskt självständiga individer utan som bihang till varandra. Dessutom innebär de nuvarande reglerna att många lågavlönade akademiker får orimligt betygande amorteringar. Var och en får de kanske uppskov med återbetalningen, men om de gifter sig eller skaffar barn tillsammans får de plötsligt stora belopp att betala varje år. Genom att ta bort äktamakeprövningen skulle den mycket pressade ekonomiska situationen för många lågavlönade akademiker något lätta. Till de kategorier som jag i första hand tänker på hör sjuksköterskor, förskollärare och kulturarbetare.

Utbildningsministern har i frågesvar här i kammaren påpekat att det står studiemedelskommittén fritt att presentera delförslag i syfte att förbättra studiemedelssystemet. Detta bör enligt vår uppfattning kommittén göra genom att föreslå att äktamakeprövningen avskaffas – förhoppningsvis redan fr. o. m. budgetåret 1987/88. Samma uppfattning har, efter vad jag förstått, också vpk. Men var står centern i den här frågan? Vill centern inte avskaffa äktamakeprövningen? Om centern anslöt sig till vår och moderaternas reservation, skulle vi få majoritet här i dag för en beställning till studiemedelskommittén att presentera förslag för att ta bort äktamakeprövningen. I avvaktan på att kommittén presenterar sitt slutliga förslag är detta, som jag har framhållit, mycket angeläget. Eller vill centern fortfarande hålla dörren öppen för att behålla äktamakeprövningen också i ett nytt framtida studiemedelssystem?

Ett annat yrkande, som också framförts tidigare men ännu ej tillgodosetts från majoriteten, är det i motion 405 om att studiemedel borde beviljas för studier utomlands i större omfattning än vad som nu sker. Vid prövning av rätten för studiemedel för utlandsstudier tas hänsyn till om utbildningen saknas i Sverige eller om den innehållsmässigt skiljer sig från den svenska.

I år liksom tidigare avstyrker utskottsmajoriteten vårt förslag. Skälen tycker vi från folkpartiet är synnerligen svaga. Att CSN redan liberaliserat sina regler på en del punkter, bl. a. beträffande möjligheten att få stipendium för terminsavgift, anser vi inte är tillräckligt långtgående.

Vi anser att den ökade förståelse för utländska förhållanden och de erfarenheter som studier utomlands ger är till nytta, inte bara för de studenter som får möjlighet att studera utomlands, utan också för Sverige när de återvänder och börjar sin yrkesverksamhet här hemma.

Vi föreslår därför att regeringen ger UHÄ och CSN i uppdrag att gemensamt presentera ett förslag till liberalisering av de nuvarande reglerna för att erhålla studiemedel för studier utomlands.

I motion 430 tas försöksverksamheten med vidgad rätt till kollektiv ansökan om tim- och dagstudiestöd upp. Utskottet har tidigare som sin uppfattning framfört att detta skulle gälla endast för handikapporganisationer, men i propositionen föreslås att även pensionärsorganisationer skall omfattas.

Utskottsmajoriteten har valt att följa propositionen. Från folkpartiets sida anser vi, att eftersom resurserna för vuxenstudiestödet är begränsade och dessutom finansierade med arbetsgivaravgifter, så bör de inte utgå till ålderspensionärer.

Eftersom vi förutsätter att ålderspensionärer får sitt stöd från annat håll, t. ex. studieförbund och pensionärsorganisationer, föreslår vi att kollektiv ansökan om dagstudiestödets internatbidrag endast skall medges handikapporganisationer.

Under nuvarande budgetår har ett ändrat system för bidraget till studerandehälsovården trätt i kraft. Detta innebär att bidraget till sjukförsäkringen och schablonbidraget slagits ihop till en anslagspost. I årets budgetproposition föreslår regeringen att anslaget räknas upp med 3 %. Eftersom 80 % är kostnader för löner är denna uppräknig ungefär hälften av beräknad kostnadsökning, vilken torde komma att uppgå till 5–6 %. Utskottets motivering för att ej räkna upp detta bidrag mer än andra måste enligt vårt sätt att se vara felaktig, eftersom så stor del är att hänföra till lönekostnader. Vi yrkar därför bifall till reservationerna 14 och 17 av Nils Carlshamre m. fl.

Vi har också avgivit ett särskilt yttrande vad gäller ändring i lagen om socialavgifter. Eftersom vi i vår motion A259 tillstyrker en höjning av arbetslöshetsersättningen till 360 kr., tar vi också konsekvenserna vad avser finansieringen.

Folkpartiet kräver dock ett nytt system för finansieringen av arbetslöshetsersättningen, vilket innebär att egenavgifterna till försäkringen bör höjas och att arbetsgivarnas ansvar ökas. Därmed skapas ett incitament för arbetsmarknadens parter att sluta löneavtal som inte är inflationsdrivande och inte heller skapar arbetslöshet.

Fru talman! Jag vill med detta yrka bifall till reservationerna 4, 5, 6, 8, 12, 14 och 17.

#### **Anf. 20 RUNE BACKLUND (c):**

Fru talman! Det betänkande som vi nu debatterar behandlar samhällets olika former av stöd till studerande. De stödformer som vi har i dag har i sin huvudsakliga utformning tillkommit under 1960- och 1970-talen, dvs. under samma tid som utbildningssektorn expanderade kraftigt.

Den studiestödsform som har debatterats mest under senare år har varit studiemedelssystemet. Huvudkritiken har framför allt gällt studiemedlens storlek. Det har hävdats, inte minst från studerandeorganisationerna, att levnadsomkostnaderna för studerande stigit snabbare än ökningen av studiemedlens totalbelopp.

Under de senaste två åren har debatten också kommit att handla om återbetalningen av studiemedel. Den snabba ökningen av studieskulder har oroat många i vårt samhälle. De siffror som presenterats från CSN visar att ungefär 6 % i dag har återbetalningspliktiga skulder på 100 000 kr. eller mer, och denna grupp ökar allt snabbare. Det här är alltså ett område som kommer att ställa till problem framöver. Samtidigt har vi grupper på arbetsmarknaden med högskoleutbildning och genomsnittliga eller låga löner som mycket snabbt dragit på sig stora skulder. De får svårt att klara återbetalningarna.

Det var sådana här faktorer som låg bakom när vi från centerpartiets sida i en partimotion här i riksdagen för ett par år sedan krävde en samlad översyn av studiemedelssystemet. Riksdagen beslöt också om en sådan översyn. Sommaren 1985 tillsatte regeringen en utredning med den uppgiften. Utredningen har fått de vida ramar som vi efterlyste i vår motion. Arbetet kan bedrivas relativt förutsättningslöst. Naturligtvis har denna utredning samma krav över sig som samtliga utredningar i dag, dvs. att förslagen inte får öka samhällets kostnader. Den begränsningen gör det naturligtvis svårt för en utredning av den här typen med ett så omfattande uppdrag att klara sina uppgifter. *Studiefinansiering handlar ju om stora summor som skall fördelas under relativt lång tidrymd. Hur samhället och den studerande skall fördela dessa kostnader är en av de viktigaste frågorna i utredningen.*

Jag skall kommentera några av de reservationer som finns till det här betänkandet.

Som jag inledningsvis konstaterade har kritik riktats mot studiemedlens totalbelopp. Från centerpartiets sida har vi tagit intryck av denna kritik och föreslår i reservation nr 2 en ökning av studiemedlen från 145 % av basbeloppet till 148 %. På det sättet förbättrar vi situationen något för de studerande som vill genomföra sina studier huvudsakligen med hjälp av studiemedlen. Vi anser inte att en sådan höjning innebär någon komplikation för det pågående utredningsarbetet, eftersom det dröjer åtminstone tre fyra år till innan ett nytt system kan börja fungera.

Vi anser liksom föregående år att en sådan höjning av studiemedelnivån kan finansieras inom det studiesociala området, dvs. att medel från vuxenutbildningsavgiften kan föras över till denna sektor.

I reservation 12 anser vi tillsammans med folkpartiet att rätten att kollektivt söka tim- och dagstudiestöd skall begränsas till handikapporganisationerna. Den utvidgning av försöksverksamheten med pensionärsorganisationerna, som regeringen föreslår och som också utskottsmajoriteten ställer sig bakom, kan vi alltså inte acceptera. När utskottet behandlade denna fråga 1983, gällde uttalandet endast handikapporganisationerna. Utskottsmajoriteten har plötsligt fått gott om pengar på den här punkten när det gäller att använda vuxenstudiestödet till en grupp som det såvitt jag kan förstå inte var avsett för när man diskuterade frågan 1983.

I reservation nr 15 yrkar vi att anslaget till studerandehälsovården skall pris- och löneuppräknas med 7,1 % och att statens bidrag skall utgå med 6 940 000 kr.

I budgetpropositionen föreslås att uppräkningsen av det här anslaget bara skulle omfatta 3 %, dvs. motsvarande den förväntade prisökningen.

Nu är förhållandet så inom studerandehälsovården att 80 % av kostnaderna kan hänföras till lönekostnader. Det nya bidragssystem som nu gäller beslöt vi ju om i riksdagen 1983, och det är först innevarande år som det nya bidragssystemet är helt i kraft.

Om man nu väljer att inte göra en uppräkningsen som motsvarar pris- och löneuppräkningsen, kommer anslagen till denna verksamhet att snabbt urholkas. Det innebär såvitt vi kan förstå att man försvårar den verksamhet som finns ute på de olika studieorterna, samtidigt som man ju övervältrar kostnaderna på de studerande och på studerandeorganisationerna.

Till sist, fru talman, har Barbro Sandberg ställt en fråga till oss i centern om vi inte är beredda att stödja förslaget att slopa äktamakeprövningen när det gäller återbetalningen. Vi har ju tidigare haft den uppfattningen inom centerpartiet att man skall ta bort äktamakeprövningen inom studiemedelssystemet. Vi har från vår sida uppfattat det så att utredningsarbetet, som direktiven är utformade, också innebär att slutresultatet av utredningsarbetet skulle bli att vi avskaffar äktamakeprövningen. Om det åder någon oklarhet på denna punkt, är vi därför från centerpartiets sida beredda att stödja den reservation som finns i betänkandet.

Fru talman! Jag vill därför yrka bifall till reservationerna 2, 6, 10, 12, 15, 18 och 20.

**Anf. 21 MARGÓ INGVARSSON (vpk):**

Fru talman! Det statliga studiemedelssystemet, som infördes 1964, hade en politisk målsättning, nämligen att vidga rekryteringen till högre studier och förbättra de ekonomiska villkoren för dem som bedriver eller har bedrivit högre studier. Denna vidgade rekrytering skulle leda till att människor med arbetarbakgrund som saknade studietradition och inte hade förutsättningar att genom vanligt banklån finansiera sina studier skulle få möjlighet att studera. När reformen infördes var bidragsdelen 25 %, och då var intentionerna att bidragsdelen successivt skulle öka, så att studielånet på sikt skulle bli en studielön.

Nu har det gått 22 år sedan studiemedelssystemet infördes, men målsättningen har inte uppnåtts. Vi kan dock utgå från att det utan de statliga studiemedlen hade varit ännu färre än i dag som hade haft möjlighet till högre utbildning och att den sociala snedrekryteringen hade varit ännu kraftigare.

Bidragsdelen har minskat år efter år. Från 25 % har den krympt till under 7 %. Totalbeloppet har inte ökat i förhållande till de studerandes utgifter. Få studerande klarar sig i dag enbart på studiemedel. Vanligen måste de jobba extra. Extraarbete medför alltid mindre tid för studierna, vilket kan leda till sämre studieresultat och kanske en förlängd studietid.

Den positiva förändring av rekryteringen till högskolan som vi kunde skönja i början av 1970-talet har brutits. Statistiska centralbyrån har i en undersökning jämfört nybörjarna i högskolan läsåren 1977/78 och 1982/83. Gruppen barn till akademiker har ökat starkt, gruppen barn till högre tjänstemän något mindre. Gruppen barn till övriga arbetare har däremot minskat, trots att den från början bara uppgick till hälften av vad den skulle ha varit vid en proportionell fördelning.

Den av regeringen tillsatta studiemedelskommittén, där vpk inte är representerat, skall enligt direktiven bl. a. arbeta för att utbildning skall möjliggöras för så breda grupper i samhället som möjligt. Men denna kommitté, precis som alla andra utredningar nu för tiden, har nolldirektiv, vilket innebär att förbättringar för några måste motsvaras av försämringar för andra.

Vpk motsätter sig en differentiering av studiemedlen och att myndiga människors studieekonomi skall bestämmas av föräldraekonomin.

Alla våra förslag till omedelbara förbättringar i studiemedelssystemet avstyrks med hänvisning till sittande utredning. Men även om utredningen

skulle resultera i avsevärda förbättringar – vilket inte framstår som troligt med hänsyn till direktiven – kommer utredningens resultat att ge effekt tidigast studieåret 1988/89. Därmed kommer ytterligare årskullar att drabbas av dålig studieekonomi och betungande återbetalningsskyldighet.

Vpk anser att omedelbara förbättringar måste genomföras. Jag skall här bara ta upp några av våra mest angelägna förslag. Totalbeloppet måste höjas till 155 % av basbeloppet, bidragsdelen återställas till 25 % och barn tillägget göras om från lån till bidrag. Det kan knappast stå i överensstämmelse med vad vi i andra avseenden anser riktigt i familjepolitiken att studerande skall vara tvungna att låna pengar för att kunna försörja sina barn.

Vi menar också att de inkomster som studerande har mellan terminerna inte skall räknas ihop vid en bedömning efter fribeloppsgränserna. Vidare måste återbetalningsreglerna ändras.

Men det mest stötande i nuvarande system är äktamakeprövningen. Den innebär att 65 % av makes eller makas inkomst, om den överstiger 45 000 kr., läggs till den egna inkomsten då betalningsförmågan fastställs. Om bägge makarna har studielån och alltså är återbetalningsskyldiga får systemet orimliga konsekvenser. Vi kan ta ett exempel där makarna tjänar 100 000 kr. var och alltså har en gemensam inkomst på 200 000 kr. Med äktamakeprövningen blir betalningsunderlaget för var och en av dem 165 000 kr., dvs. att de får betala igen på studielånen som om de hade en gemensam inkomst på 330 000 kr.

Vår reservation nr 3 innebär ett omedelbart avskaffande av äktamakeprövningen. Kravet i reservation nr 6 av moderater och folkpartister, som också tar upp äktamakeprövningen, går inte så långt som vårt krav. Reservationen förutsätter endast att studiemedelskommitténs arbete skall leda till förslag om att äktamakeprövningen avskaffas. Om vår reservation nr 3 avslås av kammaren, kommer vi emellertid att rösta för reservation nr 6. Efter det anförande som centerpartiets företrädare höll kan jag med tillfredsställelse notera att reservation nr 6 kommer att få majoritet, och jag förutsätter då att det gemensamma uttalandet i dag leder till att sittande utredning bryter ut den här frågan och omedelbart lägger fram förslag om att äktamakeprövningen skall avskaffas.

Försämrade studiemedel, minskade reallöner och högre levnadsomkostnader har medfört att skuldbördan för de flesta som har studielån har blivit alldeles för tung. Det är alltså inte bara de knappa studiemedlen som bidrar till snedrekryteringen till högskolan. Den stora skuldbörda som de studerande får dras med till sin 50-årsdag har också en avskräckande effekt. Detta gäller främst för kvinnorna, har det visat sig. Därför väljer kvinnor oftare än män kortare utbildning.

För några veckor sedan besökte jag tillsammans med representanter för de övriga partierna sjuksköterskeelevernas kongress i Uppsala. En blivande sjuksköterska redovisade där att hon hade räknat ut att hon skulle göra förtjänst på sin utbildning först när hon arbetat tills hon var 72 år. Först då skulle utbildningen börja löna sig genom högre inkomst för hennes del. Det visar att det måste vara något helt gale med systemet.

Ett sätt att ändra på det galna i systemet är att ändra återbetalningsreglerna. Vi har som en första åtgärd föreslagit att avgiftsunderlaget skall provas

mot den egna inkomsten. Vidare föreslår vi att gränsen för återbetalning skall ändras successivt till att motsvara medianlönen för heltidsarbetande inom TCO-kollektivet. Den som under ett år har en inkomst på eller under denna nivå bör få återbetalningsavgiften avskriven för det året. Inkomsten bör sedan prövas år från år och återbetalningsplikten återinträda om inkomsten höjs över den angivna nivån.

Till höstterminen 1984 ändrades reglerna för erhållande av studiemedel. Därmed blev det inte längre möjligt för ungdomar under 20 år att låna pengar för gymnasie- eller folkhögskolestudier utan att alldeles speciella skäl föreligger. Tanken bakom detta var att ingen skulle behöva skuldsätta sig på grund av gymnasiestudier. Vi tycker att detta var rätt tänkt från början, men det blev ändå så fel, för alternativet till skuldsättning är för många ungdomar nu inga studier alls. Vi kan nu se att den sociala snedfördelningen i högskolan grundläggs redan i de förberedande utbildningarna. Elevernas val till gymnasiet står i ett direkt förhållande till föräldraekonomin. Lågvärlönades barn och barn från familjer som saknar studietradition söker sig till tvååriga yrkesinriktade linjer, men barn till högvärlönade och högutbildade föräldrar söker sig till tre- och fyraåriga teoretiska linjer. För att motverka snedkrytning till högskolan måste vi börja med förändringar redan på gymnasienivå.

Vpk:s principiella inställning är att samhället skall svara för kostnaderna för all utbildning genom studielön. Men intill dess att vi nått dit är det bättre att ungdomar över 18 år får möjlighet att låna pengar för att över huvud taget kunna studera före 20 års ålder, för vi måste väl ändå mena allvar med att vi myndigförklarat 18-åringar.

Avslutningsvis, fru talman, skall jag tala om studerandehälsovården. Den har enligt förslaget fått en uppräkningsanslag med 3 %, och det skall motsvara den förväntade prisökningen. Men nu är det på det sättet, som talare före mig också har sagt, att utgifterna för studerandehälsovården till största delen består av kostnader för personalen – hela 80 % är den delen. Om man inte gör en uppräkningsanslag av personalkostnaderna blir följden att man antingen måste minska personalen och därmed få en försämrad studerandehälsovård, eller också får man skjuta över de ökade kostnaderna på de studerande själva.

Vi tycker inte att något av de alternativen är godtagbart, utan vi har föreslagit att en uppräkningsanslag av anslaget bör ske med 7,1 %. Här har vi en gemensam reservation med centerpartiet, nr 15, vilken jag givetvis yrkar bifall till. Jag vill deklarerat att om den reservationen faller, föredrar vi det moderata alternativet med en uppräkningsanslag av 5 %. Den reservationen kommer vi alltså att stödja i andra hand.

Fru talman! Jag yrkar bifall till samtliga vpk-reservationer i detta betänkande.

**Anf. 22 LENA ÖHRSVIK (s):**

Fru talman! Jag tänker uppehålla mig vid studiehjälp och studiemedel. Övriga delar av det studiesociala området redovisas senare av Ralf Lindström.

På studiehjälpområdet finns inga reservationer. Det skadar dock inte att påminna om att 1,5 miljarder kronor nu anslås för de yngre gymnasieelever-

na, alla får 400 kr. i månaden. Förslag har nyligen lagts fram om en uppräknig från den 1 januari 1987 till 485 kr. samt en förlängning av utbetalningstiden. Till detta kommer extra tillägg som kan utgå med 220, 440 eller 660 kr. per månad. Inkomstgränserna vid den ekonomiska prövningen när det gäller det extra tillägget justeras också upp. Inackorderingstillägg kan utgå med 670–1 330 kr. per månad, beroende på avståndet från hemmet. Detta är inte inkomstprövat.

Ungdomar i den ålder det gäller, alltså upp till 20 år, räknas också in när det gäller bostadsbidrag och flerbarnstillägg. De kan också erhålla bidragsförskött. Det finns alltså ett helt batteri av åtgärder även på det familjepolitiska området för den här gruppen.

Vpk kräver i reservation 1 att alla som är över 18 år skall ha rätt till studiemedel. Först och främst vill jag då säga att detta kostar uppemot 2 miljarder kronor. Men det är inte det enda skälet till att utskottet avstyrker förslaget. Vi anser nämligen att ungdomar i största möjliga utsträckning skall kunna få en så grundläggande utbildning som gymnasieskolan innebär utan att behöva sätta sig i skuld. Därför omfattar alla familjepolitiska åtgärder också ungdomar mellan 18 och 20 år.

Jag är fullt medveten om att svårigheter fortfarande föreligger för vissa gymnasieelever, speciellt för dem som måste flytta långt hemifrån för att få den utbildning som de önskar. Det bästa instrumentet i detta sammanhang är bidrag, inte lån. Därför förstärks dessa delar med bidrag varje år. Jag hoppas att vi skall kunna fortsätta på den vägen. Dessutom kommer frågan helt naturligt att beröras av studiemedelskommitténs arbete, eftersom man där skall gå in på frågan om gränsdragningen vad gäller studiehjälp och studiemedel.

När det gäller studiemedlen finns det flera reservationer där man tar upp sådant som rör studiemedlens storlek, avvägningen av subventionerna, återbetalningsreglerna, fribeloppsgränserna, makeprövningen m. m.

Studiemedelskommittén har i uppdrag att förutsättningslöst se på dessa frågor. Därför hade jag tänkt fatta mig ganska kort i dag. Men jag måste nog ändå gå in på några av detaljfrågorna, eftersom flera talare berört dem. Utskottsmajoriteten tycker att det är onödigt att nu binda kommittén vid vissa bestämda lösningar. Man måste ju kunna väga de olika delarna mot varandra.

Först vänder jag mig till Gullan Lindblad som tog upp frågan om fribeloppsgränserna. Det kan ifrågasättas hur långt man skall gå när det gäller att höja dessa gränser. Det handlar om hur mycket man skall jobba under den tid som man studerar. Det har varit vår avsikt att man skall kunna försörja sig på studiemedlen under studietiden. Man skall slippa arbeta vid sidan av studierna – det är studierna man skall ägna sig åt. Det finns således ett skäl till att fribeloppsgränserna ligger ganska lågt. Man skall inte uppmuntra till för mycket arbete vid sidan om studierna. Det behövs avvägningar med tanke på de studiemeriter som krävs för fortsatt utbetalning av studiemedel osv. Kommittén måste alltså se på denna fråga. Man måste, som sagt, göra avvägningar. Bara för att man vips fattat ett beslut skall man inte tro att ett stort problem därmed är löst – så enkelt är det inte.

Gullan Lindblad säger att moderaterna föreslår att makeprövningen i

fråga om återbetalningssystemet skall avskaffas. Men det framgår inte av reservationen. Moderaterna begär i stället att utredningen skall lägga fram ett förslag. Vpk har däremot ett direkt förslag om att makeprövningen skall avskaffas omedelbart. Men även denna fråga behöver vägas mot andra förslag på återbetalningsområdet. Det här är ingen stor fråga. Jag tror säkert att utredningen kan lägga fram t. ex. delförslag. Men jag anser att det är olämpligt att bryta ut denna fråga. I stället behöver den vägas in i ett större sammanhang, i samband med att förändringar genomförs på återbetalningssidan. Tveklöst är det så att utredningen har till uppgift att särskilt titta på den här frågan. Däremot har utredningen inte i uppgift att komma fram till just den lösning som föreslås i reservationen – det är skillnad.

Jag hoppas att centern står fast vid det som vi tidigare har varit överens om i denna kammare, nämligen att utredningen skall arbeta förutsättningslöst och att den här frågan ingår i utredningens arbete. Såvitt jag vet har det inte från något håll i studiemedelskommittén kommit något förslag om att just denna fråga, som i och för sig är ganska liten i detta sammanhang, skulle brytas ut.

Sedan något om studiemedlen för studier utomlands. Även Barbro Sandberg berörde den frågan. I det avseendet är man i varje fall inom folkpartiet konsekvent. Även förra året lade man ju fram förslag om ökade möjligheter när det gäller studiemedel för studier utomlands. Moderaterna sade förra året att det fanns både statsfinansiella och utbildningspolitiska skäl att vara ganska restriktiv. De sade också att gällande regler var ganska bra. Men det har tydligen hänt någonting under den senaste tiden som gör att moderaterna nu tycker någonting annat.

Det har alltså skett en liberalisering av reglerna när det gäller studier utomlands, och antalet studiemedelstagare som studerar utomlands har ökat mycket kraftigt under innevarande budgetår. Hittills har ca 2 000 studenter fått denna möjlighet. I utskottsmajoriteten är vi inte beredda att gå längre för närvarande, både av statsfinansiella och av utbildningspolitiska skäl.

När det gäller studiemedlen tog Margó Ingvardsson upp studiemedelskommitténs direktiv. Hon sade att man inte kan vänta sig något speciellt av kommittén, eftersom den har noll direktiv. Margó Ingvardsson har nog läst på litet dåligt, därför att detta är en av de få kommittéer som har möjlighet att gå utanför sitt eget område – vissa näraliggande områden har nämnts – och finansiera sina förslag.

Detta tolkar jag så, att om kommittén visar att förbättrade studiemedel kan leda till minskade kostnader under högskolestudierna, genom undvikande av studieavbrott och förlängda studietider, kan det vara en möjlig lösning. Vi skall emellertid inte här gå in så mycket på detaljer, därför att utredningen skall kunna jobba förutsättningslöst med olika förslag till lösningar.

När det gäller behovet av omedelbara förbättringar av studiemedlen är det inte säkert att de förslag som vpk har lagt fram är de allra bästa. Det har inte gjorts några avvägningar beträffande vem som bäst behöver en höjning. Vpk har naturligtvis obegränsade ekonomiska resurser, men det har inte vi andra, och därför kan vi för närvarande inte gå med på en höjning av studiemedlen till 155 %.

Det vore att i onödan binda upp kommittén vid en bestämd lösning, om vi sade att totalbeloppen generellt sett skall öka. Det kan finnas andra förslag

som bättre tillgodoser behoven i studerandegruppen. Alla lever inte dåligt på studiemedlen, men eftersom vissa grupper gör det måste vi nog undersöka hur en lösning skall kunna uppnås.

I propositionen föreslås vissa mindre justeringar i förenklingssyfte beträffande återbetalningen av studiemedel, och utskottet tillstyrker dessa förslag. Detta gäller också förslaget att studiemedel skall betalas ut per månad i gymnasieskola, folkhögskola och komvux.

Som flera talare har varit inne på, har den allmänna debatten om studiemedel på senare tid kommit att handla mera om den stora skuldsättningen än om själva tilldelningsbeloppet. Det är bra att också den sidan uppmärksammas. Vi ser i utskottet mycket allvarligt på detta. Det är också en viktig del i kommitténs arbete att göra avvägningar mellan hur mycket som skall subventioneras på tilldelningssidan och hur mycket som skall subventioneras på återbetalningssidan. Det skadar kanske inte att i sammanhanget påminna om att studiemedelsbeloppet är 3 756 kr. per månad.

En sak som just nu är viktigare än ett högre totalbelopp för den grupp studerande som har svårigheter att finansiera sina studier med studiemedel är återinförandet av bostadsbidrag till hushåll utan barn. Riksdagen har nyligen uttalat sig mycket klart för ett sådant förslag från bostadskommittén. De förstärkningar som föreslås på familjepolitikens område kommer också studentfamiljerna till godo, och dessutom är studiemedlen värdesäkrade. Utskottet är dock medvetet om att särskilt vissa grupper har stora problem med att finansiera sina studier och att denna fråga därför måste utredas mycket nog.

Jag vill med hänvisning till detta yrka bifall till utskottets förslag i alla delar och avslag på reservationerna.

**Anf. 23 GULLAN LINDBLAD (m) replik:**

Fru talman! När det gäller fribeloppsgränserna undrar Lena Öhrsvik hur långt man skall gå. Jag noterar att hon kommer med den sedvanliga "mamma-vet-bäst"-attityden, som är så typisk för socialdemokrater.

Det är fråga om vuxna elever, Lena Öhrsvik, elever som själva får ta ett stort ansvar för att binda sig för studieskulder på 200 000–250 000 kr. om de väljer en lång utbildning. Det är därför deras eget omdöme är avgörande – de får själva så småningom stå ansvariga för den stora skuldbördan.

Det är vår inställning att äktamakeprövningen bör tas bort. Lena Öhrsvik hänvisar i alla andra sammanhang till att vi inte skall binda upp oss, utan låta den sittande utredningen titta på frågan. Alltså är det för dagen lämpligt att hänskjuta frågan dit.

Vad gäller studiemedlen utomlands kan jag säga att vi har tänkt över frågan. Vi tycker att det är viktigt att *samma* regler gäller för studier både hemma och utomlands. Vi har helt enkelt kommit på bättre tankar än vi hade i fjol. Inget fel i det, väl?

Jag noterar att Lena Öhrsvik gärna talar om andra saker än de mest brännande. Hon har ändå noterat att skuldsättningen är en mycket viktig del av problematiken med studiemedlen. Jag hoppas också, att Lena Öhrsvik noterade vad jag sade, att det inte enbart handlar om hur mycket vi beviljar i

studiemedel och hur stor bidragsdelen är. Av stor betydelse är också den förda politiken över huvud taget; att vi för en vettig skattepolitik icke minst!

**Anf. 24 BARBRO SANDBERG (fp) replik:**

Fru talman! Lena Öhrsvik talar om fribeloppet och säger att det är viktigt att de studerande ägnar sig åt sina studier och inte åt arbete. Det håller vi med om. Studiemedelskommitténs uppgift är att se om man kan höja studiemedlen så att de studerande kan klara sig på dem. Men studenterna har också långa ferier, och om de anser att de kan arbeta under ferierna tycker vi att det är rimligt att den inkomsten skall kunna öka utan att studiemedlen för den skull skall minska.

När det gäller äktamakeprövningen tycker folkpartiet att vi kan följa det utbildningsministern har sagt, att delförslag kan läggas fram. Eftersom folkpartiet är på det klara med att vi vill ta bort äktamakeprövningen tycker vi att det är rimligt att man får möjlighet att föra fram ett delförslag. Vi noterar med tillfredsställelse att även centern är beredd att stödja den reservationen.

Beträffande studier utomlands är vi, som Lena Öhrsvik påpekade, konsekventa. Vi tycker att man i större utsträckning skall kunna få studiemedel för att kunna studera utomlands.

**Anf. 25 RUNE BACKLUND (c) replik:**

Fru talman! Lena Öhrsviks anförande präglades av oro för att vi på olika sätt skulle binda upp studiemedelskommitténs arbete. När vi från centern har föreslagit en höjning av studiemedel från 145 % till 148 % ser vi inte det på något sätt som en åtgärd som skulle binda upp studiemedelskommitténs arbete. Den lilla höjning det handlar om är bara ett sätt att lätta bördan för de studerande som i dag har studiemedlen som sin huvudsakliga försörjning under studietiden. Om man då gör en mindre höjning påverkar det inte de övergripande uppgifterna för studiemedelsutredningen. Men det underlättar för de studerande i dagsläget.

Man får vara medveten om att även om studiemedelskommittén skall vara färdig med förslag till ett nytt system hösten 1987, kommer det att ta ytterligare ett par år innan vi har satt ett nytt studiemedelsystem i sjön. Därför får vi sträcka ut tiden till tre–fyra år. Sett ur det perspektivet tycker vi inte att denna mindre höjning av studiemedelsbeloppet är någon svår åtgärd.

När det gäller äktamakeprövningen sade Lena Öhrsvik att hon hoppades att centern står fast. Centerpartiet har tidigare uttalat att vi anser att äktamakeprövningen skall avskaffas. I reservation 6 står det: "Med hänsyn härtill, förutsätter utskottet att kommitténs arbete leder fram till förslag om att äktamakeprövning vid återbetalning av studiemedel avskaffas." Vi kan ställa oss bakom en sådan formulering, för det förutsätter vi att arbetet i kommittén skall leda fram till.

**Anf. 26 MARGÓ INGVARSSON (vpk) replik:**

Fru talman! Studier och utbildning är avgörande för alla samhällens utveckling, men har också en avgörande betydelse för individens ställning och plats i samhället. Den betydelsen kommer att bli ännu större på grund av

den tekniska utveckling som vi kan skönja i framtiden. Utbildning och kunskap är alltså avgörande för vilken roll vi som individer kommer att spela i samhället, om vi kommer att få ett meningsfullt liv och om vi skall kunna utnyttja alla våra demokratiska rättigheter.

Vi har med förfäran sett ått under den senaste tioårsperioden utestängs arbetarklassens barn alltmer från möjligheterna att få del av högre studier. När det gäller 18-åringars möjlighet att förbereda högre studier i gymnasieskolan var vi överens om att den utbildningen skulle man ha utan att behöva skuldsätta sig. Men vi måste i dag konstatera att det förhållandet att vi tog bort lånemöjligheterna för 18-åringarna medförde att många barn från arbetarklassen i stället måste avstå från gymnasiestudier.

Här i Stockholmsområdet är det påfallande. Regionplanekontoret ger kontinuerligt ut undersökningar som visar i vilken omfattning eleverna i årskurs 9 söker vidare till gymnasieskolan. Där kan man utläsa beträffande områden där det i huvudsak bor arbetare, t. ex. Botkyrka, att 30 % av de barn som söker till gymnasiet söker till teoretiska linjer. Mosvarande siffra för Danderyd, där de högvärlödade bor, är 70 %. Jag tar detta som exempel, men man kan utläsa dessa skillnader från kommun till kommun i Stockholmsområdet. Sådana här tendenser gör sig alltid först märkbara i Stockholmsområdet. Det som håller på att ske här kan vara ett faktum över hela landet om några år.

När det gäller nolldirektiven för den sittande utredningen bekräftade ju Lena Öhrsvik att ökade utgifter som utredningen föreslår skall motsvaras av ökade inkomster någon annanstans ifrån. Det är ju i praktiken nolldirektiv att förbättringar för en grupp måste motsvaras av försämringar för en annan grupp. Och Lena Öhrsvik har själv talat om en differentiering av studiemedlen.

**Anf. 27 LENA ÖHRSVIK (s) replik:**

Fru talman! Om jag får börja med det sista och ta upp de s.k. nolldirektiven, så är det inte riktigt på samma sätt som i andra utredningar – att man måste finansiera inom sitt eget verksamhetsområde. Här har man möjlighet att se över ett större fält av samhällsverksamheten. Det är bra och ger vissa möjligheter för arbetet.

När Margó Ingvardsson påstår att många tvingas avstå från gymnasieutbildning, är jag inte alldeles säker på att hon har rätt. Vi har faktiskt många ansökningar till gymnasieskolan, och om man tvingas avstå kan det möjligen bero på att det är brist på platser på en del håll och inom vissa utbildningar. Margó Ingvardssons argumentation när det gäller den sociala snedrekryteringen också i gymnasieskolan styrker helt mina förslag att man skall lösa problemen med de bidragskonstruktioner som finns i dag. Vi skall förstärka dem allteftersom vi har råd och möjlighet, och vi skall bygga vidare på det familjepolitiska området. Jag nämnde här vilka möjligheter som ändå finns och vilka möjligheter som är föreslagna inom det familjepolitiska området. Jag vet inte om Margó Ingvardsson lyssnade när jag sade att de familjepolitiska insatserna omfattar ungdomar tills de är 20 år. Bidragsförskott utgår till 20 års ålder, bostadsbidrag likaså. När det gäller flerbarnstillägg omfattas man tills man är 20 år om man går i gymnasieskolan. Föräldrarna har försörjnings-

skyldighet enligt föräldrabalken upp till dess man är 21 år och lägst tills man genomgått gymnasieskolan. Bidragen är en komplettering till familjernas ekonomi. Flera av instrumenten är också inkomstprövade. Därför anser jag att detta är den bästa vägen i stället för att vederbörande skuldsätter sig redan på gymnasiestadiet.

Jag måste få återvända till makeprövningen. Gullan Lindblad sade att hon ville att frågan skulle tas upp i studiemedelskommittén, men den finns ju redan där. Vad ni föreslår i er reservation syftar ju till att utredningen skall lämna ett förslag som går i en viss riktning. Att en fråga behandlas i en utredning innebär ju inte att man har bestämt sig för en lösning. I reservationen vill man alltså att det skall bestämmas vilken lösning utredningen skall föreslå. Därför är jag också så tveksam till Rune Backlunds inlägg här i dag. Jag skall be att få citera något av vad som står i utskottsbetänkandet. Centern står ju bakom utskottets hemställan på denna punkt. Det står bl. a. följande: "I direktiven till studiemedelskommittén har, såsom inledningsvis nämnts, särskilt betonats vissa områden som kommittén bör ta upp. Det gäller bl. a. inriktningen av subventionselementen och hänsynstagande till makes ekonomi vid återbetalningen. De frågor som tagits upp i motionerna Sf346 och Sf428 kommer således att behandlas av utredningen. Med hänsyn till vikten av att kommittén arbetar förutsättningslöst är det enligt utskottets mening olämpligt att i förväg binda kommittén vid att lämna vissa bestämda reformförslag."

**Anf. 28 MARGÓ INGVARDSSON (vpk) replik:**

Fru talman! Skillnaderna i elevernas gymnasieval i Storstockholm beror inte på platsbrist, eftersom Storstockholm har ett gemensamt intagningsförfarande när det gäller gymnasieskolan. Saknas en linje i den kommun där man bor, blir man placerad i annan kommun. Faktum är att i vissa kommuner bara 30 % av eleverna söker till teoretiska linjer, medan motsvarande siffra i andra kommuner är 70 %. Den här uppdelningen följer klart föräldraekonomin. Vill Lena Öhrsvik låta påskina att arbetarklassens barn skulle vara dummare än överklassens barn? En gång har jag i den här kammaren citerat ett uttalande av Tikkanen. Jag skall i dag be att få upprepa uttalandet, eftersom jag tycker att det är på sin plats. Han sade att dumheten är jämnt fördelad mellan fattiga och rika. Det är bara det att de rika har så mycket bättre möjligheter att göra någonting av den. Det stämmer när man ser på rekryteringen till gymnasium och högskola.

Till Lena Öhrsvik vill jag också säga, att om hon tycker att vpk:s förslag är dåligt underbyggda och att de kanske borde prövas, hade det varit bra om vi hade fått vara med i studiemedelskommittén. Av någon anledning har socialdemokraterna, och kanske också de övriga partiernas representanter, utestängt vpk från utredningen.

**Anf. 29 GULLAN LINDBLAD (m) replik:**

Fru talman! Jag noterar att Lena Öhrsvik nu talar om mycket annat än vad debatten egentligen handlar om. Vid ett tidigare tillfälle tog jag upp just de familjepolitiska frågorna, men då hette det att vi inte skulle diskutera dessa utan hålla oss till ämnet. Nu noterar jag att Lena Öhrsvik tycker att det är

viktigt att vi räknar med de familjepolitiska åtgärderna i detta sammanhang. Jag vill då erinra om det moderata skatteförslaget. Här är nämligen skattefrågorna en mycket viktig ingrediens. Vårt förslag innebär kommunal-skatteavdrag med 15 000 kr. per barn och år för ungdomar ända upp till 20-årsåldern, i den mån de uppbär studiemedel. Det är alltså betydelsefullt för den kategorin studerande, och jag vill påstå att inget annat parti så väl sörjer för just dessa ungdomar som moderata samlingspartiet gör genom sitt skatteförslag.

Att tyvärr så få studerande med dålig ekonomi söker till högskolorna beror nog mycket på om vederbörande kommer från en studievan miljö eller ej. Vi får inte bortse från detta. Om man ser på den s. k. livslönen och finner att det inte lönar sig nämnvärt att bedriva långvariga studier väljer man ofta en kortare utbildning, om man inte kommer från en miljö där man är van att studera, där man är van att umgås med böcker och där man kanske får hjälp med sina studier. Vi skall veta att bakom allt detta finns det en grundskola och ett gymnasium som många gånger lämnar mycket övrigt att önska i fråga om grundkunskaper och andra förutsättningar.

Till sist: Beträffande äktamakeprövningen läser jag innantill vad utskottet skriver beträffande motion Sf428 om äktamakeprövning vid återbetalning av studiemedel: "Motionärerna konstaterar att studiemedelskommittén har att se över denna fråga, och de förutsätter att kommitténs arbete leder fram till förslag att sådan prövning avskaffas." Det är alltså en klar viljeinriktning. Jag tror att Lena Öhrsvik och hennes parti behöver denna klara viljeinriktning med sig i bagaget. Något mer villrådigt än socialdemokraterna när det gäller att få bukt med studiemedelssystemet har jag sällan skådat. Vi behöver bara se på vad som hände med den utredning som presenterades för något år sedan. Reaktionerna på denna utredning visade på total oenighet inom det socialdemokratiska lägret.

**Anf. 30** LENA ÖHRSVIK (s) replik:

Fru talman! Gullan Lindblad och jag har tidigare diskuterat villrådighet. När det gäller makeprövningen hade ni faktiskt chansen när ni lade fram förslag om att avskaffa makeprövningen på tilldelningssidan. Ni bad också om ett delbetänkande från den gamla studiestödsutredningen. Då hade ni ju möjlighet att lösa dessa problem även på återbetalningssidan. Men ingen var då intresserad av detta. Det förelåg inte några förslag om detta från någon borgerlig ledamot.

Jag tycker att Gullan Lindblad skall ta det litet lugnt och låta kommittén arbeta förutsättningslöst med dessa frågor. Som jag sade tror jag att detta är en mycket liten fråga i kommitténs arbete. Jag tycker inte ens att det är någon idé att bryta ut den ur sitt sammanhang, utan den bör ses i sitt totala sammanhang, dvs. mot bakgrund av vilka förändringar man kan göra på återbetalningssidan i studiemedelssystemet. Men som sagt, när ni tog bort makeprövningen på tilldelningssidan hade ni möjlighet att ta även det andra steget, men ingen tänkte på det. Därför tycker jag att Gullan Lindblad kan ge sig till tåls tills utredningen är klar och inte begära så klara direktiv om vad utredningen skall komma fram till. Det är faktiskt inte vanligt. Man lägger fram ett direktiv om att en viss fråga skall ses över, men man anger inte

lösningen. Om man redan är på det klara med vilken lösning man skall ha behöver man ju inte någon utredning.

Jag instämmer givetvis i det som Margó Ingvardsson sade om att arbetarklassens barn har möjlighet att studera och skall ha möjlighet till detta. Det finns inget som säger att de skulle vara dummare än några andra. Men det är mer än ekonomi som faktiskt påverkar möjligheterna att gå i skolan. Det är många gånger studietraditioner, som Gullan Lindblad också var inne på. Det är tidiga val redan i grundskolan, och det är många gånger också arbets sättet i grundskolan som påverkar hur man sedan går vidare till högre studier, i vilken takt man gör det, vilken linje man väljer, osv. Det är mycket som samverkar. Men givetvis tycker jag att man skall försöka underlätta så mycket som möjligt så att inte ekonomin skall vara ett hinder. Därför kopplar vi våra förslag till familjeekonomin och lägger fram särskilda förslag om tillägg inom studiestödsområdet som skall komplettera de övriga familjepolitiska åtgärderna. Jag tycker inte att det är någon lösning att se till att gymnasieeleverna har en stor skuld med sig redan från gymnasietiden.

**Anf. 31 BO HAMMAR (vpk):**

Fru talman! De växande klyftorna i samhället avspeglas också på utbildningens område. Jag minns att när vi i början av av 1960-talet inom studentrörelsen kämpade för studielön var avsikten bl. a. att utjämna klyftorna, att åstadkomma att också ungdomar från arbetarhem skulle få tillgång till högre undervisning. Många i såväl dagens socialdemokratiska regering som den socialdemokratiska riksdagsgruppen var då med på barrikaderna. Jag minns Anna-Greta Leijon, Birgitta Dahl, Mats Hellström och många andra från den tiden som var med i den kampen. Jag vet inte – men kanske var Lena Öhrsvik också med.

Men jag konstaterar nu att regeringen vägrar att ta det allra minsta steg på vägen mot en studielön. Och detta trots att de missförhållanden som vi kämpade mot för 25 år sedan verkligen inte har försvunnit. Tvärtom börjar de bli allt vanligare. Margó Ingvardsson har tidigare utförligt redovisat vpk:s synpunkter på de här frågorna. Jag skall inte upprepa argumenteringen utan nöjer mig med att yrka bifall till vpk-reservationerna till det här betänkandet – reservationer som för övrigt i mycket hög grad överensstämmer med vad studenternas egna organisationer, Sveriges förenade studentkårer och TCO:s studeranderåd, anser.

Men fru talman! Jag vill ändå ge några synpunkter utöver vad Margó Ingvardsson redan anfört. Under senare år har s. k. uppdragsutbildning blivit allt vanligare. Från vpk:s sida har vi många gånger, bl. a. här i kammaren, varnat för den utvecklingen.

Finns det då något samband mellan uppdragsutbildningen och studiemedelsfrågan? Ja, alldeles avgjort. De stora företagen har gott om pengar. I ökad utsträckning bekostar företagen utbildning på universitet och högskolor för sina anställda, framför allt lovande påläggskalvar. Miljarder kronor i förnyelsefonderna kan ju användas för ändamålet framöver.

Häromveckan belyste jag i en frågedebatt med utbildningsministern hur t. ex. Saab-Scania går in och bekostar stora delar av en reguljär civilingenjörsutbildning på Linköpings universitet för vissa grupper av anställda. Så får

vi då ett A- och ett B-lag bland de studerande.

Ett A-lag, som får sin utbildning kostnadsfritt genom storkapitalets försorg – vilka bindningar det nu kan komma att innebära för framtiden vet vi inte. Och ett B-lag, som självt bekostar sina studier och lämnar universitetet med skulder på mellan 100 000 och 200 000 kr. Så växer klyftorna ytterligare i samhället. Och det är väl inte, Lena Öhrsvik, vad socialdemokraterna egentligen eftersträvar. Men det blir faktiskt konsekvenserna av er politik.

Visst skall företagen vara med och betala för den högre utbildningen. Men det skall ske genom att vi skattevägen eller avgiftsvägen drar in pengar ur deras kassor till statskassan. Då kan vi också se till att alla får en ordentlig studielön. Det finns nämligen pengar, Lena Öhrsvik, men de finns i fel kassor. Och de skall föras över till rätt kassor.

Fru talman! Det finns ytterligare en lika allvarlig aspekt på den här frågan. Om vårt land skall kunna utvecklas och välfärden tryggas måste vi satsa mycket mer på utbildningen. Men redan nu ser vi de stora svårigheterna när det gäller att rekrytera ungdomar till högre utbildning. Därför sker det ett enormt slöseri med våra begåvningar. Allt fler vågar sig inte på att satsa på en lång utbildning, eftersom följden blir att de skuldsätter sig för livet. Det gäller inte bara tekniker, det gäller – som Margó Ingvardsson tidigare har sagt – också sjuksköterskor, det gäller samhällsvetare och många andra. Vårt land har faktiskt inte råd med denna misshushållning.

Både ur jämlikhetssynpunkt och med tanke på vårt lands kommande utveckling måste vi göra det möjligt för alla att få den utbildning som de önskar och är kompetenta för. Och därför måste vi snarast få till stånd en studielön. Vpk:s förslag innebär att vi tar några rejäla kliv i den riktningen, och det vore mycket bra för Sverige.

**Anf. 32 LENA ÖHRSVIK (s) replik:**

Fru talman! Jag vill ge en kort kommentar till Bo Hammars inlägg. Han påstod att regeringen vägrat att ta det allra minsta steg på vägen mot förbättrade förmåner och en studielön. Jag vill bara påminna Bo Hammar om att studielönen har utretts i slutet på 1970-talet. Den gamla studiestödsutredningen lade fram ett förslag, vilket förkastades av samtliga remissinstanser. Man gick alltså inte vidare den gången i denna fråga.

I nu gällande direktiv för studiemedelskommittén finns det klart angivet att man skall göra en avvägning av var i systemet subventionerna skall ligga och hur stora de skall vara, samt hur man skall kunna finansiera det hela.

Jag tycker nog att det är att ta i när man säger att regeringen vägrar att ta det allra minsta steg på vägen, när man nu förutsättningslöst skall se på hur stora subventionerna skall vara, var de skall ligga och hur finansieringen skall ske.

Det finns goda möjligheter att också diskutera avgiftsfinansiering i detta sammanhang, och jag anser att man skall ta på allvar den klyfta som uppstår i samband med uppdragsutbildningen. Detta finns också med vid de överväganden som görs under studiemedelskommitténs pågående arbete.

**Anf. 33** BO HAMMAR (vpk) replik:

Fru talman! Lena Öhrsvik talar om att det utreds. Jag har tidigare nämnt 60-talet, och jag minns att det var ett enormt utredande när det gällde studielönsfrågan. Sedan fick man ett system med studiemedel, som inte var studielön. Därefter har det inträffat att år efter år efter år har dessa studiemedel urholkats, och vanliga studerande har fått allt svårare att klara sig. Då kan man inte 20–25 år senare komma och säga att nu fortsätter vi att utreda frågorna – detta i synnerhet inte om det ges direktiv som går ut på att det inte får kosta någonting mera.

Jag kan hålla med om att det inte får kosta någonting mera för statskassan. Men då går det ju väldigt bra att knyta an till våra förslag att man skall införa en avgift för arbetsgivarna, som ändå har en väldigt stor glädje av att människor får en högre utbildning. Detta gäller inte minst teknikerna. Inför en avgift för arbetsgivarna som möjliggör en vettig lösning av studiefinansieringsfrågan!

Men detta har ni inte alls tagit upp – sådana direktiv har ni inte givit. Därför blir det sådana här konsekvenser. Vi får eviga utredningar, och medan utredningarna fortsätter, så växer klyftorna mellan människorna när det gäller den högre utbildningen.

**Anf. 34** LENA ÖHRSVIK (s) replik:

Fru talman! Bara ytterligare en kort kommentar.

Vpk:s förslag är att det skall införas en avgift härvidlag, men det finns ju redan en sådan. Det finns en vuxenutbildningsavgift, och med denna finansieras studier för vissa grupper i samhället. Subventionsgraden är väldigt hög – 65 % bidragsandel t. ex. Det är ett intressant system, tycker jag, som man mycket väl kan se mera på och undersöka om det går att få till stånd en samordning med studiemedelssystemet.

Detta är emellertid en fråga som noga måste utredas. Här finns faktiskt inga genvägar. Det är möjligt att vpk har genvägar, men vi övriga har det inte. Vi vill klara ut hur vi skall göra med dem som redan i dag har skulder. Krav att avskrivningar skall ske kommer som ett brev på posten om man genomför förbättringar för framtidens studenter osv.

Det finns ingen alldeles enkel lösning, utan man måste väga de olika sakerna mot varandra. Den nya studiemedelskommittén har ju börjat arbeta förra året och försöker nu jobba så snabbt som möjligt för att få fram ett hyggligt förslag.

**Anf. 35** BO HAMMAR (vpk) replik:

Fru talman! Då det gäller vuxenutbildningsavgiften är vi helt överens – det vet säkert Lena Öhrsvik. Men låt oss då gå vidare! Vi för vår del har lagt olika förslag om hur man skall kunna bygga ut studiemedelssystemet, och vi har inte minst hänvisat till detta med förnyelsefonderna, där det finns enorma summor. Beloppet har uppskattats till närmare 10 miljarder kronor.

Nu har visserligen de fackliga organisationerna en viss rätt att medverka vid besluten om hur dessa pengar skall användas. Men här öppnar sig möjligheterna för samhället att få till stånd en styrning, och det visar sig också hur perspektivlöst det är att säga att nu tillsätter vi en ny studiemedelsutred-

ning – jag vet inte vilken i ordningen – men det får inte kosta några pengar. Emellertid finns det pengar, och man kunde i direktiven ha sagt: Låt oss undersöka alla de olika möjligheterna! Det går inte att vänta så mycket längre, för ju längre vi väntar, desto fler ungdomar kommer att missa möjligheten att skaffa sig den utbildning som de har rätt till och som så väl behövs i vårt samhälle.

Prot. 1985/86:130  
29 april 1986

*Studiesocialt stöd  
m. m.*

**Anf. 36 RALF LINDSTRÖM (s):**

Fru talman! Jag skall i mitt inlägg ta upp den del av utskottets betänkande nr 14 som behandlar vuxenstudiestödet.

Vuxenstudiestödet finansieras genom en särskild vuxenutbildningsavgift. Det förtjänar att ständigt påpekas att denna arbetsgivaravgift vid införandet avräknades från lönepotten vid avtalsuppgörelserna.

Ur vuxenutbildningsavgiften finansieras bl. a. särskilt vuxenstudiestöd, dagstudiestöd, timstudiestöd, timersättning till vuxna som går i grundskoleutbildning, viss uppsökande verksamhet och utbildning av studieorganisationer.

Vuxenstudiestödet har en klar inriktning på att ge främst tidigare lågutbildade ekonomisk möjlighet att efter flera års förvärvsarbete komplettera sin utbildning. I årets budgetproposition föreslås justeringar av detta stöd, i huvudsak sedvanliga årliga uppräknings. Därtill föreslås en höjning av åldersgränsen från 45 år till 50 år för erhållande av det särskilda vuxenstudiestödet. Man föreslår också en försöksverksamhet med att ge pensionärs- och handikapporganisationerna möjlighet att kollektivt ansöka om dagstudiestödets internatbidragsdel. Det är fråga om små justeringar – vi socialdemokrater hade gärna sett att de varit större, men den ekonomiska verkligheten tillåter inte det.

Till utskottets betänkande har ett antal reservationer fogats. Jag skall kortfattat kommentera några av dem.

Moderaterna har alltsedan vuxenstudiestödet infördes visat en stark motvilja mot hela den reformen. De samhällsgrupper som vuxenstudiestödet främst riktar sig till hör ju vanligtvis inte till moderaternas bekantskapskrets. Därför är det förståeligt att moderaterna har svårt att känna för deras problem, för deras framtid.

Redan när vuxenstudiestödet infördes motarbetade alltså moderaterna detta, för att sedermera och alltfört årligen kräva lägre ekonomiska ersättningar till de studerande, dvs. lägre ersättningar än vad regeringen föreslagit. Det gör man även i detta betänkande. Moderaterna yrkar lägre timstudiestöd, lägre inkomstbidrag till vuxenstuderande och lägre timersättning vid grundvuxutbildning. Utskottsmajoriteten tycker inte att propositionens förslag på dessa punkter är för högt tilltagna.

Arbetsmarknadsutskottets ordförande har tillsammans med några s-ledamöter motionerat om att utbildningsbidragen till arbetsmarknadsutbildning höjs till 360 kr. per dag. I konsekvens med detta förslag har samma motionärer föreslagit att det särskilda vuxenstudiestödet, som är knutet till utbildningsbidraget, skall höjas procentuellt i samma utsträckning. För att skaffa medel till denna höjning föreslår motionärerna att vuxenstudiestödsavgiften höjs med 0,006 %.

Utskottsmajoriteten har ansett detta förslag välmotiverat och tillstyrker motionen. Det gör däremot inte centerpartisterna i utskottet. De yrkar avslag på motionen.

För att underlätta ansökningsförfarandet för handikappade och pensionärer vid ansökan om dagstudiestödets internatbidrag föreslår regeringen en försöksverksamhet med kollektiv ansökan för dessa kategorier – närmast en serviceåtgärd. På det här förslaget har utskottets moderater i en reservation yrkat avslag. Man kanske behöver tala om för Gullan Lindblad att detta gäller en kollektiv ansökan om dagstudiestödets internatbidrag, alltså inte om dagstudiestöd eller timstudiestöd, som Gullan Lindblad sade i sitt inlägg.

Centerns och folkpartiets utskottsledamöter tillstyrker förslaget, men med ett undantag. I en reservation föreslår de att vuxenstudiestödets internatbidrag över huvud taget inte bör utgå till pensionärer.

I detta sammanhang, herr talman, finns det anledning att gå tillbaka till historien. När riksdagen i mars 1976 under den s.k. lotteririksdagen behandlade frågan om studiestödet, vann de tre borgerliga partierna en omröstning, då med en rösts majoritet. Frågan gällde just rätten till internatbidrag. De borgerliga släppte loss internatbidraget till alla grupper i samhället – pensionärer, storföretagare och småföretagare – helt utan åldersgränser. Åldersgränsen tog man bort.

Jag har själv i år som styrelseledamot i ett för svenska mått ganska stort företag blivit föreslagen att söka internatbidrag för en veckoslutskurs, helt i enlighet med regler fastställda av en tillfällig borgerlig riksdagsmajoritet 1976. Då drev de borgerliga igenom möjligheten för pensionärerna att få internatbidrag mot socialdemokraternas och kommunisternas röster. Nu vill de borgerliga ta bort den här möjligheten för pensionärer. De kräver t. o. m. att den lilla möjligheten att kollektivt kunna söka stödet skall tas bort från pensionärskollektivet.

Jag är litet undrande: Vad vill egentligen folkpartiet och centern med sin reservation 12? I texten säger man, och det ganska klart, att internatbidraget inte skall få utgå till ålderspensionärer. I hemställan kan man inte utläsa denna vilja.

Frågan är: Vad vill man egentligen i folkpartiet och centern i denna fråga?

Fr. o. m. innevarande budgetår har ett nytt statsbidragssystem införts för hälso- och sjukvård för studerande. Universitetskanslersämbetet får för det här budgetåret ett anslag på 6,48 miljoner. I propositionen föreslår regeringen att anslaget för nästa budgetår skall räknas upp med 3 %. Det är ett uppräkningsstal som används i nästan samtliga sådana här fall vid årets budgetbehandling. Då kom motionsskrivandet i gång i utskottet. Moderaterna ville ha anslaget höjt med 5 %, centern och vpk med 7,1 %. Båda förslagen har sedan följts upp i reservationer. Folkpartisterna i utskottet följde vid utskottsbehandlingen regeringens förslag och gick med på utskottsmajoritetens skrivning, vilket skulle innebära majoritet för detta förslag i kammaren. Nu, efter det att utskottsbetänkandet är färdigtryckt, har folkpartisterna fått kalla fötter. Varför skall man vara konsekvent när man normalt är kluven? Varför skall man tänka på statens ekonomi när man kanske, visserligen tillfälligt, kan vinna popularitet? Är det så folkpartisterna resonerar?

Nu meddelar alltså folkpartisterna i utskottet att de vid omröstningen i kammaren skall stödja moderatförslaget, det med 5 % höjning. Det kommer i så fall att betyda en liten höjning av statens utgifter, med 130 000 kr. Det är i de här stora sammanhangen småpengar naturligtvis. På intet sätt kommer detta utgiftspåslag med 130 000 kr. att äventyra statens ekonomi. Men skall vi nå varaktig framgång med restaureringen av statens under många år undergrävda ekonomi, måste vi syna alla utgiftsposter och ständigt sträva efter att handla konsekvent och rättvist. Men, herr talman, det allvarligaste i detta sammanhang är ändå folkpartisternas handlingssätt. Vi hör nu att centern är på väg att handla på samma vis i fråga om äktamakeprövningen. Det handlingssättet kan i sämsta fall komma att väsentligt försvåra utskottsarbetet i framtiden. En av utskottets viktigaste uppgifter är att så gott det går sammanjämka ledamöternas och partiernas åsikter och genom diskussioner få till stånd bästa möjliga beslut i aktuell fråga. Säger då inte partipresidenterna sin mening i utskottet, eller underlåter de att stå för de åsikter de har visat i utskottet, kommer utskottsarbetet att helt förändras.

Nu hoppas jag att det här intermezzot är en engångsföreteelse och att även vi i vårt utskott vågar tro på ett just och ärligt uppträdande på alla händer i fortsättningen.

Jag vill ställa en fråga till Barbro Sandberg i det här sammanhanget: Ansåg man verkligen på folkpartikansliet att det var värt åsidosättande av viktiga principer för utskottsarbetet att eventuellt vinna tillfälliga poäng i studentkollektivet, eller kanske för att ge regeringen ett litet tjuvnyp – eller vilka andra bärande bevekelsegrunder kunde man ha?

Vpk har också, i konsekvens med sin vanliga uppfattning om statens möjligheter till ekonomiska utsvävningar, föreslagit att propositionens förslag till anslag till studeranderabatter vid SJ-resor skall höjas med ytterligare 15 milj. kr. Väl medveten om att vi socialdemokrater aldrig kommer att kunna konkurrera med kommunisterna när det gäller att spä på statens utgifter kan jag inte tillstyrka det förslaget.

Herr talman! Jag yrkar med detta bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

**Anf. 37 GULLAN LINDBLAD (m) replik:**

Herr talman! Jag noterar att Ralf Lindström är betydligt mera lågmäld i den här debatten än han var strax före valet. Då fick jag nämligen höra att vi moderater "konfiskerade" medel osv., men det är som sagt nedtonat nu.

Ralf Lindström menar ändå att vi moderater inte skulle vara intresserade av stöden, beroende på att de här människorna "inte tillhör moderaternas bekantskapskrets." Det är väl inte så, Ralf Lindström, att man fattar beslut i Sveriges riksdag beroende på vilken bekantskapskrets man har? Som Ralf Lindström själv i annat sammanhang så riktigt påpekade, måste vi ju prioritera med hänsyn till den ekonomiska situationen. Vi kan konstatera att de här grupperna har fått betydande stöd genom åren, och vi kan också notera att det har varit livlig diskussion kring en del av de utgående stöden,

därför att de har använts till ändamål, som har varit högst diskutabla. Vissa ärenden har gått ända upp till arbetsdomstolen, som "fördömt" viss kursverksamhet. Man satt helt enkelt och utbildade sig i hur man skulle få en socialdemokratisk regering i valen 1982 och 1985! Det finns skäl för en ganska utbredd negativitet till en del av stödformerna.

Generellt måste man säga, att det inte skall vara mer fördelaktigt att ha studiestöd än att vara på jobbet!

Vad gäller det kollektiva ansökningsförfarandet är vi *generellt* motståndare till kollektiva ansökningar. Vi menar att man inte skall utvidga det systemet ytterligare. Jag kan också notera, att utskottets majoritet är väldigt tveksam i denna frågan.

Vad slutligen gäller studerandehälsovården har flera i debatten redan sagt att så mycket som 80 % av kostnaden beror på direkta lönekostnader, och då tycker vi att det är skäligt att göra en uppräknig i förhållande till detta.

**Anf. 38 BARBRO SANDBERG (fp) replik:**

Herr talman! Jag förstår Ralf Lindströms irritation, men jag kan tala om att vi varken har kalla fötter eller är ute efter att göra oss populära – det är inte det det handlar om.

Ibland upptäcker man att man har gjort ett misstag, och då tycker vi att det är bättre att rätta till det misstaget, även om det råkar bli efter det att betänkandet är tryckt. Dessutom var Ralf Lindström i god tid underrättad av mig. Summan, 130 000 kr., anser vi nog vara försumbar i det här sammanhanget.

När det gäller den kollektiva ansökningen prioriterar folkpartiet vuxenutbildningsstödet. Vi vet i dag att de pengarna inte räcker till. Därför anser vi att vi skall prioritera yngre människor. Ralf Lindström kan alltså läsa i reservationen vad vi tycker. Det framgår klart att vi anser att man i första hand skall låta handikapporganisationerna få det här internatbidraget. Som jag sade i mitt tidigare anförande förutsätter vi att pensionärsorganisationerna får sitt stöd från annat håll. Vi missunnar inte pensionärerna bidrag, men vi tycker inte att det skall komma från de medel som tas av arbetsgivaravgiften.

**Anf. 39 RUNE BACKLUND (c) replik:**

Herr talman! Ralf Lindström valde att göra hela frågan om studerandehälsovården till en principfråga om behandlingen i utskottet. Jag förstår att han trodde att han därigenom kunde komma förbi diskussionen om innehållet i själva betänkandet. Det förslag som finns i betänkandet innebär såvitt vi kan förstå att man urholkar anslaget till studerandehälsovården. Det får ju konsekvenser med tanke på att 80 % av kostnaderna för verksamheten – som vi har framfört i debatten tidigare i dag – är personalkostnader. Jag tycker att Ralf Lindström, eftersom han motsätter sig våra yrkanden om att höja anslaget till studerandehälsovården, måste motivera varför han tror att man kan klara oförändrad verksamhet med de pengar som man från utskottets majoritets sida har föreslagit i utskottsbetänkandet. Vilka konsekvenser får det för verksamheten, om man ligger kvar på den nivå som socialdemokraterna valt i betänkandet?

När det gäller pensionärsorganisationernas ansökan är det så att vad reservationen handlar om är den kollektiva ansökan, dvs. vad vi motsätter oss är att man vidgar gruppen som skall få möjlighet till kollektiv ansökan. Där tycker vi att pensionärsorganisationerna inte behöver finnas med. Däremot kvarstår fortfarande möjligheten till individuell ansökan. Det framgår också av reservationen att det är på det sättet.

**Anf. 40 RALF LINDSTRÖM (s) replik:**

Herr talman! Gullan Lindblad anför att jag tidigare har sagt att man konfiskerar löntagarnas medel. Det kan hända att jag har använt det uttrycket, och det ligger något i det fortfarande, men jag behöver ju inte säga samma sak varje gång, Gullan Lindblad.

Gullan Lindblad säger också att de här grupperna har fått betydande stöd under åren. Det är inte riktigt sant. De som verkligen behöver möjlighet att studera är de som tidigare inte haft den möjligheten, de som har gått sju åtta år i skolan.

Sedan vill jag vända mig till Barbro Sandberg och Rune Backlund beträffande den kollektiva ansökan. Man säger att det skulle kosta pengar och att man skall använda de pengarna till annat. Men det är inte så att den kollektiva ansökan kostar pengar. Det är mycket litet det rör sig om, och man kan även utan kollektiv ansökan få både timstudiestöd och dagstudiestöd. Det är den möjligheten – som de borgerliga partierna öppnade för snart tio år sedan – som gör att snart sagt vem som helst kan få dagstudiestöd och timstudiestöd.

Den kollektiva ansökan är närmast en serviceåtgärd som kostar mycket litet pengar.

Barbro Sandberg säger att man kan rätta till misstag så här efteråt. Det är det som jag tycker är mycket allvarligt för framtida jobb. Skall vi kunna jobba konsekvent och bedriva utskottsarbete på ett riktigt sätt, måste vi kunna lita på vad utskottsledamöterna har sagt i utskottet. Det gäller inte bara Barbro Sandberg, utan det gäller i minst lika hög grad Rune Backlund i dag. När folkpartiet nu har öppnat den här möjligheten kan vi komma hur långt som helst. Det här har Rune Backlund tagit direkt ad notam. Jag tror att det är ytterligt svårt att hitta exempel på att man har gjort så här tidigare i kammaren.

**Anf. 41 GULLAN LINDBLAD (m) replik:**

Herr talman! Jag roade mig med att studera protokollet från den 11 april 1985. Det hette då att vi konfiskerade löntagarnas medel. Jag noterar att debatten nu är litet mildare i tonen, och det är bra. Jag vill dock erinra om att det tydligen är helt O.K. när ni själva tar 31,7 miljoner av vuxenutbildningsmedel för att använda till andra ändamål, medan ni protesterar kraftigt när vi moderater går samma väg.

Jag har inte sagt, Ralf Lindström, att de aktuella grupperna har fått tillräckligt. Däremot har jag sagt att det har utgått ett betydande stöd. Det har också förts en ganska häftig diskussion om huruvida detta stöd alltid har gått till rätt person och rätt ändamål.

Jag kan påminna om att de kvarstående medlen tidigare har varit

betydande. Ca 65 % utnyttjades, ända tills ni socialdemokrater införde det kollektiva ansökningsförfarandet. Då blev det genast större sprutt på pengarna, men det kan väl inte vara ambitionen. Det riktiga måste vara att människorna själva ansöker, var och en efter sitt behov.

**Anf. 42 BARBRO SANDBERG (fp) replik:**

Herr talman! Jag tycker att det är bättre, Ralf Lindström, att man är ärlig och rättar till fel som man upptäcker att man har gjort än att man sitter här i kammaren och fattar felaktiga beslut, som kanske kan få konsekvenser långt fram i tiden för de studerande. Dessutom underrättade jag, som jag sade, Ralf Lindström om folkpartiets åsikt för ett par veckor sedan. Han har således vetat om vår ändrade inställning.

Ralf Lindström hänvisar till att systemet med kollektiv ansökan kostar så litet pengar att vi av den anledningen kan ha det kvar. Vårt förslag när det gäller studerandehälsovården kostar litet pengar, 130 000 kr., men får stora konsekvenser för en kategori. Andra gånger kan ni minnsann lägga ut pengar för att det är bekvämt.

Jag tycker att man här skall göra en viss skillnad på pensionärer och handikappade. Handikappade kan ha svårt att fylla i en ansökan. Jag utgår från att pensionärer inte har de svårigheterna.

**Anf. 43 RUNE BACKLUND (c) replik:**

Herr talman! Jag noterar att Ralf Lindström även i denna replik valde att inte kommentera det sakliga innehållet i de båda reservationer som gäller statsbidraget till studerandehälsovården. Det måste bero på att han på ett eller annat sätt känner sig illa berörd av diskussionerna om studerandehälsovården och har svårt att erkänna vad förslaget i utskottsbetänkandet som han står bakom egentligen innebär. På något annat sätt kan man knappast tolka tystnaden och Ralf Lindströms val att bara föra en principdiskussion om utskottsbehandlingen och vilket förtroende som man skall ha för denna. Att ett partis företrädare här i kammaren visar sig yrka bifall till en reservation efter det att partiet har upptäckt att man vid utskottsbehandlingen har gjort en miss gör Ralf Lindström till huvudfrågan i stället för att ägna sig åt sakfrågan.

Jag uttalade tidigare stöd för moderaternas och folkpartiets reservation om äktamakeprövningen. I denna reservation slår man fast en princip som vi från centerpartiet tidigare har stått bakom. Jag fick i den första replikrundan en rak fråga om var vi står när det gäller äktamakeprövningen. Jag angav den uppfattning som vi från centerpartiets sida har redovisat hela tiden. Vi anser att äktamakeprövningen skall avskaffas. Nu gör Ralf Lindström detta till en principiell fråga. Jag kan inte säga annat än att vi ansluter oss till reservationen 6 till utskottsbetänkandet.

**Anf. 44 RALF LINDSTRÖM (s) replik:**

Herr talman! För att inte återigen glömma bort det skall jag kommentera de 3, 5 resp. 7,1 procenten.

Under många år har de olika regeringarna, med början under de borganliga regeringsåren, gått in för att försöka minska statens utgifter bl. a.

genom att rationalisera i olika verk och inrättningar. Målet var då att försöka skära ner utgifterna med 2 % per år. Förslaget om en uppräknig med 3 % följer den linjen. Det är en mindre uppräknig än den man skulle behöva göra om man tog hänsyn till inflation och kostnadsökningar. Men det finns möjligheter att rationalisera på alla områden, och det bör kunna gälla också för det här området.

Ta exempelvis försäkringskassan, som vi i socialförsäkringsutskottet känner väl! Om jag inte minns fel är över 90 % – jag tror att det var 98 % – av försäkringskassornas kostnader personalutgifter. Trots det har försäkringskassorna under många år klarat 2-procentsneddragningen. Jag vet att de nu har det mycket besvärligt – och den debatten skall vi inte föra – men det har länge gått bra för dem att göra den här nedskärningen.

Det var bakgrunden till förslaget om en uppräknig med 3 %.

Till Barbro Sandberg: 130 000 kr. är inte en summa som kan få några större konsekvenser. Att för en sådan liten struntsumma äventyra det fortsatta arbetet i utskottet och kanske i kammaren tycker jag är att ta i alldeles för mycket. 130 000 kr. mindre kommer inte att äventyra hälsovården för de studerande. Den summan innebär ett litet tillskott, men i detta stora sammanhang är den mycket liten och skulle få ytterst liten effekt.

Talmannen anmälde att Barbro Sandberg och Rune Backlund anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

**Anf. 45 EWA HEDKVIST PETERSEN (s):**

Herr talman! Utskottet har på några få rader kommenterat och avstyrkt bifall till motion Sf403 om 18–19-åringars rätt till studiemedel för gymnasiestudier på annan ort än hemorten. Utskottet konstaterar att ungdomar i största möjliga utsträckning skall kunna genomföra en utbildning på gymnasienivå utan skuldsättning. Tanken är god, ävenså regeringens förslag att höja inackorderingstillägget och det extra tillägget. Det är bara det att problemet kvarstår, och det var därför vi skrev vår motion.

En inackorderad elev som bor 10–20, ja, ibland 30 mil från hemorten har svårt att leva på de bidrag som beviljas. Det kostar att bygga upp ett eget hem och att dessutom betala för resor till och från hemorten. I Norrbotten är detta något som vi känner mycket väl till, eftersom vi har många elever som är i den situationen.

Som vi skriver i motionen kan följden av att 18–19-åringar inte själva kan finansiera sina gymnasiestudier på annan ort än hemorten bli att de, trots att de är myndiga, tvingas lita till sina föräldrar, om dessa har en sådan ekonomi att de kan hjälpa till. Dessutom missgynnas ungdomarna i förhållande till de kamrater som kan bo hemma när de går i gymnasieskolan. Det kostar, som sagt, betydligt mer att bo ensam än att bo tillsammans med sin familj.

Det här är inte tillfredsställande, och det har också ungdomarna i Norrbotten själva tagit upp i många sammanhang.

Utskottets företrädare har emellertid i sitt anförande kommenterat den situation som ungdomarna kan hamna i. Hon sade att hon hellre såg att man löste problemet genom förbättrad studiehjälp och hänvisade dessutom till att studiemedelskommittén skulle ta upp frågan i sitt arbete. Därför skall jag i

dag inte framställa något yrkande. Jag avser emellertid att följa denna viktiga fråga och, om det blir nödvändigt, återkomma vid senare tillfälle.

**Anf. 46 OVE KARLSSON (s):**

Herr talman! I detta betänkande behandlas en rad motioner om studiesocialt stöd som några socialdemokrater från Dalarna väckt under den allmänna motionstiden. Gemensamt för dessa motioner är dels att vi vill förbättra möjligheterna för några grupper av vuxenstudierande att erhålla studiesocialt stöd, dels att vi vill förenkla hanteringen av det studiesociala stödet.

Jag vill inte nu gå in och kommentera var och en av motionerna utan väljer att göra några mer allmänna kommentarer till utskottets betänkande.

Jag ser det som mycket väsentligt och angeläget att vi fullföljer de mål som fanns utstakade i 1975 års vuxenutbildningsreform. För mig står målet ganska klart, att 1975 års vuxenutbildningsreform hade till syfte att förbättra de korttidsutbildades möjligheter att få del av en utbildning som de tidigare missat – nu i form av att börja vuxenstudera.

De fördelningspolitiska ambitionerna var klart uttalade – mest åt dem som fått minst. Tyvärr återstår mycket innan den *målsättningen* är förverkligad, eftersom bara ungefär 20 % av dem som har en grundutbildning kortare än nio år har sökt sig till vuxenutbildningen. I gruppen med nio till tolv års tidigare skolutbildning är däremot andelen vuxenstudierande hela 44 %.

Vi kan med det här konstatera att vi har långt kvar till att ha nått de resurssvaga. Samtidigt finns bevis för att vuxenutbildningen väsentligt stärker den enskildes framtida möjligheter på olika sätt. Tidigare hemarbete har fått arbete utanför hemmet, och många har genom vuxenstudier fått mera kvalificerade arbetsuppgifter. Detta har lett till att självförtroendet ökat. Den politiska aktiviteten har också ökat, samtidigt som intresset och förståelsen för samhällsdebatten och kulturfrågorna ökar.

Den försöksverksamhet som nu föreslås komma till stånd, där CSN skall få göra försök med friare utnyttjande av medlen för tim- och dagstudiesöd, är bra, men jag tycker att försöksverksamheten borde få omfatta i stort sett hela det område som finns redovisat i betänkandet.

Jag tycker att försöket kan få vara så fritt, att CSN kan ges förtroende att göra ett försättningslöst försök att utnyttja tim- och dagstudiesödet. För att stärka och framhäva vuxenutbildningens fördelningspolitiska syfte borde enligt min mening vissa grupper prioriteras speciellt. Det borde vara korttidsutbildade med kortare formell utbildning än nio år samt de som har läs- och skrivsvårigheter, arbetslösa, handikappade och invandrare.

Det är nödvändigt med en offensiv satsning för att få de människor som har läs- och skrivsvårigheter att börja studera. För att underlätta i det fallet vore det bra med möjligheter till kollektiv ansökan till dagstudiesöd, internatbidrag och i förekommande fall inkomstbidrag till Förbundet mot läs- och skrivsvårigheter. Min förhoppning är att även den gruppen kan omfattas av de försök med friare användning av tim- och dagstudiesöd som kommer att ske.

Jag hoppas att restidsersättning i anslutning till timersättning för deltagare i grundutbildning för vuxna och undervisning i svenska för invandrare enligt det förslag som föreligger också kan få omfattas av försöksverksamheten. Jag

tror att de merkostnader som eventuellt kan uppstå är små och att det mer än väl är värt försöket.

Med det anförda vill jag rikta ett tack till utskottet för välvillig behandling av många av de motioner som behandlas i detta utskottsbetänkande, men jag ger också uttryck för en förhoppning att andra förslag som vi har framfört kan komma att förverkligas trots utskottets mindre välvilliga behandling. Förslagen bör genomföras därför att de är angelägna och nödvändiga i arbetet på att fullt ut genomföra 1975 års vuxenutbildningsreform.

Herr talman! Avslutningsvis vill jag framhålla att den som vuxenstuderar måste få möjligheter att studera under sådana ekonomiska villkor att skuldsättningen hamnar på en rimlig nivå. Skuldsättningen får inte bli så betungande att det efter avslutade studier blir en orimlig belastning att klara återbetalningen av erhållna lån. De som hårdast drabbas av en stor skuldsättning är i detta sammanhang, liksom i många andra sammanhang, de sämst ställda – dvs. de som har den sämsta studiebakgrunden och som samtidigt har de sämsta ekonomiska förutsättningarna.

Jag kommer att noggrant följa denna fråga. För dagen nöjer jag mig med vad jag här har sagt. Jag har inget yrkande utöver vad utskottet här har framställt.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslutet redovisas efter debatten om socialförsäkringsutskottets betänkande 16.)

#### **Anf. 47 TALMANNEN::**

Kammaren övergår nu till att debattera socialförsäkringsutskottets betänkande 15 om folkpensioner m. m. I fråga om detta betänkande hålls gemensam överläggning för samtliga punkter.

#### **Folkpensioner m. m.**

##### **Anf. 48 GULLAN LINDBLAD (m):**

Herr talman! I socialförsäkringsutskottets betänkande nr 15 behandlas förutom anslagen till folkpensioner och bostadstillägg också ett stort antal motioner, av vilka flera föranlett reservationer.

I reservation nr 1 återkommer vi moderater med ett krav som vi upprepat i mer än tio år. Vi kräver nämligen att de s. k. undantagandepensionärerna får rätt till pensionstillskott. Vi gör detta tillsammans med utskottets centerpartiledamöter. Vi anser att "det är skam, det är fläck på Sveriges banér" att dessa åldriga människor, som en gång i tiden – långt innan pensionstillskottet var påtänkt – begärde undantagande från ATP, skall "straffas" hela sitt liv för detta och behöva leva under socialbidragsnormen!

Det är bra att vpk nu har tänkt om i fråga om änkor efter dem som har begärt undantagande från ATP. Utskottet är således nu åtminstone enigt om att avskaffa det här livslånga straffet för kvinnor vars män en gång i tiden begärt undantagande från ATP. Ännu bättre skulle det varit om vpk också hade gått oss till mötes vad gäller *alla* undantagandepensionärer. Måste dessa

stackars pensionärer straffas ända in i döden, därför att de en gång i tiden inte passade in i systemet? Ja, det kan man verkligen undra.

Det är bra att också folkpartiet nu tycks inse orättvisan i systemet. Man vill åtminstone låta utreda frågan. Men vad de här pensionärerna behöver är ett beslut *nu* – det behövs en ny lag!

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 1.

I reservation nr 3 har vi följt upp en folkpartimotion om giftorätt till ATP-poäng. Vi anser att den sittande pensionsberedningen bör utreda frågan. "Det är kvinnorna som är de stora förlorarna i ATP-spelet", sade Fredrika-Bremer-förbundets ordförande i en artikel i Svenska Dagbladet nyligen. Den stora gruppen kvinnliga löntagare nådde exempelvis 1982 inte ens upp till 3 ATP-poäng, medan var tionde man nådde upp till högsta möjliga ATP-poäng – dvs. 6,5.

Särskilt orättvisa blir konsekvenserna för de kvinnor som under en längre period har vårdat barn i hemmet.

I vår reservation noterar vi att endast 20 % av de kvinnor som föddes omkring 1930 har rätt till full ATP. De flesta får bara ut en liten ATP-pension eller ingen pension alls. Konsekvenserna av en pensionering eller skilsmässa blir att den make som har haft den största förvärvsinkomsten också har skaffat sig ett långt bättre pensionsskydd. Ur jämställdhetssynpunkt är detta naturligtvis helt otillfredsställande.

Om ATP-poängen kunde delas mellan föräldrarna medan barnen är små, skulle orättvisorna kunna utjämnas. "Målet måste vara att kvinnor och män delar på det obetalda och det betalda arbetet, så att både kvinnor och män får det bra på ålderns höst", säger Fredrika Bremer-ordföranden. Gärna blomster till kvinnorna, men först en rejäl pension!

Jag yrkar bifall till reservation nr 3.

Herr talman! Vi har också en reservation rörande efterlevandepensioneringen. Reservationen har föranletts av en partimotion av Ulf Adelsohn m. fl. Vi erinrar i reservationen om att vi kritiserade det förslag till efterlevandepensionering som lades fram häromåret, bl. a. därför att förslaget hade ett inslag av retroaktiv lagstiftning.

Vi föreslår att riktlinjerna för ett kommande pensionssystem skall vara att bl. a. "intjänad" och registrerad pensionsrätt måste vara kvar och aktualiseras när mannen avlider. Övergångstiden måste vidare vara så lång att familjerna får möjlighet att bygga upp ett kompletterande försäkringsskydd till överkomliga kostnader. En kommande efterlevandepensionering måste också omfatta det fallet att den efterlevande kan behöva vara hemma för att ge barnen vård och tillsyn.

Med anledning av en centermotion har vi en gemensam borgerlig reservation rörande de s. k. övergångsänkorna. De regler om olika grader av inkomstprövning av änkepension till kvinnor som blev änkor före den 1 juli 1960 innebär uppenbara orättvisor, då skillnader i pension bara uppstår mellan änkor som i övrigt har helt lika förutsättningar – skillnaden beror alltså bara på när maken har avlidit.

Jag yrkar bifall till reservation nr 6.

Vid föregående riksmöte motionerade Nils Carlshamre och jag om ökade möjligheter för psoriasis sjuka att erhålla handikappersättning. Dessa sjuka

är styvmoderligt behandlade vad gäller möjligheten att få handikappersättning – sedan må remissinstanserna säga vad de vill. Det finns även andra sjuka som i dag har svårt att få handikappersättning, t. ex. personer med vissa stomier och allergier.

Eftersom vi fick bakslag på vår förra motion har vi sett det som en framkomlig väg att nu föreslå ytterligare en grad i handikappersättningen – därtill "tipsade" av vissa försäkringskassor. Även HCK har uttalat sig positivt för en sådan lösning. Eftersom handikappersättningen baseras på 30, 45 resp. 60 % av basbeloppet kan det vara svårt för vissa att "klättra över tröskeln" och bli berättigade till ersättning. Det här är människor som har det besvärligt på många sätt, och det vore värdefullt om fler handikappade kunde få en väsentligt förbättrad ekonomisk situation genom vårt förslag – det är inte minst behövt när många preparat, t. ex. salvor, medelhavssalt och vissa glutenfria preparat, har tagits bort från läkemedelsrabatteringen.

Jag yrkar bifall till reservation nr 7.

I reservation nr 10 återkommer de borgerliga ledamöterna till orättvisorna för dem som står utanför ATP. De som någon gång på 1960-talet begärde undantagande från ATP var inte alls medvetna om att de samtidigt ställde sig utanför möjligheten att få kommunalt bostadstillägg. Systemet är faktiskt så orimligt, att man räknar ut vad en person egentligen skulle ha haft i ATP om inte undantagande hade gjorts, och många förlorar därigenom rätten till KBT.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 9.

Till sist, herr talman, har utskottets moderater och centerpartister en gemensam reservation, där vi vill ha en uppräknig av äldre livräntor. Den nya arbetsskadeförsäkringen medförde en kraftig förmånshöjning för personer som har drabbats av arbetssjukdom eller arbetsskador efter den 1 juli 1977. Motsvarande förbättringar har emellertid inte skett beträffande de äldre livräntorna. Vi anser således att en översyn av livräntorna bör genomföras i syfte att göra dem standardsäkrade.

Jag yrkar därmed bifall till reservation nr 11 och i övrigt bifall till utskottets förslag i de frågor där vi är överens.

#### **Anf. 49 MARGARETA ANDRÉN (fp):**

Herr talman! I socialförsäkringsutskottets betänkande nr 15 behandlas framför allt frågor som hör samman med pensioner. Förutom regeringens förslag behandlas över ett trettiotal motioner.

De äldre som genom sin arbetsinsats har varit med om att skapa vårt välfärdssamhälle skall också när de går i pension garanteras en rimlig trygghet och en rättvis del av standarden i vårt land. Pensionerna skall vara värdesäkrade och får inte urholkas. De som saknar eller har en låg ATP bör ha generösa pensionstillskott.

En del av de motioner som har väckts och som behandlas i vårt utskottsbetänkande gäller frågor som behandlas i den parlamentariskt tillsatta pensionsberedningen. I direktiven till den sägs att grunderna för det nuvarande pensionssystemet bör ligga fast.

Den mycket diskuterade frågan om rörlig pensionsålder skall t. ex. tas upp av pensionsberedningen. Vi vill från folkpartiets sida särskilt understryka att

denna viktiga fråga bör lösas snarast. Bl. a. bör möjligheterna till frivillig avgång från arbetsmarknaden före den ordinarie pensionsåldern utredas. Men det är också angeläget att den rörliga pensionsåldern upp till 70 år kan bli verklighet.

Ålderspension är en rättighet som alla som fyller 65 år har. Då verkar det stötande på många att man trots detta måste ansöka om ålderspension. I flera motioner tas också denna fråga upp, bl. a. i en kommittémotion från folkpartiet. Bestämmelserna är nu sådana att om ingen ansökan om folkpension kommer in till försäkringskassan, så får vederbörande inte ut sin pension. Under tre månader kan den dock utgå retroaktivt.

Försäkringskassan och riksförsäkringsverket bör lära av t. ex. SPP. Därifrån får pensionären i god tid före pensionsdagen en uppgift om hur stor pensionen blir och när den kommer att utbetalas. Det nuvarande systemet med ansökan om ålderspension har fastställts av riksförsäkringsverket och är arbetskrävande, föråldrat, byråkratiskt och dyrt för försäkringskassorna. Med nuvarande datasystem skulle man kunna spara pengar genom att slopa ansökningen och göra det hela mer serviceinriktat.

Enligt vad utskottet har inhämtat pågår nu ett arbete inom riksförsäkringsverket angående aviserings- och ansökningsförfarandet för ålderspension. Jag hoppas därför att man skall komma fram till att det går att slopa ansökningsförfarandet vad avser ålderspension. Vi är eniga i utskottet om att dessa överväganden bör avvaktas.

Flera motioner har väckts från folkpartiet, centern och socialdemokraterna om rörlig pensionsålder, förtida uttag m. m. Men också här är vi eniga om att avvakta, eftersom pensionsberedningen för närvarande håller på att behandla den här frågan.

Till pensionärer som inte har intjänat någon ATP, eller som har mycket låg sådan, utgår pensionstillskott. För närvarande utgår det med 48 % av basbeloppet till änkor och ålderspensionärer och med 96 % till förtidspensionärer.

Före 1982 fanns en möjlighet att anmäla undantag från ATP för främst vissa företagare. Den som begärde sådant undantag – och som därefter inte heller begärt inträde i ATP-systemet – får nu inget eller ett reducerat pensionstillskott. Särskilt hårt drabbas änkorna till de män som begärde undantag. Många av dessa änkor lever under existensminimum.

Problemen för dem som begärt undantagande från ATP har varit föremål för behandling flera gånger tidigare här i riksdagen. Det har också tidigare, bl. a. beträffande dessa änkor, funnits ett regeringsförslag, som dock återkallats. Även i år har frågan om pensionstillskott till änkor vars män begärt undantagande från ATP tagits upp i olika motioner från flera av partierna, även från folkpartiet. Det är därför glädjande att ett enigt utskott nu föreslår att regeringen snarast skall återkomma till riksdagen med förslag i frågan.

Beträffande de personer som själva har begärt undantagande från ATP har inte utskottet kunnat ena sig. Majoriteten, bestående av socialdemokrater och vpk, yrkar avslag på att de skall få rätt till pensionstillskott. Moderaterna och centern har, som vi hörde, en gemensam reservation, där de säger att de s. k. undantagandepensionärerna skall ha rätt till pensionstillskott.

Vi från folkpartiet har en egen reservation, nr 2. Vi säger i denna att vi är medvetna om att en stor grupp av dem som begärt undantagande från ATP har haft mycket låga inkomster och nu lever på en mycket låg standard. Det är därför angeläget att pensionsberedningen ges i uppdrag att återkomma med förslag till förbättrade pensionsförmåner för de s. k. undantagandepensionärerna. Vi menade däremot inte att de som valt att stå utanför ATP-systemet och i stället tecknat privata försäkringar skall omfattas av denna rätt till pensionstillskott.

En annan fråga som folkpartiet i en partimotion särskilt har velat aktualisera är att så många av de handikappade får förtidspension i stället för arbete. Vi menar att ytterligare ansträngningar bör göras för att erbjuda arbete också till de personer för vilka förtidspensionering annars förefaller vara det mest näraliggande alternativet. Alltför många handikappade förtidspensioneras utan att vi har tagit till vara alla möjligheter att ge dem arbete. Detta beror bl. a. på att resurserna för att bereda handikappade sysselsättning är begränsade. Det är bara ett visst antal personer som kan sysselsättas, t. ex. med hjälp av lönebidrag.

Förtidspensionering innebär ofta ökade kostnader för samhället jämfört med kostnaderna för arbetsmarknadspolitiska och andra insatser för att bereda handikappade sysselsättning. Enligt vår mening bör statsmakterna i högre grad än hittills beakta detta vid medelstilldelningen till arbetsmarknadspolitiska insatser för handikappade. Härigenom skulle på sikt kostnaderna för förtidspensionering kunna minskas.

I vår motion nr A245, som kommer att behandlas av arbetsmarknadsutskottet, har vi lagt fram förslag till arbetsmarknadspolitiska insatser för handikappade. Frågan kommer alltså upp där, varför vi för närvarande inte yrkat något vid behandlingen i vårt utskott utan nöjt oss med ett särskilt yttrande.

Vi hoppas vidare att den utredning som skall göra en översyn av sjukförsäkringens roll när det gäller förebyggande och rehabiliterande åtgärder skall studera även den här frågan.

Herr talman! Beträffande handikappersättningen har vi en gemensam reservation med moderaterna, nr 7. De nuvarande nivåerna för handikappersättning och tillämpningen för rätt till ersättning innebär svårigheter för vissa sjukdomsgrupper. Vi anser att en komplettering bör ske med ytterligare en lägre nivå inom handikappersättningen för att ge vissa grupper, t. ex. psoriatikerna, ett bättre ekonomiskt skydd. Vi vill därför att regeringen skall komma med ett sådant förslag.

Kommunalt bostadstillägg kan utgå till dem som har ålders-, förtids- eller änkepension. Det är kommunerna som bestämmer hur stort det skall vara, och KBT varierar också mellan olika kommuner. Kommunförbundet har gett vissa rekommendationer, men frågan om KBT:s storlek bör riksdagen kanske ändå inte lägga sig i.

I den gemensamma borgerliga reservationen om inkomstberäkning för KBT återkommer vi till orättvisorna för dem som begärt undantagande från ATP. Vid beräkningen av KBT tas hänsyn till en inkomst från ATP som de aldrig fått. Det måste ju vara fel att som inkomst räkna en summa som aldrig utbetalats och att denna skall minska eller förhindra ett eventuellt KBT.

När det gäller inkomstprövning av änkepension begär vi i den gemensamma borgerliga reservationen 6 en ändring av bestämmelserna. För närvarande finns det en stor orättvisa beroende på vilket år de här aktuella kvinnorna blev änkor. Det är fråga om ett gammalt folkpartikrav, som vi anser borde ha uppfyllts för länge sedan. Nuvarande system är också administrativt mycket krångligt och borde ändras.

Herr talman! Jag vill till slut bara kommentera det särskilda yttrandet från folkpartiet och centern när det gäller giftorätt till ATP-poäng och retroaktiv rätt att tillgodoräkna sig ATP-poäng för vård av egna barn. Vi vill särskilt aktualisera jämställdhetsaspekterna på de här frågorna. Reglerna för intjänande av ATP-poäng för småbarnsföräldrar har gett möjlighet för dem att fr. o. m. 1982 räkna s. k. vårdår som underlag för framtida ATP-pension. Det är naturligtvis att beklaga att detta inte infördes tidigare. Det betyder, som också TCO har påpekat, att äldre kvinnors pensioner kan bli mycket låga. Vi förutsätter att pensionsberedningen i sin breda översyn kommer att behandla också frågan om hur man eventuellt skall kunna kompensera dessa äldre kvinnor.

Herr talman! Jag ber med detta att få yrka bifall till reservationerna nr 2, 6, 7 och 9.

**Anf. 50 KARIN ISRAELSSON (c):**

Herr talman! Centerpartiet har i ett antal motioner som behandlas i detta betänkande visat på viktiga principiella skillnader som drabbar pensionstagar. I de flesta motionerna berörs konsekvenserna av en eventuell tillhörighet till ATP-systemet eller de fall där man själv eller ens make begärt att få stå utanför ATP-systemet. Detta är inte några nya motionskrav, utan de har ihärdigt förts fram riksmöte efter riksmöte från bl. a. oss centerpartister. Hela tiden har motståndet varit kompakt mot de förslag vi lagt fram, och alla som deltagit i dessa debatter känner också till våra argument. Jag vill bara påminna kammaren om den faktiska verklighet som rådde när beslutet togs om inträde i ATP. De som begärde undantagande saknade kännedom om att det skulle införas en förstärkning av pensionen med ett s. k. pensionstillskott och att denna inkomstförstärkning inte skulle ges till den som begärt undantagande från ATP.

Inte heller i dag är våra argument annorlunda. Det är bara så att vi får gå tillbaka i historien. De småbrukare, fiskare eller egenföretagare som begärde undantagande gjorde det av ekonomiska skäl. Deras lön räckte knappast till för livsuppehållet, än mindre för extra utgifter som avgifter till en pension skulle medföra. Det fanns inte heller utrymme för smarta placeringar i pensionförsäkringar, utan de försökte att klara sitt uppehälle med den inkomst som de hade att förfoga över. Om framtiden visste de, som sagt, lika litet som alla andra. Inte kunde de ana, att om de var män och avled, skulle deras efterlevande änkor inte få pensionstillskott. Eller skulle de ha kunnat veta att de en gång när de söker kommunalt bostadstillägg plötsligt tillgodoräknas ett ATP-tillskott som de inte får men som reducerar deras möjligheter till kommunalt bostadstillägg. Alla dessa exempel visar på orimliga konsekvenser, som är en skam för vårt sociala välfärdssystem. Här begär vi i våra reservationer lagändringar och bifall till våra motionsförslag,

som skulle ändra på detta.

För att hindra att kvinnor räknas som bihang till sina män har nu vpk:s representant i utskottet välvilligt ställt upp för att undanröja den orätt som drabbar de s. k. undantagandeänkorna. Detta medförde att hela utskottet fann för gott att tillstyrka vårt förslag på denna punkt. Det är bra, för det visar att det är lönt att strida för en god sak. Det är bara att beklaga att denna välvilja inte sträckte sig vidare till männen. Deras behandling liknar rätt mycket ett straff för att man inte inordnade sig i ett system som det inte fanns ekonomiska möjligheter att klara av.

Jag har i min hand ett brev som är ett svar på en fråga som en herr Karlsson i Ekerö har ställt till folkpartiet. Frågan rörde folkpartiets inställning till undantagandepensionärerna. I januari svarade Bengt Westerberg på hans brev med det resonemang som folkpartiet för i sin reservation rörande pensionstillskott till undantagandepensionärer. Han avslutade brevet med att skriva att man ännu inte vet hur man kommer att ställa sig i riksdagen när det gäller stöd till denna grupp av pensionärer. Den 10 februari vet man plötsligt hur det skall gå till. Så här skriver man: "Tack för brev.

Du måste ha fått fel information om Folkpartiets ställningstagande i den aktuella pensionsfrågan. Tvärt emot vad Du skriver har vi i motion föreslagit bl. a. att förslag skall läggas fram om förbättrade förmåner för de s. k. undantagandepensionärerna som nu lever på en mycket låg inkomst (och till vilka Du hör).

Med vänlig hälsning  
Bengt Westerberg"

Jag saknar motionen i det här betänkandet. De motioner som folkpartiet förankrar sin reservation vid kommer från vpk, centern och moderaterna.

Jag vill också ta upp en annan klanlighet beträffande den nuvarande behandlingen av undantagandepensionärerna. Det gäller de personer som är födda 1915–1923 och som får vidkännas reducering av antalet poängår för ATP med det antal år undantaget avsåg och därutöver med en tiondel av det antal år undantaget avsåg. Här sker alltså en besynnerlig särbehandling som vi anser borde utgå. Alla de som har begärt undantagande från ATP borde behandlas lika.

Snårigheten i tillämpningen av reglerna drabbar även de kvinnor som blev änkor före den 1 juli 1960, och det borde finnas skäl att förenkla detta regelsystem. Om maken avlidit före den 1 juli 1958, skulle hela änkepensionen inkomstprövas. Hade dödsfallet inträffat under tiden den 1 juli 1958–den 30 juni 1959, skulle inkomstprövningen omfatta två tredjedelar av änkepensionen. Hade dödsfallet ägt rum vid en annan tidpunkt, skulle en tredjedel av änkepensionen inkomstprövas. Detta är mycket snårigt. Reglerna drabbar kvinnor som på intet sätt har kunnat medverka till en ändring av sin situation. De är offer för en byråkrati som är oerhört krånglig och svårförståelig. Det skulle inte kosta speciellt mycket för regeringen att ändra på reglerna, så att förfaringsättet blir likvärdigt för samtliga änkor i den här gruppen kvinnor.

Under beredskapstiden skadades många av de värnpliktiga. Deras nuvarande situation tas upp i två motioner från centerpartiet. När skadorna skulle regleras skedde det enligt 1927 års militärsättningsförordning. Då togs ej någon hänsyn till den värnpliktiges civila inkomst. Detta har inneburit att alla

dessa män under de följande åren har fått vidkännas, fränsett sin fysiska skada, även en dålig ekonomisk ersättning. För dem som skadades efter den 1 juli 1977 har arbetsskadeersättningen höjts kraftigt. Detta har dock inte givit dem med s. k. äldre livräntor tillräcklig uppräknig. Uppräknigen har definitivt inte varit så stor att den har utjämnat skillnaderna i förmånsnivån. Detta är en anledning till att vi kräver att äldre livräntor borde standardsäkras helt oberoende av arbetsskadelivräntorna.

Jag tycker dessutom att det finns ytterligare moraliska skäl till detta ställningstagande. De män som det här rör sig om var med under beredskaps-tiden och erhöU då sina skador. Det borde vara en hederssak för samhället att gottgöra dem för de svårigheter detta medförde för dem.

Föräldrar har enligt föräldrabalken ansvar för sina barns underhåU. Detta upphör då barnet fyller 18 år, men om barnet då går i grundskola, gymnasieskola eller annan jämförbar grundutbildning har föräldrarna en underhåUsskyldighet till dess barnet fyller 21 år.

UnderhåUlsbidrag till dess barnet fyller 21 år utgår även i det fall barnets föräldrar ej sammanbor. För de barn, vilkas ena förälder eller båda föräldrar har avlidit, utgår barnpension till dess barnet fyllt 18 år. Om barnet har rätt till barnpension inom ATP utgår den till 19 års ålder. Skillnaderna i åldersgränserna medför att föräldralösa barn inte har något ekonomiskt skydd efter 18 års ålder. Detta ter sig märkligt då dessa barn dessutom har en mera utsatt familjesituation. Detta har även uppmärksammats i det förslag om efterlevandepensionering som aldrig kom att behandlas i riksdagen. Vi anser dock att detta förslag med fördel kan behandlas separat, med kännedom om att pensionsberedningens arbete synes dra ut på tiden.

Jag vill till slut något kommentera vårt särskilda yttrande gällande möjligheten att räkna vårdår för vård av barn som underlag till pension inom ATP-systemet. Vi vet att alltför få småbarnsföräldrar utnyttjar denna möjlighet, troligtvis beroende på de svårigheter som det ligger i att informera om föräldraförsäkringens olika turer. Vad som har inträffat nu är att kvinnor uppmärksammas på den låga pension de kommer att erhåUa då de har alltför få underlagsår för att komma upp i full pension, trots att de haft ett välavlönat arbete under de senare åren. Orsaken är att de under den tid då barnen var små arbetade i hemmet. Det räknades inte som ett arbete värt att belöna med pension, och det kommer som en tråkig överraskning när det gäller deras möjlighet till ekonomiskt oberoende under ålderdomen. Det är bara att beklaga att möjligheten att räkna vårdår som underlag för ATP inte funnits tidigare för dessa kvinnor. Vi avstår dock från att reservera oss till förmån för de motioner i vilka man begär retroaktivitet i beräkningen. Vi vet nämligen att pensionsberedningen behandlar denna fråga. Vår förhoppning är att den skall lösas i denna beredning.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till reservationerna 1, 4, 6, 9, 11 och 12 i socialförsäkringsutskottets betänkande 15.

**Anf. 51 MARGARETA ANDRÉN (fp) replik:**

Herr talman! Karin Israelsson efterlyste folkpartiets ställningstagande beträffande undantagandepensionärer och i vilken motion vi har tagit upp denna fråga. Jag vill därför informera Karin Israelsson om att vi har tagit upp

frågan om pensionärer som har begärt undantagande från ATP i vår motion Sf336, avsnitt 8 på s. 10–11. Vi utvecklar i denna text vad jag sade i mitt anförande. Vi har även tagit upp detta i reservation 2.

**Anf. 52 KARIN ISRAELSSON (c) replik:**

Herr talman! Den man vi talade om upplevde det svar han fick så, att folkpartiet också stödde centerpartiets krav på att pensionstillskott skall tilldelas dem som har begärt undantagande från ATP. Men det är inte den sanning som finns i folkpartiets reservation 2.

Jag vet att detta är mycket komplicerade frågor, som inte är så lätta att förklara. Det händer lätt att man går fel i irrgångarna. Man måste vara medveten om vad man då tillstyrker eller inte. Den man som har fått detta brev är väl medveten om hur systemet fungerar och har påpekat de skillnader som han upplever mellan folkpartiets svar till honom och folkpartiets motion.

**Anf. 53 MARGARETA ANDRÉN (fp) replik:**

Herr talman! Det är naturligtvis olyckligt om den här mannen har fått litet missvisande information. Vi går inte – som jag sade i mitt inlägg och som vi också har skrivit i motionen – riktigt lika långt som centerpartiet och moderaterna har krävt att man skall göra, utan vi vill att pensionsberedningen skall se över dessa frågor, så att vi får dem ordentligt belysta. Det är just detta vi har sagt både i vår motion och i reservationen.

**Anf. 54 MARGÓ INGVARSSON (vpk):**

Herr talman! Över 200 000 pensionärshushåll ligger under socialstyrelsens norm för socialbidrag. Enligt statistiska centralbyråns beräkningar är övervägande delen av dessa änkor utan full ATP och kvinnor som har varit hemmafruar. I december 1985 saknade 308 200 kvinnor ATP, medan motsvarande siffra för män var 50 300.

Att förbättra stödet till dem som har låga pensioner är alltså inte bara en fråga om solidaritet med den generation som har byggt upp vårt samhälle. Det är även i högsta grad en kvinnopolitisk fråga. Om man studerar löneutvecklingen – och det är ju den som bestämmer hur stor pension vi skall få en gång – och jämför lönerna för kvinnor och män, ser man att gapet mellan kvinnors och mäns löner ökar i stället för minskar. Det beror på att löneökningarna varje år räknas i procent. Och eftersom kvinnorna har lägre löner får de också lägre löneökningar i kronor räknat när procentpåslagen är lika. Om inget radikalt inträffar som ändrar kvinnornas ställning på arbetsmarknaden kommer kvinnorna för överskådlig tid framöver att ha lägre löner än männen. Därav följer att de också kommer att få så mycket lägre pensioner.

Vpk har i ett flertal motioner tidigare krävt ändringar i nu gällande ATP-system både vid beräkningen av kompensationen för prisökningarna och vid beräkning av ATP-poäng, men vi fann det inte särskilt meningsfullt att upprepa dessa krav i årets motioner, då de förmodligen bara hade blivit avslagna och inte ens behandlade med hänvisning till den arbetande pensionsberedningen.

Men situationen för dem med de lägsta pensionerna är akut, och de kan inte vänta två tre år på eventuella förbättringar, som förhoppningsvis blir resultatet av pensionsberedningens arbete. Därför måste vi snarast på annat sätt öka deras disponibla inkomst.

Vi vet att det kommunala bostadstilläggets storlek har en avgörande betydelse för pensionärer som saknar eller har en mycket låg ATP. Storleken på det kommunala bostadstillägget bestäms av kommunerna. Därmed blir det också skillnader över landet. Men när skillnaderna blir så stora att det ger upphov till uppenbara orättvisor är det fel att, som utskottets majoritet gör, enbart hänvisa till den kommunala självbestämmanderätten.

Visserligen lovade socialministern i ett interpellationssvar nyligen till mig att göra en översyn av KBT med hänsyn till skillnaderna mellan kommunerna. Men det är svårt att förstå vad det här skall leda fram till, om regeringen inte är villig att använda statsbidragen som styrmedel. Kommunerna är redan väl medvetna om skillnaderna, och det förefaller föga troligt att de utan påtryckningar rättar till missförhållandena. Om kommunerna själva gör förändringar blir det möjligen så, att de kommuner som i dag betalar skäliga bostadstillägg sänker beloppen. På så sätt blir det en utjämning, men det gagnar inte de sämst ställda pensionärerna.

Ett exempel härvidlag är Stockholms kommun. Stockholm har tillhört de generösare kommunerna när det gäller att betala kommunala bostadstillägg, men under de senaste åren har man sänkt utbetalningarna. Från den 1 april i år får Stockholmspensionärerna sitt bostadstillägg sänkt med 55 kr. per månad, detta då räknat på en hyra på 1 000 kr. i månaden. För Stockholmspensionärerna åter alltså bostadstilläggsförsämringen upp 32 % av pensionshöjningen för 1986.

Det finns nog bara en väg att gå för att göra det kommunala bostadstillägget rättvist över landet och rättvist mellan pensionärer. Det är att se till att bostadstillägget betalas ut efter den faktiska hyran för en tvårumslägenhet på orten. Den nedre och den övre hyresgränsen bör avskaffas.

Vi anser också att staten måste ta ett större ekonomiskt ansvar för pensionärernas rätt till en bra bostad. Statsbidragen har kraftigt försämrats sedan 1979. Då utgjorde de 43 % av kostnaderna för KBT. Fr. o. m. 1982 står statsbidragen endast för 25 % av kostnaderna, men i praktiken är de ännu lägre. I kompletteringspropositionen anges att statens samlade kostnader för KBT är 16 % av den totala summan. För att bättre täcka kommunernas kostnad för bostadstillägget bör alltså statsbidraget återställas till den nivå det hade 1979, och på sikt anser vi att staten bör ta över hela bostadsstödet till pensionärerna.

Herr talman! Jag yrkar därmed bifall till reservationerna nr 8 och 10.

Till sist vill jag också tacka för behandlingen av min motion nr SF300. Jag har förstått att det hör till ovanligheterna att man får en motion tillstyrkt. Förhoppningsvis kommer nu de 3 000–4 000 änkor som haft en bedrövlig ekonomisk situation, därför att deras karlar av olika skäl inte ville vara med i ATP, att få det bättre framöver i och med att ett enligt utskottet föreslår att riksdagen hos regeringen skall hemställa att snarast få ett förslag om att även dessa änkor skall få pensionstillskott. Moderata samlingspartiet och även de andra borgerliga partierna uttalade att de önskade att vpk också skulle ha

ställt upp för männen. Men när det gäller männen, som begärde undantag en gång, är frågan inte lika enkel. Vårt ställningstagande när det gäller änorna grundar sig på att vi anser att kvinnorna *inte* skall behandlas som bihang till sina män, och kvinnorna hade inte begått en aktiv handling på samma sätt som männen gjorde. Men jag som kom in i pensionsdebatten nu på 1980-talet har litet svårt att överblicka vad som egentligen hände på 1960-talet. Och när jag lyssnar på argumenten för och emot männen som begärde undantag tycks det mig som om en del av argumentationen bygger på lösa antaganden. Vet vi egentligen så mycket om de verkliga skälen till att de här männen begärde undantagande från ATP? Var det så att de föll offer för en massiv propaganda – och bönderna då främst från LRF – om att man skulle satsa på egna pensionsförsäkringar och att vi inte skulle ha ett pensionssystem för alla? Eller var det så att det var småföretagare som av ekonomiska skäl inte såg sig någon möjlighet att gå in i ATP-systemet? Jag har försökt att ta reda på om det finns någon dokumentation om hur den här gruppen egentligen ser ut och hur många det är som har de privata pensionsförsäkringar som vi talar om. Vad jag kan finna finns det inte någon dokumentation om detta. Jag tycker att det skulle vara intressant om den sittande pensionsberedningen kunde ägna någon liten tid åt att belysa hur den här gruppen av män som begärde undantagande egentligen ser ut. Om det är så att de begärde undantagande på grund av att de helt enkelt inte hade råd, då tycker jag att saken kommer i ett annat läge, och då är jag beredd att diskutera frågan vidare.

**Anf. 55 KARIN ISRAELSSON (c) replik:**

Herr talman! Margó Ingvardsson öppnar i sitt anförande dörren för ytterligare innovationer. Om hon kan finna skäl som är tunga nog, t.ex. att kvinnor inte skall betraktas som bihang till sina män, kan hon tänka sig att dessa män kan få ett pensionstillskott, trots att de en gång i tiden begärde undantagande från ATP.

Vårt krav innebär alltså inte att ATP-rätt skall tillförsäkras de män som en gång begärde undantagande. Vad vi vill är att de skall få samma folkpension som andra med pensionstillskott, så att de kommer i nivå med andra folkpensionärer. Det tycker jag är ett tillräckligt starkt krav som motiverar en förändring. Man skall inte behöva gå tillbaka i historien och undersöka varför de en gång i tiden begärde ett undantagande från ATP-systemet. Det har inte speciellt mycket med saken att göra. Vi ser det förhållandet att de inte får pensionstillskott som ett straff för att de en gång begärde detta undantagande.

Det skäl som anförs mot vårt krav är att det parti jag tillhör och bonderörelsen på sin tid skulle ha argumenterat för att dessa män inte skulle ansluta sig till pensionssystemet. Känner jag centerpartiet och bonderörelsen rätt har de alltid värnat om sina medlemmar, och de har sett till att medlemmarna fått sina rättigheter och att de fullgjort sina skyldigheter för att få ett skydd för framtiden. Därför är det märkligt att de inte kan få detta pensionstillskott till sin i dag mycket låga pension.

**Anf. 56 MARGÓ INGWARDSSON (vpk) replik:**

Herr talman! Jag tycker att det har en avgörande betydelse att vi får reda på de verkliga skälen till att dessa män begärde undantagande från ATP. Om det var så att de föll offer för den borgerliga propagandan, som förespråkade privata pensionslösningar i stället för generella, allmänna för oss alla, anser jag att de får stå sitt kast, eftersom de under åren haft flera möjligheter att träda in i ATP-systemet.

Karin Israelsson säger att bonderörelsen alltid värnat om sina medlemmar. Det tror jag visst det! Men Karin Israelsson vet ju att propagandan från bonderörelsen var att bönderna bäst värnade sina intressen om de löste sin pensionsfråga genom att teckna privata försäkringar. Om det var på det sättet anser jag att de får stå sitt kast. Men om det är så att övervägande delen tvingades avstå från ATP av ekonomiska skäl, därför att premierna var orättvist satta för småföretagarna i förhållande till anställda, då kommer saken i ett annat läge. Jag är beredd att studera frågan närmare och återkomma i diskussionen.

Det har en avgörande betydelse varpå det beror att männen gick ut ur ATP. Ingen kan dokumentera, inte heller Karin Israelsson, hur många undantagandepensionärer det är som i dag har privata pensionsförsäkringar. Har de stora privata pensionsförsäkringar, då tycker jag inte det är riktigt att de också skall ha förmånen att få pensionstillskottet på köpet.

**Anf. 57 KARIN ISRAELSSON (c) replik:**

Herr talman! Bara en liten kommentar. De människor jag har mött och som har tillhört gruppen undantagandepensionärer och deras fattiga änkor har inte tillhört de välsituerade i samhället. Jag tror knappast att de har haft någon hög pensionsförsäkring vid sidan av som skulle ha gett dem stora fördelar, utan det har varit småfolk med låga inkomster.

**Anf. 58 MARGÓ INGWARDSSON (vpk) replik:**

Herr talman! Jag har också, Karin Israelsson, träffat egenföretagare som varit tvungna att avstå av ekonomiska skäl. Just därför tycker jag att det vore bra om vi kunde få fäst på papperet hur den här gruppen egentligen ser ut.

**Anf. 59 DORIS HÅVIK (s):**

Herr talman! Jag tänker här inte hålla något högtravande anförande – vi har ju diskuterat pensionsfrågorna vid så många tidigare tillfällen. Efter alla dessa diskussioner har det tillsats en parlamentarisk utredning som nu ser över dessa frågor. För att spara tid tänker jag nu gå över till att kommentera de reservationer som är fogade till utskottets betänkande.

Inledningsvis bara helt kort något om vad pensionsutredningen har att syssla med. I direktiven framhålls att folk- och tilläggs pensioneringen bör ligga fast i sina grundlinjer och att nuvarande uppbyggnad av pensionssystemet, med en grundläggande pensionsnivå oberoende av tidigare förvärvsarbete, kompletterad med en tilläggs pension enligt inkomstbortfallsprincipen bör finnas. Vi är inte heller ute efter att ändra det nuvarande systemet för finansieringen av den allmänna pensioneringen. I övrigt står det pensionsberedningen fritt att ta upp de frågor som den finner lämpliga. I direktiven

anges de frågor som vi bör analysera med förtur. Det gäller reglerna för värdesäkring, sambandet mellan avtalspension och allmänpension, reglerna för intjänande av ATP. Just nu arbetar utredningen med frågan om rörlig pensionsålder och med pensionering enligt 58,3-årsavtalet. Vi har för avsikt att, om vi klarar av det, någon gång på hösten komma med ett delbetänkande. Vi skall även komma med förslag till en reformering av efterlevandepensioneringen, som då skall vara könsneutral. Även där finns det stort utrymme för utredningens ledamöter att föra fram sina synpunkter.

Jag skall, herr talman, behandla reservationerna 1–7. Sedan kommer Nils-Olof Gustafsson att kommentera de övriga reservationerna.

Herr talman! Jag inleder med att yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationerna 1–7.

Reservationerna 1 och 2 handlar om pensionstillskott vid undantagande från ATP. I reservation 1 begär Nils Carlshamre m. fl. att änkor skall få rätt till pensionstillskott. Det gäller de änkor vilkas män begärt undantagande. I reservation 2 begränsar Margareta Andrén och Barbro Sandberg sig till att ta upp änkornas situation. De anser att utredningen skall se på de övriga frågorna.

Jag skall något uppehålla mig vid frågan om undantagande från ATP. Det är alldeles riktigt att männen begärde undantagande från ATP utan att kvinnorna var medvetna om det. Jag vet inte precis om jag vill säga som Gullan Lindblad uttryckte sig, att det är skam, det är fläck på Sveriges banér – Gullan Lindblad har litet lätt för överord – men det måste väl ha funnits möjlighet att rätta till det där. Det finns nämligen en pensionskommitté som arbetade med detta, och den lade fram ett förslag om att dessa änkor borde få pensionstillskott. Förslaget överlämnades till Karin Söder, och man kunde ju ha förväntat sig en proposition från Karin Söder i den riktningen att änkor skulle få pensionstillskott, men det hände ingenting.

Det hände ingenting alls förrän det kom en proposition från den socialdemokratiska regeringen, men för den lyckades vi inte nå den breda majoritet som vi tycker är nödvändig när det gäller en så här viktig fråga. Då handlade det också om att pensionen skulle vara könsneutral, så att både män och kvinnor skulle ha rätt till pension, och den skulle i hög grad vara knuten till försörjarbördan.

Propositionen drogs tillbaka, och det förtjänar att tilläggas att det rådde enighet om att den skulle dras tillbaka. I samband med den behandlingen fanns det en reservation av centern och moderaterna, som pekade på precis detsamma som i dag, nämligen rätten till pensionstillskott för dem som hade begärt undantagande.

Folkpartiet var alltså inte med på den punkten, varken vid den tidpunkt när det gällde änkor eller när det gällde de män som hade begärt undantagande. Det kanske var däri svårigheten låg, men i så fall är det svårt att enbart skylla på socialdemokraterna för förlorade år. I det betänkande som lades fram om efterlevandepensionering fanns det med att änkor skulle ha pensionstillskott. Det var vi helt eniga om. Men vi ansåg att den frågan skulle lösas i ett större sammanhang, i samband med att man såg över efterlevandepensioneringen totalt. Vi har nu tittat närmare på den saken, och det är riktigt som Margó Ingvardsson säger, att hon hade en motion som

tillstyrktes i utskottet och ledde till ett tillkännagivande. Utskottet gick dock faktiskt längre än motionstexten: vi lade till ordet "snarast", vilket inte fanns med i Margó Ingvardssons kläm.

Vi skall inte strida om ord, utan se vad som händer. Det var precis samma sak som fanns i efterlevandepensionspropositionen. Man ville ha en uppgift om antalet och att regeringen skulle komma med förslag. Det är ju detta vi samtliga väntar på nu. De änkor det här gäller visste inte vad som hände.

Det finns en sak till att säga om detta. Några änkor till män som hade haft inkomster, som kunde ha haft ATP-poäng, men som hade ställt sig utanför ATP-systemet, trodde när de kom till försäkringskassan att de hade efterlevandepension att hämta för både barnen och sig själva, men fick först då veta att mannen hade begärt undantag – det var faktiskt smärtsamt att träffa dessa änkor.

Det fanns naturligtvis män som begärde undantagande av propagandaskäl, det fanns också män som gjorde det av ekonomiska skäl, och det fanns de som ville placera sina pengar på ett annat sätt genom att teckna en pensionsförsäkring. Det är helt uppenbart. Men, Margó Ingvardsson, samtliga hade rätt till avdrag för ATP-avgiften på sin skatt.

Jag är övertygad om att fler än jag har läst de motioner som har kommit in till riksdagen där man dels pekar på att männen begärde undantag därför att de inte hade råd med avgiften, dels att de har gått miste om en lägre skatt därför att de inte hade någon avgift att dra av. Deras fall har funnits med här, och de är också beaktade i dagens betänkande. Vi har behandlat dem.

Jag har en bestämd känsla av att man var föremål för en propaganda. Vi som var mitt uppe i ATP-striden vet att sådant förekom. Vi vet också att ingenstans kunde man teckna en försäkring som hade lägre avgifter och gav förmånligare villkor för familjen än vad just ATP gjorde. Går man tillbaka och läser debatten om ATP som fördes i slutet på 1950-talet finner man ungefär vad Margó Ingvardsson sade här, nämligen att det var en grundpension man ville ha och att i övrigt skulle och borde var och en försäkra sig efter råd och lägenhet och då företrädesvis hos privata försäkringsbolag som var vana att teckna det slags pensionsförsäkringar som det var fråga om. Jag har nyligen gått igenom debatten, och jag rekommenderar den varmt för läsning. Jag yrkar alltså avslag på reservationerna 1 och 2.

I övrigt har det i debatten tagits upp att man skall införa ytterligare en nivå inom handikappersättningen. Statens handikappråd har gjort en kartläggning. Den kartläggningen är nu föremål för beredning. Jag tror att vi, som utskottet skriver, bör avvakta till dess resultatet av beredningen är färdigt.

Här talas också om de s. k. övergångsänkorna. Det har varit en gammal följetong här i riksdagen. Den har vilat under en tid, men nu har den lyfts fram i ljuset igen. Vad handlar det då om? Jo, det finns vissa övergångsregler för änkepensionerna, precis som det inom ATP-systemet finns sneddningsregler.

Det finns bestämmelser när det gäller inkomstprövningen som slår olika beroende på när maken har dött. Man pekar på den sista gruppen – det gäller änkor vars män har dött under tiden den 1 juli 1959–den 30 juni 1960 – och säger att den skulle ha det särskilt besvärligt i förhållande till dagens änkor. Det är inte sant. Motionärernas förslag innebär ju inte att man gynnar de

änkor som har det mest besvärligt, utan det är de änkor som redan har en inkomst som kommer att få det ändå bättre. De andra änkor får det varken bättre eller sämre, eftersom de har en full änkepension, jämfört med dem vars män dog efter den 1 juli 1960.

Det är ju ingen som i debatten talar om att de som blev änkor efter den 1 juli 1960 också kan bli utsatta för en behovsprövning beroende på om de har barn eller inte. Det finns någonting som heter barnavdrag, som beräknas i femtandedelar. Jag skall inte gå in närmare på de detaljerna. Det förekommer alltså reducerad änkepension också för de grupperna.

Det togs också upp någonting om rättvisan för dem som är födda mellan 1915 och 1923 och hade begärt undantagande från ATP. Låt mig då peka på att det för dem som var födda mellan 1914 och 1923 och som var löntagare och var med i ATP-systemet fanns speciellt fördelaktiga regler för att de skulle komma in i systemet snabbare. Det krävdes alltså inte 30 poängår. Också de som begärde undantagande från ATP hade, om de skulle gå in i systemet, nytta av de speciellt fördelaktiga reglerna. Det är väl bara centern som anser att det är rättvist att de som ställde sig utanför systemet skall slippa en försäkringsmässigt uträknad avgift för den tid de var undantagna från ATP-systemet.

Det förtjänar också att påpekas att man har haft möjlighet att begära återinträde i ATP-systemet fem gånger. Karin Söder har vidare lagt fram ett förslag om att det skulle vara förbjudet att ställa sig utanför ATP-systemet. Står man då fortfarande utanför har man försuttit så många chanser, att jag undrar om inte anledningen är att man har haft en trygghet ordnad på annat håll. De pengar som skulle ha gått till ATP, om man valt det, har då gått till annat.

Herr talman! Jag skall inte gå djupare in på detta. Jag vet att vi ligger ungefär en vecka efter med debatterna. Jag har bemött de argument som jag tycker är mest viktiga att bemöta. En sak vill jag dock ha sagt: Många av de frågor som har tagits upp här borde kanske varje parti också ta upp med sina representanter i utredningen. Man har ju i pensionsberedningen möjligheter att ta upp frågor. Jag har icke från något av de fem partier som är representerade i utskottet hört att man har fått i uppdrag att eller att man har känt det angeläget att ta upp frågor i en annan turordning än den som vi i utredningen enhälligt har beslutat att vi skall arbeta efter. Vi har en tidtabell, och vi gör vårt bästa för att hålla den. Utredningen är omfattande, och den kommer att betyda mycket för människorna. Därför är det viktigt att vi tar utredningen på stort allvar.

**Anf. 60 GULLAN LINDBLAD (m) replik:**

Herr talman! Eftersom man skall vara tacksam i dag, kan jag kan uttrycka min tacksamhet över att syftet med motionen 341 yrkandet 1 har blivit tillgodosett. Äntligen har beslutet om de stackars "undantagandeänkor" kommit till. Jag är mycket glad för detta beslut, oavsett på vilket sätt det har tillkommit.

Doris Håvik har uppehållit sig en del vid den sittande pensionsberedningen. Jag beklagar faktiskt, att ni i denna mest har sysslat med frågan om rörlig pensionsålder. Det finns, som jag ser det, mer angelägna frågor när det gäller

ATP-systemet. Även om det kanske faller något utanför denna debatt, kan jag nämna att jag naturligtvis tänker på värdesäkring av ATP-pensionerna i en framtid. Jag kan konstatera att ATP-systemet i dag befinner sig i ett gungfly. Detta är inget överord, lika litet som vad jag sade om undantagandeänkornas situation var några överord.

Det har varit en skamfläck att vi inte har löst frågan om "undantagandeänkorna." Ingen beklagar mer än jag, Doris Håvik, att det inte har skett en ändring långt tidigare. Vår värderade ordförande i socialförsäkringsutskottet har själv sagt att centerns och moderaternas uppfattning i denna fråga har varit helt klar. Hade vi fått bestämma, hade frågan varit löst för länge sedan. Det är bara att säga som det är!

Problemet med efterlevandepensioneringen skulle vi ha kunnat lösa om vi godtagit regeringens proposition, sade Doris Håvik. Tacka för att vi inte kunde godta den propositionen! Den hade ju en massa inslag som icke kunde accepteras, t. ex. retroaktiv lagstiftning och ett förslag, som innebar att kvinnor, som hade varit hemarbetande skulle ha blivit socialfall, om de inte snart nog hade fått ett förvärvsarbete.

Det har här frågats vilka undantagandepensionärerna är. Naturligtvis är det i regel människor som inte har haft råd att betala en ATP-avgift. Jag tror att vilken utredning som helst kan komma fram till detta.

Jag vill erinra om det kanske viktigaste i detta sammanhang: I inget annat socialt system utövar vi någon form av bestraffning. Vi ser till den reella situationen, hur mycket pengar personen har att leva på. Det sägs i t. ex. socialtjänstlagen att vi skall arbeta så. Man frågar inte efter om den som söker socialbidrag har levt upp sina pengar i "sus och dus". Men pensionärer som har begärt undantagande från ATP skall straffas ända in i döden!

Jag noterade att Doris Håvik mycket snabbt gick förbi frågan om handikappersättning. Den tog hon med en klackspark. Frågan om giftorätt till ATP-poäng berörde hon inte alls, men jag hoppas att den ändå kommer att diskuteras i pensionsberedningen.

**Anf. 61 MARGARETA ANDRÉN (fp) replik:**

Herr talman! Med tanke på kammarens tidsnöd skall jag inskränka mig till bara en enda kommentar. Doris Håvik redogjorde i sitt anförande för pensionsberedningens direktiv. Det var bra att vi fick höra dessa direktiv igen. Hon redovisade vilka frågor som beredningen nu arbetar med och vilka som behandlas med förtur.

Vad Doris Håvik däremot inte sade var att det i direktiven står att pensionsberedningen inte skall syssla med frågan om undantagandepensionärer. Det är därför som vi från folkpartiets sida har varit så angelägna om att både i vår motion och i vår reservation framhålla att denna fråga skall tas upp i pensionsberedningens fortsatta arbete. Vi vet att frågan är mer komplicerad än frågan om änkepensionen, men just på grund av att det sägs i direktiven att den inte skall behandlas vill vi understryka angelägenheten av att den kommer upp till behandling i pensionsberedningen.

**Anf. 62 KARIN ISRAELSSON (c) replik:**

Herr talman! Det var mycket av historieskrivning i Doris Håviks debattinlägg. I början av sitt anförande lugnade hon oss med att problemen skulle vara lösta i och med att pensionsberedningen skulle ta sig an alla dessa frågeställningar. Men, precis som Margareta Andrén sade, detta är ju inte alls fallet. Det står i betänkandet att utskottet "vill erinra om att i direktiven till pensionsberedningen angivits att någon ändring vad gäller rätten till pensionstillskott inte bör komma i fråga när det gäller pensionstillskott till den som begärt undantagande från ATP". Det betyder att de som representerar våra partier inte har någon möjlighet att ta upp frågan i pensionsberedningen. Därför fortsätter vi att kräva här i riksdagen att det skall bli förändringar i det här avseendet.

Majoriteten vill alltså inte diskutera den orättvisa som uppstår när människor, som vi upplever det, skall bestraffas för att de valt att stå utanför systemet. Man tillämpar på det sättet en straffsanktion i ett försäkringssystem, och det är just detta vi vänder oss emot.

Att vi under de år vi hade ansvaret i regeringen inte hade möjlighet att lösa problemet har också framgått av Doris Håviks inlägg och behöver inte ytterligare kommenteras. Nu fanns det emellertid möjlighet att göra det, om välviljan från socialdemokraterna hade sträckt sig så långt, vilket vi hade hoppats.

**Anf. 63 MARGÓ INGVARDSSON (vpk) replik:**

Herr talman! Med anledning av att jag tackade för att jag fått min motion om de s. k. undantagandeänkorna tillstyrkt påpekade Doris Håvik att man i utskottet faktiskt hade gått utöver motionen när man skrev in en begäran om ett förslag från regeringen "snarast". Jag är givetvis oerhört tacksam för det och nöjd med att jag inför sittande sammanträde lyckades få utskottet att gå med på att skriva in ordet "snarast". Det var ett krav som sträckte sig utöver kraven i motionen, och jag hade inte kunnat följa upp kravet i en reservation, om utskottet hade avslagit min begäran.

Men nu har vi alltså avfört de s. k. undantagandeänkorna från dagordningen i kommande valrörelse, och det tycker jag är mycket bra. Men vore det inte också bra om vi kunde avföra hela "undantagandekollektivet"? Ett sätt att göra det vore att ta reda på vad som egentligen gäller för undantagandepensionärerna. Jag undrar om inte Doris Håvik delar uppfattningen att det vore bra för debatten att veta vilka de verkliga skälen var till att dessa personer begärde undantagande. Doris Håvik sade själv i debatten: Jag undrar om inte undantagandepensionärerna i stället använde sina pengar till att teckna privata pensionsförsäkringar. Sedan sade Gullan Lindblad: Jag tror att de inte hade råd att gå med i ATP-systemet.

Vi använder hela tiden argumenten att vi tror och att vi antar. Vore det inte skäl att få fakta bakom orden?

**Anf. 64 DORIS HÅVIK (s) replik:**

Herr talman! Jag skall börja med det som Margó Ingvardsson slutade med: Jag är inte alldeles säker på att vi skulle få majoritet för det förslaget, men det låter bestickande. Jag tror nämligen att man vet mycket mer än man vill ge

sken av när det gäller undantagandepensionärerna. Låt oss någon gång pröva möjligheten att ta reda på hur det verkligen förhåller sig! Jag tror att vi skulle kunna få fram ganska mycket.

Det är helt riktigt som Margareta Andrén säger, att utredningen inte har uppgiften att lägga fram förslag beträffande dem som begärde undantagande. Jag tror att detta till stor del bottnar i dels de bedömningar vi under en följd av år har gjort här i riksdagen, dels de uppföljningar som gjorts av vilka som tagit vara på de möjligheter att komma in i systemet igen som under årens lopp har funnits. Vi har också varit helt klara över det tryck som företagare har satt på politikerna, företagare som gick in i systemet vid en ålder då det inte kunde bli tal om så många poängår. Skall dessa nu utan att ha betalat ett öre till systemet få lika mycket i pensionstillskott som jag efter att ha betalat ATP-avgifter får ut i ATP? Det är också någonting som är väl värt att tänka på.

Gullan Lindblad menade att utredningen prioriterar fel. Om Gullan Lindblad tycker det, är det väl för hennes skull att beklaga att det är förste vice talmannen som sitter i utredningen i stället för Gullan Lindblad. Förste vice talmannen har varit enig med oss övriga om att de prioriteringar vi gör i utredningen är riktiga. Vi är helt eniga i utredningen, i vilken för övrigt inte bara ingår parlamentariker utan även företrädare för arbetsmarknadens parter och pensionsorganisationerna samt experter på olika områden som kan vara oss till nytta.

ATP-systemet på ett gungfly var ord som Gullan Lindblad använde. Det är inte det vi diskuterar, men pensionsberedningen har också i uppdrag att studera värdesäkring och hur vi skall klara den. Men det är ju också politiskt mycket intressant, speciellt från Gullan Lindblads håll, att tala om att ATP gungar.

**Anf. 65 GULLAN LINDBLAD (m) replik:**

Herr talman! Jag konstaterar att Doris Håvik fortfarande talade om allt annat än de aktuella frågorna. Vad gäller pensionsberedningen må jag ha min uppfattning, och jag vidhåller att ATP i sin nuvarande utformning är något av ett gungfly och kommer att bli det ännu mer med de förslag som kanske hamnar på riksdagens bord så småningom och inte minst med tanke på den politik som råder.

Jag undrar om utskottsmajoritetens företrädare har träffat undantagandepensionärerna. Jag har faktiskt gjort det i mitt arbete vid försäkringskassan. De är i dag socialbidragstagare. Vad hjälper det, Doris Håvik, om man en gång i världen hade rätt att göra avdrag för utgiften till ATP, när man inte hade råd med den utgiften? Jag är ganska säker på att en utredning kommer att visa att det är fråga om människor som lever under mycket knappa villkor – småföretagare, fiskare och jordbrukare, som inte har haft möjlighet att vara med i systemet.

Jag har fått en förklaring. Det finns en avundsjukefilosofi bakom, som ju har drivit svensk socialdemokrati hur långt som helst. Denna filosofi skall tydligen ligga till grund för att dessa människor ända till döddagar skall straffas för att de en gång i världen inte gick in i ATP-systemet. Det är

beklagligt att behöva höra den debatten. Jag hade faktiskt väntat mig mer av utskottets ordförande.

Prot. 1985/86:130  
29 april 1986

*Folkpensioner m. m.*

**Anf. 66** MARGARETA ANDRÉN (fp) replik:

Herr talman! Jag kan kanske i och för sig förstå att man från början sade till pensionsberedningen att den inte skulle ta upp frågor som hade med undantagandepensionärerna att göra. Man ansåg tydligen då att dessa frågor inte borde behandlas i utredningen. Men i och med att man nu kommit så här pass långt när det gäller undantagandeankorna och upptäckt att det fanns skäl att fatta det beslut som vi skall fatta i dag, finns det anledning att fundera över om pensionsberedningen inte också borde se över frågan om de andra undantagandepensionärerna. Det är just vad vi har sagt i vår motion och i reservationer, och det är det som också Margó Ingvardsson är inne på här.

Jag skulle helst se att vi fick stöd för vår reservation nr 2, där vi yrkar att pensionsberedningen skall få ta upp dessa frågor. Som redan sagts står det ju i direktiven att det står pensionsberedningen fritt att ta upp de frågor som den finner lämpligt. Jag hoppas att pensionsberedningen verkligen vill ta tag i denna fråga på ett eller annat sätt.

**Anf. 67** DORIS HÅVIK (s) replik:

Herr talman! Gullan Lindblad borde inte vara den som säger att svensk socialdemokrati drivs av något slags avundsjukefilosofi. Tack vare att vi rättfärdigt ville se till att människor skulle få del av och inte stå utanför fördelningen i samhället skapade vi ett pensionssystem. Vi såg till att vi efter strid fick ett ATP-system som gav människor möjlighet att leva ett socialt värdigt liv, både kulturellt och ekonomiskt, och att vara en skattebetalare i samhället. Det var nog litet väl grova ord, Gullan Lindblad!

Dessutom säger Gullan Lindblad att när förslaget om ATP ligger på bordet, kommer man att få veta hur det ser ut. Ja, men det är väl närmast att vara ett orakel. Vi skall ju först utreda frågan. Sedan kommer vi att presentera ett lämpligt förslag till regeringen i form av ett betänkande.

Sedan till Margareta Andrén. Hur känns det egentligen i dag att tillhöra det parti som under de borgerliga regeringsåren hela tiden bromsade regeringen när det gällde att lägga fram ett förslag som kunde vara rättfärdigt och som gällde dem som hade begärt undantagande från ATP? Margareta Andrén har ju tidigare under sin tid i riksdagen stått här i talarstolen och sagt att ni inte kunde ställa upp på detta, vare sig när det gällde änkor eller när det gällde övriga som hade begärt undantagande från ATP. Men det har tydligen skett en förändring denna vår. Jag tänker på den brevväxling som har förekommit och som Karin Israelsson tidigare har nämnt här i kammaren. Faktum är ju att man när det gäller undantagandena ändå hade möjligheter att åstadkomma någonting och man stred ju mot ATP. Men vid det här laget har det runnit så mycket vatten under broarna att väldigt många av oss här i riksdagen inte kommer ihåg och inte heller har läst in vad det hela handlade om. Jag rekommenderar därför en genomläsning!

Talmanen anmälde att Gullan Lindblad och Margareta Andrén anhällit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

**Anf. 68 NILS-OLOF GUSTAFSSON (s):**

Herr talman! Tre reservationer om KBT – kommunalt bostadstillägg – är fogade till betänkandet och jag skall kort kommentera dessa. Vidare finns det en reservation om äldre livräntor och en reservation om åldersgränsen för rätt till barnpension.

I reservation nr 8 konstateras att det är stora skillnader mellan kommunerna i fråga om de belopp som utbetalas i KBT och att detta är otillfredsställande. Vidare menar reservanterna att enhetliga regler borde gälla och att sådana endast kan genomföras om det ekonomiska ansvaret i KBT i sin helhet överförs till staten.

Utskottsmajoriteten är väl medveten om de skillnader som finns i KBT-grunderna mellan olika kommuner. Det är *en* effekt av det kommunala självstyret, vars värde vi här i riksdagen brukar framhålla. Man har gjort vissa insatser för att åstadkomma en ökad samstämmighet mellan kommunerna angående grunderna för KBT. Bl. a. har Kommunförbundet lämnat rekommendationer i detta syfte. Socialdepartementet och pensionärsorganisationerna följer uppmärksamt utvecklingen på KBT-området och har nyligen gjort en studie som för närvarande bearbetas.

Vidare har socialministern, som Margó Ingvardsson tidigare här sade, gett till känna att hon avser att göra en översyn av KBT-reglerna, bl. a. mot bakgrund av de stora skillnader som finns mellan olika kommuner.

Med hänvisning till att socialdepartementet uppmärksamt följer frågan yrkar jag avslag på reservation nr 8.

Frågan om de s. k. undantagandepensionärerna har behandlats åtskilliga gånger här i riksdagen – och inte minst i dagens debatt med anledning av detta betänkande.

I reservation nr 9 tar man upp frågan om inkomstberäkningen för KBT när det gäller den här gruppen pensionärer. Reservanterna menar att denna grupp drabbas av att den ATP som skulle ha utbetalats, om undantagandet inte varit gällande, reducerar ett eventuellt KBT som de annars skulle ha varit berättigade till. Man anser det vara orimligt att en ersättning som inte utbetalats skall ingå i inkomstberäkning som grundar andra förmåner i försäkringssystemet.

Övriga pensionärer som haft inkomster som berättigar till ATP utöver pensionstillskottsnivån får också sitt KBT reducerat beroende på storleken på ATP. Om de som haft undantagande från ATP i dessa inkomstskikt gavs rätt till KBT, skulle det innebära att de fick en ekonomisk fördel gentemot övriga pensionärsgrupper, och detta anser utskottsmajoriteten inte vara riktigt.

Jag yrkar avslag på reservation nr 9.

I reservation nr 10 påpekas ånyo att det är stora skillnader mellan kommunerna beträffande KBT och att detta medför att de ekonomiska villkoren för pensionärer varierar starkt. I reservationen föreslås dels att den undre hyresgränsen avskaffas och den övre hyresgränsen sätts vid hyreskostnaden för en tvårumslägenhet på orten, dels att statsbidraget för kommunens kostnad för KBT höjs från 25 till 43 %.

Som tidigare konstaterats, är det betydande skillnader mellan kommunerna i detta avseende, och det har aktualiserat en översyn. När det gäller

storleken på KBT står det dock kommunerna helt fritt att besluta om förmånligare regler än de grundregler som utgör en förutsättning för rätt till statsbidrag. Har kommunerna ekonomiska förutsättningar och hög ambitionsnivå utgör regelverket inget hinder i detta fall.

När det gäller statens andel av KBT medger inte det statsfinansiella läget för närvarande någon ökning.

Jag yrkar avslag på reservation nr 10.

I reservation nr 11 anser reservanterna att de uppräknings av äldre livräntor som skett inte har varit tillräckliga och att det skett en eftersläpning i förhållande till dem som skadats i arbetet sedan den nya arbetskadeförsäkringen genomförts. Reservanterna kräver en översyn av reglerna, med syfte att göra de äldre livräntorna standardsäkrade.

Utskottet har tidigare behandlat liknande krav – senast i november 1985. Utskottsmajoriteten fann då att det inte gick att behandla detta krav isolerat från den större frågan om standardsänkning av livräntorna enligt nyare lagstiftning. Eftersom denna fråga anknyter till frågor som skall behandlas av pensionskommittén ansåg utskottsmajoriteten att kommitténs synpunkter borde avvaktas. Majoriteten har ingen annan uppfattning nu i vår än i höstas, och jag yrkar avslag på reservation nr 11.

I reservation nr 12 anser utskottets centerpartister att det är otillfredsställande att det är olika åldersgränser för barnpension från folkpensioneringen och ATP och för underhållsskyldigheten enligt föräldrabalkens regler. Reservanterna kräver en översyn i syfte att åldersgränsen för barnpension från folkpensioneringen och ATP får överensstämmelse med åldersgränsen för underhållsskyldigheten enligt föräldrabalken. Det ligger mycket i detta.

Jag vill erinra om att propositionen om efterlevandepensioneringen, som lades fram i december 1983, innehöll förslag i enlighet med reservanternas begäran. Propositionen återkallades som bekant, och frågan om hur detta skall lösas ingår i det arbete som pensionsberedningen håller på med – vi får som vanligt avvakta dess synpunkter.

Herr talman! Jag yrkar avslag på reservation nr 12 och bifall till utskottets hemställan.

**Anf. 69** GULLAN LINDBLAD (m) replik:

Herr talman! När det gäller inkomstberäkningen för kommunalt bostadstillägg begriper jag sannerligen inte, vilken matematisk beräkning Nils-Olof Gustafsson har gjort. Han säger, att det för dem som har ATP görs en beräkning av vad de har för inkomst och att bostadstillägget sedan reduceras. Men de har ju ändå sin ATP, dvs. en reell inkomst, och även om man kan diskutera olika regler accepterar de säkert de regler som gäller. I detta fall görs det en presumtiv beräkning av vad de här stackars människorna skulle haft om de inte hade gjort undantagande! De straffas alltså inte bara genom att de mister sin rätt till pensiontillskott, utan också genom att de mister sitt kommunala bostadstillägg.

Dessa människor skall alltså straffas ändå in i döden för att de icke vill tillhöra ett system. Tala om orimligheter!

**Anf. 70 KARIN ISRAELSSON (c) replik:**

Herr talman! Jag instämmer i det Gullan Lindblad säger om underlaget för KBT. Det är ett mycket märkligt förfarande. Jag tycker att det visar sig att alldeles speciellt den här gruppen människor straffas ännu mer för att de en gång gjorde ett val. De skulle inte i sin vildaste fantasi ha kunnat tänka sig att valet av undantagande också skulle undanta dem från rättigheter till en vettig prövning av deras KBT-förmån. Detta tycker jag ännu mer styrker den reservation som finns till betänkandet.

Det är litet av julaftonens tindrande barnaögon inför vad tomten kommer med i säcken som också lyser inför vad pensionsberedningen kan lägga fram när den är klar med sitt uppdrag. Allt finns tydligen med och kommer att lösa alla de problem vi har fört fram i våra motionskrav. Vore detta sanning vore det bra. Men det finns faktiskt möjligheter att innan pensionsberedningen kommer med sitt slutbetänkande lösa en del av de orättvisor som finns och som är små delar av det stora komplexet. En sådan liten del är de äldres livräntor. Det ingår inte i pensionsberedningens direktiv att arbeta med den frågan. Den kan förledas av pensionsberedningens översyn. Med tanke på allt som ingår i pensionsberedningens uppdrag har jag en känsla av att alla som har dessa livräntor hinner avgå med döden innan denna fråga över huvud taget kommer på pensionsberedningens bord. Det tycker jag är mycket olyckligt.

Med de skäl som jag anförde i mitt tidigare anförande, tycker jag att det är riktigt att vi reserverar oss mot betänkandet i den här delen.

**Anf. 71 MARGÓ INGWARDSSON (vpk) replik:**

Herr talman! Nils-Olof Gustafsson konstaterade, precis som utskottet, att skillnaderna i KBT över landet beror på att det är kommunerna själva som bestämmer hur stort beloppet skall vara. Men det är inte det frågan gäller, utan frågan är om vi kan acceptera att den kommunala självbestämmanderätten inom det här området leder till så oerhört stora skillnader i utbetalning av det kommunala bostadstillägget. Det är alltså inte små skillnader det rör sig om. Skillnaden i bostadstillägg mellan den kommun i landet som betalar mest och den som betalar minst är 23 360 kr. på ett år. Det måste ändå anses oacceptabelt.

Vi kan ta ett exempel från Stockholms län. Om man bor i Vaxholm kan man som mest få 15 140 kr. på ett år i bostadstillägg. Men om man bor några mil norrut, och tillhör Norrtälje kommun, kan man få 22 200 kr. i bostadstillägg.

Om man från departementets sida skulle göra ett påpekande till kommunerna att de måste rätta till de här stora skillnaderna i bostadstilläggen, tror Nils-Olof Gustafsson – om vi tar Vaxholm och Norrtälje som jag hade i mitt exempel – att Vaxholm, som betalar så mycket mindre, frivilligt bara kommer att höja sitt belopp? Nej, det troligaste är väl att Norrtälje minskar sin summa. För även om man minskar till en lika låg nivå som Vaxholm, 15 000, ligger man inom gränserna för vad staten anser vara skäligt och får alltså statsbidrag.

Vi föreslår att staten skall ge statsbidraget en styrande roll för att på så sätt komma till rätta med skillnaderna. Men vad har Nils-Olof Gustafsson för

förslag att komma med, om han inte vill använda statsbidragen? Vad finns det annars för möjligheter att få kommunerna att ändra på reglerna för de kommunala bostadstilläggen?

Prot. 1985/86:130  
29 april 1986

*Folkpensioner m. m.*

**Anf. 72 NILS-OLOF GUSTAFSSON (s)** replik:

Herr talman! Vad gäller undantagande sade utskottets ordförande tidigare att det väl inte finns ett argument som är oprövat i kammaren i detta sammanhang. Jag vet inte vad jag skall säga som skulle imponera på mina debattmotståndare, och jag föreställer mig att det inte kommer så mycket från deras håll heller som jag inte redan känner till. Jag tror vi måste konstatera att detta är en fråga där vi helt enkelt får skiljas i diskussionen med olika uppfattningar.

Karin Israelsson! Jag tror inte på tomten. Vilket förslag pensionsberedningen skall komma fram med i sitt svåra arbete kan jag naturligtvis inte ha någon uppfattning om. Men praxis är ändå att när vi ger en utredning uppdrag så avvaktar vi vad den har att komma med. Nu säger Karin Israelsson att man skulle kunna bryta ut en sådan liten detalj som de äldre livräntorna. Enligt vår uppfattning kan man inte göra det, utan man måste se de livräntorna i det större sammanhanget, och det uppdraget har alltså pensionsberedningen fått.

Margö Ingvardsson frågar om vi kan acceptera de stora skillnader som uppstått mellan kommunerna när det gäller storleken på KBT. Det kan man ju diskutera, men om vi menar något med kommunalt självstyre, måste vi acceptera vissa skillnader. Om skillnaderna är oacceptabelt stora måste frågan ses över. Det är vad som sker nu. Tidigare låg även detta uppdrag på pensionsberedningen, men socialministern har tyckt att denna fråga måste lösas snabbare och att ett förslag måste fram. Frågan har alltså lyfts bort från pensionsberedningen och är under arbete i departementet.

**Anf. 73 GULLAN LINDBLAD (m)** replik:

Herr talman! Ja, det var ändå en sann och ärlig bekännelse: "Jag vet inte vad jag skall säga för att ni skall bli nöjda." Jo, Nils-Olof Gustafsson, tänk om, inte för vår skull utan för undantagandepensionärernas skull!

**Anf. 74 KARIN ISRAELSSON (c)** replik:

Herr talman! Det är alldeles riktigt som Nils-Olof Gustafsson här säger, att vi har olika uppfattningar. Såvitt jag förstår har vi också olika värderingar av frågornas storlek. För socialdemokraterna och regeringspartiet är en rörlig pensionsålder och ytterligare förstärkningar till ATP-pensionärerna och ett ytterligare förstärkande av skillnaderna i pensionssystemet de mest väsentliga frågorna att lösa. För oss i centerpartiet, som är småfolkets parti, är frågorna som rör orättvisor mot dem som en gång valde att stå utanför ett system de mest väsentliga att se över och lösa i dag.

När det gäller livräntorna har jag en känsla av att de över huvud taget inte kommer att vara med vid pensionsberedningens översyn, utan de ligger klart utanför. Det är synd att så är fallet och att man inte visar ens en vilja att förändra den situation som i dag föreligger.

**Anf. 75 MARGÓ INGVARSSON** (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill fråga Nils-Olof Gustafsson vad det egentligen är som man skall se över inom departementet när det gäller KBT. Jag utgår från att departementet har fått tillgång till exakt samma handlingar som jag, nämligen PRO:s stora utredning om de kommunala bostadstilläggen. Det är ett mycket fylligt material, väl genomarbetat, som kommun för kommun i landet visar hur stora skillnaderna är i KBT. Det är alltså redan väl dokumenterat, så någon sådan utredning behöver inte göras igen. Likaså är departementet och den socialdemokratiska regeringen väl medvetna om PRO:s förslag till vad man skall göra åt saken. De föreslår detsamma som vi, nämligen att man skall slopa den övre och den nedre hyresgränsen och att KBT skall utgå efter den faktiska hyran för en lägenhet på orten. I dag kan väl knappast någon få en lägenhet för det belopp som är minimum som KBT, dvs. någonstans mellan 750 och 760 kr. som lägst. Det finns knappast någon lägenhet i hela landet. Men det vore, som sagt, intressant att höra vad ni utreder och diskuterar. Finns det något annat sätt att komma åt ojämlikheterna mellan kommuner än att använda statsbidragen som styrmedel?

**Anf. 76 NILS-OLOF GUSTAFSSON** (s) replik:

Herr talman! Jag menade naturligtvis inte att socialministern har lyft av pensionsberedningen det här för att göra översynen. Naturligtvis har man tänkt föreslå vissa åtgärder. Jag håller med om att statsbidraget har en styrfunktion i detta sammanhang. Jag tror dock inte att man i dagsläget bör ha så stora förhoppningar om någon kraftigare ökning av statsbidraget. Som jag sade tidigare tillåter inte samhällsekonomin detta.

**Anf. 77 CHARLOTTE BRANTING** (fp):

Herr talman! Det är lätt att utse vinnaren i spelet om pensionspoängen. Det är en högavlönad manlig tjänsteman som satsat på karriären mer än på familjen. Detta skrev Anita Widén i Hertha i höstas. Hon tar sedan ett exempel och visar på makarna Karlssons situation: Allan Karlsson har en chefslön på 310 000 kr. och får i pension 226 753 kr. Hans hustru Anna födde fyra barn och var hemmaarbetande tills den yngsta var 10 år – en mycket vanlig situation för dem som födde barn fram till 1970-talet. Barnbidrag, mödrapenning, föräldrapenning och barnomsorg var ju inte alls utbyggda som i dag, även om det fortfarande finns brister.

När Anna var 38 år beslöt hon sig för att börja förvärvsarbete. Efter att först ha varit snabbköpskassörska och bedrivit vuxenstudier blev hon så småningom gymnasieekonom. Vid 55 års ålder begär hennes man skilsmässa. 1985 är Annas lön 91 500 kr., och hennes pension skulle bli 66 315 kr. Hon får inte ihop de 30 år som fordras för full ATP. Hennes medelpensionspoäng blev 3,2. Kommer hon att klara sig på sina ca 5 500 kr. i månaden? Hennes f. d. man har ungefär fyra gånger så mycket att leva på. Att välja att ta på sig barnansvaret under många år är en sak som många kvinnor gör utan att tänka på att det kan ha konsekvenser långt in på ålderns höst.

Hade detta varit ett enstaka exempel hade väl jag väl inte reagerat så starkt att jag satt mig ned för att skriva en motion – men det är det tyvärr inte.

I den grupp som blir pensionärer under de närmaste 20 åren har de allra

flesta haft en traditionell könsrollsuppdelning av hemarbetet. Detta betyder i siffror följande: 1995 får 20 % av kvinnorna som är födda omkring 1930 full rätt till ATP, 40 % får två tredjedelar av sin ATP, många får liten eller ingen ATP-pension alls.

I år får bara 70 % av alla kvinnor ATP-poäng, 1995 får 90 % ATP-poäng. Men hela tiden har siffrorna för män varit över 95 %. I genomsnitt ligger i dag kvinnorna 1,5 ATP-poäng under männen, och det betyder ungefär 30 000 kr. per år. Inte ens *en* kvinna av hundra hade maximalt antal ATP-poäng 1982 mot nästan 10 % av männen. Vi får inte låta 1950- och 1960-talets dåliga jämställdhet leva vidare in på 1990-talet.

Beräkningar från riksförsäkringsverket visar att kvinnor som går i pension 1995 i genomsnitt får knappt 54 000 kr. per år när ATP och folkpension räknats ihop.

Allra värst drabbas de kvinnor som skiljer sig. Maria Leissner och jag har i en motion Sf335 föreslagit att den sittande pensionsutredningen skall ges i uppdrag att se över pensionssystemet i syfte att åtgärda den ekonomiska ojämlikhet som finns mellan kvinnor och män och särskilt pröva förslaget om gifterätt till ATP-poäng.

När människor planerar sitt privatliv och fördelar hemarbetet resp. lönarbetet mellan sig utgår de flesta från att äktenskapet är en ekonomisk enhet där bägge makarna förfogar över de ekonomiska resurserna. Mannen har stått för huvuddelen av lönarbetet, och kvinnorna har tagit huvudansvaret för hem och barn. Så har den osynliga pakten varit mellan makarna varit och är än i dag i många hem. Vid skilsmässa delas boet oftast lika mellan makarna, men man tar inte med i beräkningen att kvinnan arbetat ihop till mannens framtida ålderspension. ATP-poäng tillfaller bara den som utfört lönarbetet. För gifta par spelar detta inte så stor roll. Den sammanlagda summan av inkomsterna kan man dela i det gemensamma hushållet.

I dag slutar emellertid nästan vartannat äktenskap med skilsmässa. Det kommer alltså att finnas ett stort antal människor som kommer att gå in i pensionsåldern skild från den partner som de delat småbarnsåren med. För många av dessa kvinnor var det en självklarhet att ta hemarbetet på sin lott. Kanske hade det inte varit lika självklart om de insett att de skulle lönas med en avsevärt lägre ålderspension än maken.

Som svar på vår motion hänvisar utskottets majoritet nu till utredningen Familjepension, SOU 1981:61, som avvisade tanken på delning mellan makar av intjänad pension. Man motiverar det med att det skulle stå i strid med principen för familje- och jämställdhetspolitiken och att var och en skall behandlas som en ekonomiskt självständig individ. Det kan man naturligtvis tycka, och jag instämmer i att det borde vara så. Men hur obehagligt det än är måste vi ju rätta oss efter verkligheten. Vad säger vi till dessa tusentals kvinnor som i dag är mellan 50 och 65 år och som aldrig kan få sina erforderliga 30 ATP-år och som inte får något förvärvsarbete eller bara deltids- eller ströjobb och alltså aldrig får några ekonomiskt goda 15 år att ha som grund? Skall de straffas för att de tog på sig ansvaret för vård av hem och barn när de kanske aldrig hade någon annan möjlighet, många gånger just på grund av bristen på jämställdhet, på grund av att männen inte tog sin del av ansvaret för barnen, att ingen barnomsorg fanns att tillgå och att inget

förvärsarbete gick att få? Det fanns helt enkelt ingen reell valmöjlighet.

Jag vill inte heller förneka att det säkert också var många kvinnor som ville vara hemma, men också de borde ju ha rätt till en pension som överensstämmer med mannens. Att kräva det är sannerligen inte någon brist på jämställdhetsengagemang eller frångående av några principer på det familjepolitiska området, utan det är att inse realiteter och försöka förbättra för de kvinnor som kanske lidit mest på grund av bristen på jämställdhet och valfrihet. Eftersom riksdagen 1982 införde rätten att räkna ATP-poäng för vård av barn upp till tre års ålder och framför allt därför att kvinnor i dag väljer att förvärsarbeta i så stor utsträckning kommer denna orättvisa att vara ett avtagande problem. Men detta är ingen tröst för de kvinnor med liten eller ingen ATP som pensioneras nu och som får dras med detta kanske 35 år framåt i tiden. För dem skulle giftorätt till ATP-poäng kanske vara en lösning. Jag har inget färdigt förslag. Men vad vi begär i vår motion är att pensionsberedningen särskilt prövar detta förslag. Detta har såvitt jag kan förstå reservanterna i reservation 3 instämt i, och jag yrkar alltså bifall till den reservationen.

Herr talman! Jag inser till fullo att bristen på jämställdhet i ATP-systemet har många orsaker. Kvinnor arbetar kortare tid, har låglöncyrken, avancerar inte som männen och väljer deltid för barnens skull, osv. Men vår ambition är att uppvärdera de s. k. kvinnoyrkena, att förmå fler män att arbeta deltid, att få fler kvinnor att arbeta heltid, att förmå fler män att lägga ner mer tid på det obetalda hemarbetet och att förverkliga en förkortning av arbetsdagen. Den ambitionen blir inte sämre av att vi i dag förbättrar för de kvinnor som har att se fram emot en orättvist låg pension.

Till sist vill jag konstatera att det inget oro att bara 5 390 personer, varav endast 80 män, anmälde till försäkringskassan 1983 att de ville tillgodoräkna sig ATP för vård av barn. Uppskattningsvis fanns det ungefär 45 000 personer som inte utnyttjade sin rättighet.

Det är viktigt att tydlig information om rättigheter kommer alla berörda till del. Jag har själv stött på flera som inte har haft en aning om att denna möjlighet finns. En ökad upplysning är alltså här alldeles nödvändig.

Herr talman! Gör vi ingenting nu riskerar vi att ATP-systemet går till historien som en reform som orsakade ekonomisk ojämlikhet mellan kvinnor och män.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslutet redovisas efter debatten om socialförsäkringsutskottets betänkande 16.)

**Anf. 78 TALMANNEN:**

Kammaren övergår nu till att debattera socialförsäkringsutskottets betänkande 16 om bidrag till sjukförsäkringen m. m.

**Anf. 79 SIRI HÄGGMARK (m):**

Herr talman! Det aktuella betänkandet behandlar budgetpropositionens förslag om statsbidrag till sjukförsäkringen och ett antal motioner som på ett eller annat sätt har anknytning till sjukförsäkringen.

Debatterna kring den allmänna sjukförsäkringen har varit många, stundtals även hårda – beroende på att vissa sparförslag har framförts från de borgerliga partierna.

Argumenten för och emot de olika besparingsförslagen torde vid det här laget vara så välkända att jag kan gå direkt över till de moderata reservationerna.

I reservation 1, Besparingar inom sjukförsäkringen, återkommer vi moderater till vårt tidigare förslag om sänkt kompensationsnivå inom sjukpenningförsäkringen och föräldraförsäkringen. Vi följer därmed upp den moderata motionen av Nils Carlshamre m. fl. Vi gör det av besparings-skäl. Vi måste komma till rätta med såväl den statsfinansiella som den samhällsekonomiska kursen.

Vi gör det också för att undvika att orimliga skattebördor läggs på löntagarna och för att undvika att stora skulder vältras över på kommande generationer.

I socialhuvudtiteln, proposition 1985/86:100, bilaga 7, framhålls nödvändigheten av återhållsamhet med samhällsutgifterna. Vi delar den uppfattningen. Vårt förslag till besparingar inom sjukpenningförsäkringen och föräldraförsäkringen påverkar inte nämnvärt den sociala standarden, allra helst med hänsynstagande till vårt förslag om kraftigt sänkta marginalskatter.

För sjukpenningförsäkringen föreslår vi en ändrad självrisk och för såväl sjukpenningförsäkringen som föräldraförsäkringen ändrad kompensationsnivå.

För sjukpenningförsäkringen avses den sistnämnda ändringen bli tidsbe-gränsad. Vi föreslår också, ånyo, en rättvisare sjukpenningberäkning för försäkrade med timlöne-, deltids-, säsong- och skiftarbete.

Vårt förslag – som vi framhärdar med att ånyo lägga fram, trots att vi har blivit ganska attackerade för det – innebär att tio dagar under en tolvmåna-dersperiod skall ge två tredjedels ersättning jämfört med nuvarande regler, dvs. 60 % i stället för 90 %. I övrigt skall 80 % utgå under tre månader.

Upprepad sjukdom inom en 20-dagarsperiod skall räknas som fortsatt sjukperiod, även om anmälningsdagen räknas som sjukdag. Anmälningsda-gen skall annars *icke* ersättas av försäkringen. Vid mer än tre månaders sjukdom stiger kompensationsnivån till 90 %.

För t. ex. en industriarbetare med en genomsnittlig årslön medför margi-nalskattereformen fullt genomförd att behållningen av sjukpenningen ökar trots att den generella ersättningsnivån inom sjukpenningförsäkringen sänks till 80 %. Dessutom motverkas effekterna av en långvarig inkomstsänkning av att ersättningsnivån stiger till 90 % efter tre månaders sjukdom.

Herr talman! Det statsfinansiella och samhällsekonomiska läget kräver betydande besparingar som inte är av engångskaraktär.

Socialförsäkringens transfereringar motsvarar ungefär en fjärdedel av

landets privata konsumtion, och enbart denna omfattning gör det klart att socialförsäkringssektorn inte kan hållas utanför besparingsansträngningarna. Statsbidraget för budgetåret 1986/87 beräknas till 5 005 000 000 kr. Med vårt förslag gör vi en besparing på 2,7 miljarder kronor.

För att besparingarna skall tillföras statsbudgeten föreslår vi att sjukförsäkringsavgiften skall sänkas med 0,75 procentenheter och folkpensionsavgiften höjas i motsvarande mån fr. o. m. den 1 januari 1987.

Herr talman! Jag yrkar därmed bifall till reservation nr 1.

Så övergår jag till vår reservation nr 3 rörande kompensationsnivån för deltidsarbetande m. fl. Denna fråga har varit ovanligt segsliten – dock verkar det nu som om det delvis har blivit ett fall framåt.

Som ett kuriosum kan noteras att när socialförsäkringsutskottet den 8 april justerade detta betänkande, där vi kraftigt underströk angelägenheten av att problemen med sjukpenning för försäkrade som har sin arbetstid ojämnt fördelad snarast skulle få en tillfredsställande lösning, så var en sådan åtminstone delvis på väg.

Den 11 april kom socialministerns pressmeddelande, i vilket vi fick veta att det inom regeringskansliet tillsatts en arbetsgrupp som skall göra en översyn av reglerna för ersättningen från sjukförsäkringen vid korttidssjukdom och vid föräldraledighet för vård av sjukt barn. Det här är bra. Men ändå återstår frågan om hur saken skall ordnas för dem som är sjukskrivna under längre tid. Jag läste i dag i en tidning att det finns möjligheter att den frågan också snart skall vara löst. Det här är en sak som jag tycker är väl så angelägen som alla dessa turer kring olika kompensationsnivåer – 60, 80 och 90 %.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 3.

I utskottets betänkande behandlas också frågan om naturaförmåner. Därvidlag har vi reserverat oss till förmån för en motion av Görel Bohlin, i vilken hon begär en utredning om åtgärder för att förhindra överkompensation i de fall en anställd inte bara har sin sjukpenninggrundande inkomst baserad på lön utan även på olika naturaförmåner som får behållas vid sjukdom. Vi anser detta förhållande vara stötande och orättvist och finner därför att det är anledning för regeringen att utreda frågan.

Jag yrkar bifall till reservation nr 6.

Reservation nr 10 är en följdreservation till reservation nr 1, och vi yrkar beträffande medelsanvisningen m. m. i bidrag till sjukförsäkringen för budgetåret 1986/87 ett förslagsanslag av 4 920 000 000 kr.

Jag yrkar bifall till reservation nr 10 och i övrigt bifall till utskottets hemställan på de punkter där vi är överens.

Slutligen, herr talman, vill jag något beröra Gullan Lindblads och mitt särskilda yttrande angående hemarbetandes sjukpenningsskydd.

Vi anser i likhet med motionärerna Rune Backlund och Gunhild Bolander att det vore önskvärt med en hemmamesjukpenning, motsvarande garantinivån inom föräldraförsäkringen, men anser oss för närvarande ej kunna föreslå detta av ekonomiska skäl. Dock anser vi att det hade varit både rimligt och önskvärt med en höjning. Många hemarbetande har fortfarande inte en chans att få ett förvärvsarbete, och även om denna försäkringsreform

ansågs som en udda företeelse och ersättningen var liten hade ändå dessa hemmamakar en känsla av att tillhöra systemet.

Prot. 1985/86:130  
29 april 1986

Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas kl. 19.30.

*Meddelande om interpellationer*

## 7 § Meddelande om interpellationer

Meddelades att följande interpellationer framställdes

*den 28 april*

**1985/86:195** av *Margaretha af Ugglas* (m) till statsrådet Lena Hjelm-Wallén om rekryteringen av inhemska personal till visst biståndsprojekt i Vietnam:

Ett flertal rapporter och reportage, publicerade 1984 och 1985, visade att den största delen av den vietnamesiska personalen tvångsrekryterades till och utsattes för tvångsarbete i skogsdelen vid det svenska biståndsprojektet i Vinh Phu.

I den på uppdrag av SIDA genomförda studien "Social economic study of factors influencing labour productivity in the forestry component of the Vinh Phu pulp and paper mill project in Vietnam" (SIDA, januari 1985) av de svenska forskarna Katarina Larsson och Lars Erik Birkegård, bekräftades dessa uppgifter. Rapporten visade bl. a. att upp till 17 000 vietnamesiska kvinnor utsattes för tvångsrekrytering och tvångsarbete i skogsprojektet.

I rapporten har ett antal personer fått uttala sig om förhållandena. De berättade bl. a. följande:

"Vi kan olyckligtvis inte välja anställning, som ni gör i Sverige. Några människor måste arbeta i skogen, trots att ingen vill det." (Direktör för skogsprojektet).

"Hur gör ni ert urval? Det är förfärligt svårt. Vi måste beordra människor . . . vissa hänsyn tas till var de bor. Vi beslutar på morgonen, på eftermiddagen plockas de ut." (Ledare för skogskader).

SIDA:s rapport föranledde ett flertal frågor i riksdagen till det ansvariga statsrådet. Men, trots förhållandena för den vietnamesiska personalen och trots Vietnams fortsatta ockupation av Kampuchea, ingick regeringen i slutet av maj 1985 ett nytt biståndsavtal med Vietnam. Samtidigt stöds ett procedur- och insatsavtal för Vinh Phu-projektet.

Avtalen utlovade fortsatt bistånd till skogsdelen i Bai Bang-projektet, förutsatt att arbets- och levnadsvillkoren för skogsarbetarna väsentligt förbättras. En gemensam arbetsgrupp för uppföljning av arbets- och levnadsvillkor bildades samtidigt som det vietnamesiska skogsministeriet senast den 31 januari 1986 skulle presentera en rapport över vidtagna och planerade förbättringar.

Arbets- och levnadsvillkoren för den vietnamesiska personalen i skogsprojektet sönderfaller i tre komponenter:

1. Den tvångsrekrytering som påvisas i Larsson/Birkegårds rapport skall avskaffas.

Prot. 1985/86:130  
29 april 1986

*Meddelande om interpellationer*

2. Det tvångsarbete som enligt samma rapport likaledes förekommer, bl. a. genom att personalen i skogsprojektet ej kan lämna sitt arbete utan olika former av repression, skall avskaffas.
3. De materiella villkoren för personalen skall förbättras.

För en bedömning av huruvida de ovan angivna väsentliga förbättringar i arbets- och levnadsvillkoren, som är en förutsättning för att det av regeringen ingångna avtalet uppfyllts, hade en uppföljningsrapport av Larsson/Birkegård, enligt de metodprinciper deras rapport i januari 1985 baserades på, varit naturlig. I stället presenterade SIDA den 12 mars 1986 en på flera sätt bristfällig uppföljningsrapport. Trots att rapporten nästan enbart grundar sig på utsagor från de vietnamesiska myndigheterna framgår av rapporten ej huruvida de två centrala delarna i arbets- och levnadsvillkoren, nämligen tvångsrekryteringen eller tvångsarbetet, upphört. Av rapporten kan enbart dras slutsatsen att dessa på vissa punkter uppenbarligen mildrats eller bytt karaktär.

I en interpellationsdebatt i november 1985 framhöll statsrådet Lena Hjelm-Wallén:

”Enligt avtalet om utvecklingssamarbete den 31 maj 1985 skall en vietnamesisk rapport i dessa frågor presenteras för Sverige senast den 31 januari 1986. Rapporten skall redogöra för de åtgärder och förbättringar som vidtagits för skogsarbetarna rörande anställningsvillkor, rekryteringsformer och materiella förhållanden.”

1. Kan statsrådet garantera att tvångsrekrytering av vietnamesisk personal – företrädesvis unga kvinnor – i anslutning till skogsdelen av det svenska biståndsprojektet i Vinh Phu har upphört?
2. Kan statsrådet garantera att den vietnamesiska personalen i anslutning till skogsdelen av det svenska biståndsprojektet i Vinh Phu ej utsätts för någon form av tvångsarbete, utan att denna fritt efter sitt eget val och utan repressalier från de vietnamesiska myndigheternas sida, kan lämna sitt arbete?
3. Är statsrådet beredd att medverka till att författarna till SIDA:s rapport ”Social economic study of factors influencing labour productivity in the forestry component of the Vinh Phu pulp and paper mill project in Vietnam” ges möjlighet att göra en uppföljningsstudie över de frågeställningar som berördes i den första rapporten?

*den 29 april*

**1985/86:196** av *Hans Lindblad* (fp) till försvarsministern om vissa kvalitetsfrågor inom försvaret:

Kvalitetsfrågorna måste ägnas ökad uppmärksamhet i det svenska totalförsvaret. Det gäller både personell och materiell kvalitet.

Den strategiska och militärtekniska utvecklingen har på senare år förvärrat hotbilden i det nordiska området. Risken för överraskande anfall är större, främst genom ökade flygräckvidder och större transportkapacitet. Därmed skärps behovet av att svenska förband måste kunna verka snabbt.

Förband måste vara användbara direkt efter mobilisering eller t. o. m. kunna verka redan under pågående mobilisering.

Inom alla försvarsgrenar finns kvalitetsbrister, men de tycks vara särskilt påtagliga för markstridskrafterna. Stor satsning på numerär har gjort att den kvalitativa nivån relativt omvärlden synes ha minskat.

Eldkraften och skyddet i de modernaste svenska infanteribrigaderna är sämre än i ett modernt luftlandsatt regementsförband om detta senare innehåller ett antal lätta stridsfordon. För många är det nog en chockerande uppgift att utvecklingen gått dithän att inte ens de kraftigaste infanteriförbanden har en utrustning åtminstone i paritet med vad som kan landsättas från luften.

Gentemot tunga moderna stridsfordon – som kan föras in i vårt land över en landgräns eller vid kustinvasion – har Sverige i dag inget markstridsförband som förmår ta upp strid i öppen terräng.

De fyra svenska pansarbrigaderna har en rad brister i jämförelse med moderna utländska pansarförband.

- Svenska pansarbrigader är inte utrustade och utbildade för strid i mörker.
- Svenska stridsfordon saknar skydd mot kemiska vapen.
- Pansarbrigadernas spaningsresurser är så svaga att brigaden riskerar att ha dålig kunskap om hur motsidans enheter rör sig i terrängen.
- Sjukvårdsfunktionen i pansarbrigaderna saknar pansarbandvagnar och kan därför knappast fungera på stridsfältet, vilket sannolikt har starkt negativ effekt på stridsmoralen.
- Pansarbrigaderna i Sverige har äldre artilleri än infanteribrigaderna. Jämfört med angriparens förband skulle brigadernas artilleri ha kortare räckvidd. En angriparens artilleri kan därtill väntas vara bandgående och pansarskyddat, vilket gör att det hela tiden kan vara berett till eld. Svenska pjäsbetjäningar är helt oskyddade, varför svenskt artilleri kan användas endast korta stunder – med stora risker – och sedan måste förflyttas till annan plats för att minska sannolikheten att träffas av motsidans artilleri. Utvecklingen av modern artilleriradar gör att möjligheterna att agera med oskyddat artilleri blir allt sämre.
- De stridsvagnar som ingår i svenska pansarbrigader är utvecklade för 25–40 år sedan. Den modernaste av dessa typer har redan i sin konstruktion så starka begränsningar i fråga om skjutmöjligheter att vagnen knappast bör kallas stridsvagn. Pansarbrigadernas stridsvagnar har visserligen moderniserats, men de kan inte anses jämförbara med moderna utländska vagnar. Jämfört med omvärlden måste därför sägas att arméns mest påkostade förband – pansarbrigaderna – kommit allt längre på efterkälken.
- Pansarbrigaderna har svag rörlighet på längre avstånd, därför att beståndet av trailrar att transportera stridsvagnar på är alldeles för litet.
- Pansarbrigaderna har aldrig samtränats. Inte ens bataljonerna är inom sig samtränade, främst därför att pansartruppernas fredsorganisation utformats så att man per regemente bara utbildar en halv bataljon åt gången.

Jag har här exemplifierat med brister från arméns mest påkostade förband. Rapporter på senare tid belyser allt starkare att det finns stora brister i

utbildning och materiell tillgänglighet ute i mobiliseringsförråden.

Stabschefen vid Milo ÖN uttryckte sådana brister i ett tal förra året på följande sätt: Förtroendet för det egna förbandets status borde i dag vara större bland repövande värnpliktiga och officerare, men "detta förtroende löper tydlig risk att urholkas om man vid inryckning till krigsförbandsövning märker att ingen har gjort något åt de brister som konstaterades redan förra gången förbandet gjorde krigsförbandsövning".

Endast en ringa del av grundutbildade kompanier får efter avslutad värnpliktsutbildning betyget "bra". De allra flesta förband når inte det mål som satts upp. Detta är extra allvarligt eftersom utbildningsmålet i sig är reducerat. Det är knappast längre hotbilden som fått styra utbildningsmålen. I stället har dessa mål reducerats med hänsyn till att det under en internationellt sett kort grundutbildning bara går att lära värnpliktiga en del av de färdigheter som i och för sig skulle behövas i stridsmiljön. Den korta tiden gör att kunskaper inte befasts, dvs. värnpliktiga glömmar kunskaper snabbare än som skedde när utbildningstiderna var längre.

Kvalitetsfrågor kommer självklart att bli centrala i nästa års försvarsbeslut. Men flera brister kan sägas ha väl så mycket med arbetsmetoder som med ekonomiska ramar att göra. Förbättringar i metodik bör inte fördröjas i väntan på försvarsbeslutet. I mycket är det en fråga om att förändra attityder och ledningsmetoder.

På några punkter bör det vara möjligt för försvarsministern att redan nu ange en viljeinriktning som skulle underlätta en effekthöjning i krigsorganisationen.

Krigsförbandscheferna – på kompani, bataljon och uppåt – måste få väsentligt större befogenheter i fråga om förbandets utbildning, personalinnehåll och förrådshållning. Den nuvarande organisationen har i stället befogenheterna koncentrerade till centrala och regionala organ, där beslut fattas av andra än krigsförbandens chefer.

Det blir svårt att kunna utveckla kreativitet och nytänkande hos chefer och deras underlydande om befogenheterna ligger långt högre i organisationen, dessutom i fredsorganisationen och inte i krigsorganisationen. Det mest flagranta exemplet på detta är att krigsorganisationens bataljonschefer inte tilltros förmåga att leda utbildningen av sina brigader. De värnpliktiga under grundutbildning råkar därför ut för att som bataljonschef under utbildningen ha en person som oftast inte alls har med förbandets krigsorganisation att göra.

Låt man krigsförbandens chefer ha ansvar för utbildningen skulle självfallet förbanden på ett helt annat sätt bli verkliga – värnpliktiga och befäl skulle ju i en sådan organisation redan från början lära känna varandra. En förbandschef som fick utbilda det förband han också skulle leda vid mobilisering och i krig skulle helt naturligt ta uppgiften på helt annat allvar. Han skulle inse att just hans förmåga att inge förtroende hos de värnpliktiga skulle ha stor betydelse för deras tilltro till att klara uppgiften i krig.

Med hänvisning till ovanstående vill jag fråga försvarsministern:

1. Vill försvarsministern redovisa sin syn på möjligheterna att radikalt öka krigsförbandschefernas befogenheter på bekostnad av den makt som i dag ligger hos fredstida byråkratier inom försvarsmakten?

2. Anser försvarsministern att man bör sträva efter att grundutbildningsbataljonerna i framtiden skall ledas av krigsorganisationens bataljonschefer, så att de värnpliktiga redan från början får "rätt" chef?
3. Anser försvarsministern att krigsförbandens chefer också skall få ett ökat ansvar och ökade befogenheter vad gäller innehållet i mobiliseringsförråden?
4. Vill försvarsministern medverka till att de operativa cheferna får ett ökat ansvar och åläggs att prioritera mellan förband, så att särskilt viktiga förband snabbare än andra kan undanröja nuvarande brister i mobiliseringsförråden?

**1985/86:197** av *Margareta Gard* (m) till bostadsministern om lånereglerna för bostäder åt handikappade:

Enligt den nya omsorgslagen skall landstingen svara för de särskilda omsorgerna åt psykiskt utvecklingsstörda personer. Kollektivt boende i form av gruppboende och elevhem är en sådan omsorg.

Nya bestämmelser beträffande bostadsstandard vid statliga lån trädde i kraft den 1 juli 1985.

Bostadsstyrelsen anger i sin förordning 1985:45 att en bostadsgrupp som delar de gemensamma utrymmena inte får överstiga sex lägenheter. Samtidigt lämnar socialstyrelsen och bostadsstyrelsen följande rekommendation (SOS dnr. 450-1186, BOS dnr. 42-21/86): "Ett riktmärke för gruppens storlek är fyra boende. En avvikelse från detta skall motiveras av de boendes särskilda behov". Den gemensamma skrivelsen från socialstyrelsen och bostadsstyrelsen är nu normgivande för erhållande av statliga lån till gruppboende för handikappade.

Omsorgsstyrelsen har vid sin planering funnit att fem bostäder i en grupp är en lämplig sammansättning vad gäller gemenskap och vård samt även ur ekonomisk synpunkt. Detta har dock fallit utanför ramen för erhållande av statliga bostadslån.

I såväl propositionen som bostadsutskottets betänkande anges att flexibilitet kan gälla vid fördelningen av boendefunktionerna på privat resp. kollektiv del av bostaden.

För speciellt rullstolsbundna hyresgäster har omsorgsstyrelser i vissa fall i sin planering utökat de kollektiva bostadsytorna på bekostnad av något mindre ytor i den privata delen. Låneansökningar med sådana förändringar har inte godkänts i förhållande till gällande norm.

Skall landstingen kunna tillhandahålla fullgoda bostäder till de handikappade måste bostaden anpassas efter de boendes behov. Det är också en förutsättning för att den nya omsorgslagen skall få den verkan den var avsedd att ha.

Med anledning av det anförda ber jag om kammarens tillstånd att till statsrådet Hans Gustafsson få ställa följande frågor:

1. Vill bostadsministern medverka till att social- och bostadsstyrelsernas krav överensstämmer med riksdagens beslut?
2. Är bostadsministern villig att medverka till att riksdagens beslut om bostadsgruppens storlek och flexibla fördelning av gemensamhetsutrymmen och privata utrymmen efterlevs?

*Meddelande om interpellationer*

Kärnkraftsolyckan i Tjernobyl har aktualiserat den svenska beredskapen för kärnkraftsolyckor i utlandet och vilka möjligheter vi har när det gäller att bidra till att sådana olyckor förebyggs. En sådan förbättrad beredskap framstår som särskilt angelägen för Gotland när det gäller kärnkraftverk i Sovjetunionen, särskilt de som är lokaliserade till Litauen och Leningradområdet.

Flera kärnkraftverk i Sovjetunionen har enligt uppgifter i massmedia klart sämre säkerhetsutrustning än den som finns i Sverige, men trots de svenska säkerhetsinsatserna måste vi räkna med risk för en s. k. härdsmläta även i svenska kärnkraftverk. Det är ytterst angeläget att Gotland, med sin närhet till Sovjetunionen, erhåller förbättrad teknisk utrustning som kan ge tidig förvarning om kärnkraftsolyckor i Sveriges närhet. Det är tydligt att den utrustning som nu finns på Gotland är bristfällig. Statsmakten borde omedelbart se till att utrustning som kan ge bästa möjliga förvarning om kärnkraftsolyckor snarast tillförs Gotland.

Det finns flera kärnkraftverk längs Östersjökusten också i andra stater än Sverige. Det gäller bl. a. Gdanskområdet, Litauen och Leningradområdet. Flera kärnkraftverk kan beräknas ha likvärdig teknik som den reaktor som uppenbarligen totalhavererat i Tjernobyl. Det är angeläget att Sverige snabbt begär information om säkerheten i utländska reaktorer i vår närhet och där olyckor kan medföra stor fara för Gotland och Sverige i sin helhet. På grundval av denna information ter det sig nödvändigt att ställa krav på säkerhetsförbättringar. Om inte tillräckliga säkerhetsåtgärder kan visas bör Sverige kräva att de aktuella kärnkraftverken i bl. a. Sovjetunionen stängs.

Mot bakgrund av olyckan i Tjernobyl ställs frågan om det finns en godtagbar beredskap om en olycka inträffar närmare Gotland, t. ex. i Litauen. Krav måste ställas på bästa möjliga beredskap till skydd för folkhälsa och miljö.

Mot bakgrund av ovanstående vill jag fråga miljö- och energiministern:

Är miljö- och energiministern beredd att ta sådana initiativ att Gotland erhåller teknik för bästa möjliga förvarning om kärnkraftsolyckor i Gotlands närhet med minsta möjliga dröjsmål?

Är miljö- och energiministern beredd att begära information om säkerhetsutrustningen vid kärnkraftverken i Litauen och Leningradområdet och ställa de krav på förbättrad säkerhet som är befogade med tanke på den gotländska befolkningens intresse av fullgod trygghet mot kärnkraftsolyckor?

Anser miljö- och energiministern att det finns en tillfredsställande beredskap på Gotland om ett totalhaveri sker vid ett kärnkraftverk i Gotlands närhet?

1985/86:199 av *Olof Johansson* (c) till statsrådet Birgitta Dahl om kärnkraftspolitiken:

På nytt har vi fått en påminnelse om kärnkraftens osäkerhet och de katastrofrisker som är förknippade med denna energikälla. Denna gång

gäller det ett reaktorhaveri i någon form i Sovjetunionen. Det inträffar således i ett samhälle utan direkt internationell insyn. Absurt nog får vi informationen via indikationer om förhöjd radioaktivitet i vårt eget land. Inte genom förvarning via sovjetiska eller internationella organ.

Kärnkraftens förespråkare hävdar redan att reaktorolyckan inte har något samband med den svenska situationen. Det är en bedräglig hållning. Sverige har gjort sig mer beroende av kärnkraft per invånare räknat än något annat land i världen. Det internationella samfundet visar just nu upp hela sin oförmåga att hantera konsekvenserna av en reaktorkatastrof som den nu inträffade. Bl. a. därför känner sig många människor med rätta skrämde av det som hänt. Rädslan minskar inte av att olyckan inträffar i Harrisburg, USA, eller i Tjernobyl, Sovjetunionen. Det blir särskilt tydligt när det internationella samfundet visar upp sin närmast totala maktlöshet.

Det är nu avgörande viktigt, både i dag och för framtiden, att Sverige – gärna tillsammans med övriga nordiska länder – begär fullständig information av de sovjetiska myndigheterna om vad som hänt. Vidare bör Sverige få följa de åtgärder som vidtas från sovjetiskt håll efter olyckan och vid behov bistå med experthjälp.

Det är naturligtvis orimligt att det internationella atomenergiorganet på området, IAEA i Wien, varken har rättighet eller skyldighet att ingripa vid en kärnkraftsolycka med vittgående internationella konsekvenser. Samtidigt är en av IAEA:s uppgifter att sprida kärnkraften – och dess s. k. fredliga användning – över världen.

Om vi begär ett ansvarsfullt handlande av andra länder med kärnkraft, kan vi inte rimligen slå dövörat till inför de krav som riktas mot Sverige från t. ex. Danmark när det gäller Barsebäckverkets framtid.

För vår egen del har vi beslutat att kärnkraften skall vara avvecklad *senast* år 2010. Trots detta fortsätter vi att exportera kärnkraftsteknik och -teknologi som om ingenting hänt. Trots avvecklingsbeslutet är riksdagsmajoriteten beredd att offra miljardbelopp för att förlänga Ringhals 2-reaktorns tekniska liv. Kort sagt finns i dag betydande inkonsekvenser i Sveriges handlande mot bakgrund av de beslut vi tagit om kärnkraftens avveckling i vårt land.

Mot denna bakgrund vill jag fråga miljö- och energiministern:

Avser regeringen att i en begäran till Sovjetunionens regering, om möjligt tillsammans med övriga nordiska länder, kräva insyn i och information kring den inträffade olyckan samt de åtgärder som vidtas för att motverka konsekvenserna av reaktorhaveriet?

Är regeringen beredd att ta initiativ till en internationell överenskommelse mellan världens kärnkraftsstaterna, i syfte att stärka den internationella kontrollorganisationens befogenheter angående den internationella informationsskyldigheten vid kärnkraftsolyckor samt i fråga om internationellt samarbete för att motverka konsekvenserna av kärnkraftshaverier?

Är regeringen beredd att medverka till ett nät av mätstationer för radioaktivitet i olika delar av landet, som dessutom kan fungera som ett ständigt förvarningssystem?

Är regeringen beredd att gå in i förutsättningslösa diskussioner med

Prot. 1985/86:130 Danmark angående Barsebäckverkets framtid, om så begärs från dansk sida?  
29 april 1986 Är regeringen beredd att föreslå ett stopp för export av kärnkraftsutrustning från Sverige?

*Meddelande om frågor*

### 8 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

*den 28 april*

**1985/86:514** av *Sten Andersson* i Malmö (m) till socialministern om etableringstillstånd för tandläkare vid tandläkarhögskolan i Malmö:

Enligt ett riksdagsbeslut läggs grundutbildningen av tandläkare ner vid tandläkarhögskolan i Malmö. Ett flertal tandläkare blir då arbetslösa. Även de som till sin undervisning vid högskolan har knutit ett etableringstillstånd avseende privatpraktik mister detta tillstånd. Folk tandvården behöver få nya tjänster i regionen.

Är statsrådet beredd att medverka till etableringstillstånd för de tandläkare vid Malmö tandläkarhögskola vilka efter nedläggningen av grundutbildningen blir utan arbete?

*den 29 april*

**1985/86:515** av *Hugo Hegeland* (m) till justitieministern om åtgärder mot rymningar inom kriminalvården:

Fyra brottslingar från Kumlaanstalten som dömts för grova narkotikabrott rymde när de skulle medverka i en teaterföreställning på Stadsteatern i Göteborg. Med anledning härav vill jag fråga:

Avser justitieministern att vidta åtgärder i syfte att förhindra liknande händelser?

**1985/86:516** av *Jan-Erik Wikström* (fp) till statsrådet Bengt Göransson om ett permanent Wasa-museum:

Wasa har hamnat i en ytterst prekär situation genom att regeringen inte beviljat medel för byggande av det permanenta museum som skall inhysa vår största turistattraktion.

Det finns nu risk att 25 års framgångsrikt konserveringsarbete går till spillo och att Wasa tillfogas obotliga skador, då den nedslitna provisoriska byggnaden på Wasavarvet inte gör det möjligt att t. ex. styra det klimat som Wasa kräver.

Mot bakgrund av detta vill jag fråga kulturministern:

När avser regeringen att låta påbörja bygget av det permanenta Wasa-museet?

**1985/86:517** av *Jan-Erik Wikström* (fp) till bostadsministern om planerade förändringar av Sigtuna centrum:

Prot. 1985/86:130  
29 april 1986

*Meddelande om frågor*

Inom kort beräknas en utbyggnad ske av Sigtuna centrum. Dessa planer har utsatts för kritik från bl. a. kommunens kulturnämnd, länsantikvarien och riksantikvarien.

Sigtuna är den enda stad i Sverige från tidig medeltid som har lyckats bevara sin ursprungliga karaktär. Detta gör staden till en självklar riksangelägenhet, och förändringar av miljön måste prövas utifrån denna förutsättning.

Med hänvisning till detta vill jag fråga bostadsministern:

Vilken vikt fäster regeringen vid de invändningar som av kulturhistoriska skäl har rests mot de planerade förändringarna av Sigtuna centrum?

**1985/86:518** av *Viola Claesson* (vpk) till statsrådet Birgitta Dahl om en plan för avveckling av kärnkraften:

Kärnkraftsolyckan i Sovjetunionen visar att Harrisburgolyckan inte var en enstaka företeelse som kunde berättiga ett avfärdande av allvarliga risker förenade med den s. k. fredliga kärnkraftens användning. Detta aktualiserar i sin tur frågan om en konkret plan för den svenska kärnkraftens avveckling.

Jag vill därför fråga miljöministern:

Bedömer regeringen situationen efter kärnkraftsolyckan i Sovjet som tillräckligt allvarlig för att en plan skall upprättas där varje svenskt kärnkraftverk bedöms med hänsyn till riskerna för omgivningen och tidpunkt för resp. kärnkraftverks avveckling fastställs?

**1985/86:519** av *Bertil Måbrink* (vpk) till industriministern om industripolitiska satsningar för Blekinge län:

Situationen på arbetsmarknaden i Blekinge är prekär. Under en rad av år har företagsnedläggningar skett. Dessutom har befintliga företag minskat antalet anställda. Den statliga verksamheten i länet har starkt reducerats.

Jag vill fråga:

Vilka industripolitiska satsningar ämnar regeringen föreslå för Blekinge län?

**1985/86:520** av *Björn Körlof* (m) till justitieministern om förslaget till åklagarorganisation i Falun och Borlänge:

Åklagarkommittén har nyligen framlagt sitt betänkande. Av pressuttalanden i Dalarna framgår tydligt att kommitténs överväganden och förslag vad gäller organisationen i Falun och Borlänge icke grundats på sakliga informationer och rationella krav på organisationsutformningen.

Anser justitieministern, mot bakgrund av vad som framkommit, att kommitténs förslag i denna del kan ligga till grund för den framtida åklagarorganisationen i området?

*Meddelande om frågor*

Hos sjukvårdshuvudmännen pågår nu utbyggnad av allmänna hälsokontroller med mammografi för tidig upptäckt av bröstcancer. Inom Kalmar läns landsting ligger man långt framme i planeringen. Landstinget är nu färdigt att starta mammografi vid tre fasta mammografienheter vid de tre akutsjukhusen i länet. I socialstyrelsens allmänna råd förordas en centralisering av uppföljningsdelen av undersökningen till en central enhet inom varje landstingsområde. Landstinget har nu nekats tillstånd att starta verksamheten av strålskyddsinstitutet för att inte socialstyrelsens anvisningar följs.

Mot bakgrund härav vill jag fråga socialministern:

Är socialministern beredd att vidta sådana åtgärder att sjukvårdshuvudmännen kan bedriva allmänna hälsokontroller fullt ut med decentraliserad organisation på flera enheter inom varje landstingsområde?

1985/86:522 av *Martin Olsson* (c) till kommunikationsministern om standarden på riksväg 83:

Delen Östavall–Ramsjö av riksväg 83 mellan Ånge och Ljusdal har synnerligen otillfredsställande standard. Trots att påpekanden gjorts såväl i riksdagen som i de båda berörda länen, Västernorrland och Gävleborg, har erforderlig upprustning ej genomförts. Själv har jag ställt frågor till tre olika kommunikationsministrar samt – i likhet med några kolleger – väckt motioner i riksdagen de senaste åren med krav på riksdagsuttalande om upprustning av denna väg.

Vägens dåliga standard innebär stora trafikfaror, vilket bl. a. lett till att Transportarbetareförbundets regionala skyddsombud i mars i år förbjöd transporter på en vägsträcka med hänvisning till arbetarskyddslagen, eftersom han såg vägen som en hälsorisk för lastbilschaufförerna. Det var en åtgärd som aldrig tidigare vidtagits i vårt land. Transportarbetareförbundet har senare i brev till kommunikationsministern begärt att medel skall ställas till förfogande för en upprustning av denna väg.

Vägen är nödvändig för industrin, bl. a. för giftransporter, liksom för skogsbruket och övriga verksamheter samt för de nord–sydliga turistströmarna. Särskilt angeläget är det för ortsbefolkningen att få en trafiksäker – och hela året framkomlig – väg. Den folkliga opinionen är därför omfattande och en aktionsgrupp har bl. a. företagit de sällsynta åtgärderna att dels polisanmäla vägverket, dels anmäla vägsituationen till Europarådet.

Anledningen till att just denna väg ej åtgärdats torde vara att den förbinder orter i olika län och att inget av länen prioriterat denna ganska perifera väg. Statsmakterna måste därför ta ett särskilt ansvar för denna väg, varför jag vill fråga kommunikationsministern:

Vilka åtgärder avser regeringen att vidta för att samhället skall ta sitt ansvar för att riksväg 83 får en tillfredsställande standard?

1985/86:523 av Rosa Östh (c) till statsrådet Birgitta Dahl om rapporteringen av förhöjd radioaktivitet:

Prot. 1985/86:130  
29 april 1986

---

*Meddelande om frågor*

Ett reaktorhaveri har inträffat i den ryska kärnkraftsanläggningen i Tjernobyl. Olyckan ägde sannolikt rum lördagen den 26 april. Den ökade radioaktiviteten utefter Sveriges östkust blev dock inte känd förrän två dygn senare vid rutinundersökningar i Forsmark. I efterhand har kunnat konstateras att radioaktiviteten ökat markant under söndagseftermiddagen. Brister i rapporteringssystemet är dock uppenbara, då allmänheten först två dygn efter olyckan får information om vad som hänt. Med tanke på de stora risker för människor och miljö användningen av kärnkraft innebär är det nödvändigt att ett effektivt och snabbt varningssystem kan utvecklas för att förhindra upprepningar vid liknande händelser i framtiden. Det är särskilt angeläget för de människor som bor i närheten av kärnkraftsanläggningar, som t. ex. Forsmark.

Med anledning av vad som anförts vill jag fråga energi- och miljöminister Birgitta Dahl:

Vilka åtgärder avser regeringen att vidta för att få till stånd ett tillfredsställande system för rapportering av förhöjd radioaktivitet?

9 § Kammaren åtskildes kl. 17.56.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

*/Gunborg Apelgren*